

2. ÜNİTE

BEYLİKTEN DEVLETE OSMANLI (1299-1453)

- 2.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Dair Görüşler
- 2.2. Beylikten Devlete Siyasi ve Askerî Gelişmeler
- 2.3. Osmanlı Devleti'nde Ordu, Hukuk ve Toprak Sistemi
- 2.4. Osmanlı Devleti'nin İskân ve İstimalet Politikası
- 2.5. Osmanlı Devleti'nde İlim ve İrfan Geleneği

► Anahtar Kavramlar

- devşirme sistemi
- irfan
- iskân
- istimalet
- kapıkulu
- Rumeli Türklüğü
- tımar
- vakıf

► Bu ünitede sizlerden

- Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair farklı görüşleri tartışabilmeniz,
- 1299-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri yorumlayabilmeniz,
- Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemleri ile devletleşme süreci arasındaki ilişkiyi çözümleyebilmeniz,
- Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek için izlediği politikaları sorgulayabilmeniz,
- Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetlerin etkileri hakkında fikir üretебilmeniz beklenmektedir.

Bu ünitede sizlerden öz değerlendirme ve müzakere gözlem formları ile dereceleme ölçüğünü doldurmanız, açıklamalı tarih şeridi ve bilgi gorseli hazırlamanız, performans görevini yerine getirmeniz ve ünite sonundaki ölçme ve değerlendirme sorularını cevaplandırmanız istenmektedir.

Ünite
İçerik
Çerçevesi

Ünite Özeti

▲ Bursa tekfurunun şehrin anahtarını Orhan Bey'e teslim edişini tasvir eden bir tablo, Panorama 1326 Fetih Müzesi, Bursa

Başlarken

Türkiye Selçuklu Devleti'nin son döneminde Anadolu'da kurulan beylikler Türk tarihinde yeni bir süreç başlatmıştır. Bu beyliklerden biri olan Osmanlı Beyliği, kuruluş döneminde Rumeli ve Anadolu'da izlediği siyasi ve askeri politikalar sayesinde sağlam temeller üzerinde yükselmiş; bu süreçte ordu, hukuk ve toprak sistemlerini birbirleriyle uyumlu şekilde işleteerek güçlü ve kurumsal bir yapı oluşturmuştur. Rumeli ve Balkanlarda yapılan fetihler ve sonrasında izlenen iskân ve istimalet politikaları, Osmanlı'nın bu bölgelerde yerleşmesini ve etki gücünü artırmasını sağlamıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetler de çok önemli bir rol oynamıştır.

2.1. OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA DAİR GÖRÜŞLER

Düşünelim

Verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Aşağıda farklı tarihlerde yazılmış kitap isimleri ve düzenlenmiş konferans başlıklarları verilmiştir.

Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Dair Tezler

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu (Efsaneler ve Gerçekler)

Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi Probleminin Tarih Öğretimine Yansımaları

1. Buna göre Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreci neden farklı tartışmalara konu olmuş olabilir?

2. Verilen başlıklar bağlamında "Tarih yoktur, tarihçi vardır." ve "Tek bir tarih yoktur, tarihler vardır." görüşleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Açıklayınız.

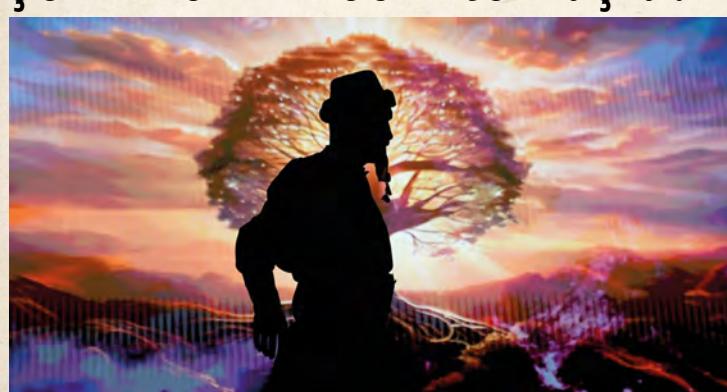
Keşfedelim

Aşağıdaki gazete haberinden yararlanarak soruyu cevaplayınız.

Gazete HAVADİS | 10 EYLÜL 2022

TARAFSIZ VE GÜVENİLİR HABERİ BİZDEN ALIN

Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri Bilecik'te Başladı

Her yıl eylül ayında Bilecik'te yapılan şenlik, bu yıl da Söğüt Meydanı'nda toplanan halkın yürüyüşü ile başladı. Ardından daha sonraları bir cihan imparatorluğuna dönüsecek Osmanlı Devleti'nin kurucusu atası olan Ertuğrul Gazi'nin türbesine gidilerek dualar edildi. Tören alanında gerçekleştirilen Ulu Çınar

adlı sahne gösteri izleyiciler tarafından coşkuyla alkışlandı. Şenliklerde atlı okçuluk ve cirit müsabakaları düzenlendi. Türkiye'nin dört bir yanından gelen Yörükler; ata topraklarında çadırlarını kurdu, yöresel oyunlarını oynadı, türkülerini söyledi ve aşık atışmaları yaptı.

Şenliklerin Tanıtım Afişi

Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenlikleri kapsamında programa katılanlar önce Ertuğrul Gazi'nin türbesini ziyaret etti.

Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Yörük Şenliklerinde Osmanlı Beyliği'nin kuruluş süreciyle ilgili hangi motifler öne çıkmıştır?

Öğrenelim

Verilen yönergeler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair farklı görüşleri ele alan metin ve kaynakları inceleyerek soruları cevaplayınız.

XX. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olan şartlar, devletin kurulduğu bölge, kuruluş tarihi ve devleti kuranların etnik kimliği konularında farklı görüşler öne sürülmüştür. Bu görüş ayrılıklarının temel nedeni, Osmanlı'nın ilk dönemlerine ait yeterli kaynak ve bilgi bulunmamasıdır.

İlk Osmanlı kronikleri Osman Bey zamanından yüz yıl sonra yazılmıştır. Bazı tarihçilerin Kuruluş Dönemi'yle ilgili eksik bilgilerini teorik çıkarımlarla doldurması ya da kroniklerde ve seyahatnamelerde anlatılan menkibelerin gerçekmiş gibi kabul edilmesi, bu dönemde ilgili kurgusal bir tarih anlatımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle Herbert Adams Gibbons (Hörbürt Edims Gibins), Paul Wittek (Pol Vitek), Mehmet Fuat Köprülü ve Halil İnalçıkın görüşleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu hakkındaki tartışmaların ana çerçevesini oluşturmuştur.

Kronik

Günü gününe yazılmış olayları içine alan eser; vakayiname.

Amerikalı bir gazeteci olan Herbert Adams Gibbons'un (Görsel 2.1) 1916'da yazdığı *Osmanlı İmparatorluğu*'nun *Kuruluşu* adlı eser 1928'de Türkçeye çevrildi. Gibbons bu eserin ön sözünde "Osmanlı Ülkesinde bilhassa İstanbul'da ve dağılışının en felaketli devrinde geçirdiğim dört sene beni bu imparatorluğun menşelerini araştırmaya sevk etti. Notlarımın birçoğunda kusurlu olduğumu itiraf ederim. Kitap metninin büyük bir kısmı münakaşalı bir tarzdadır." ifadelerini kullanmış ve kitabın ilk bölümünde "Osman: Tarihte Yeni Bir İrk Ortaya Çıkıyor" adını vermiştir. Bu ilk bölümde öne sürülen görüşler, Gibbons'a yöneltilen eleştirilerin temel nedeniydi.

Gibbons, eserinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşıyla ilgili şu sorulara cevap aramıştı:

- Diğer Anadolu Türklerinden ayrılan, Bizans'la temas kuran ve reislerinin ismiyle anılan bu millet aslında kimlerden oluşuyordu?
- Bu millet, Osman Bey zamanından beri millî bir vicdانا sahip miydi?
- Bu milletin bir geçmiş var mıydı?
- Başından beri bir devlet kurmayı mı amaçlamışlardı?
- Sona ermiş bir imparatorluğun toprakları üzerinde ve elverişli bir coğrafi bölgede olmalarının dışında bu kadar başarılı olmalarının başka sebepleri var mıydı?

Gibbons, farklı Osmanlı kroniklerinde değişik ifadelerle anlatıldığı için güvenilir bulmadığı Ulu Çınar menkibesini Neşri'den alıntılamış ve bu menkibeden hareketle Osman Bey'in Söğüt'e yerleştiği dönemlerde Müslüman olmadığını ileri sürmüştü. Söz konusu menkibeye göre Osman Bey, gece bir Müslüman'ın evinde misafir olur. Ev sahibinin, yattığı odadaki rafa bir kitap koyduğunu gören Osman Bey, bu kitabın adını sorar ve "Kur'an" cevabını alır. Bunun üzerine ev sahibine kitabın içeriğiyle ilgili sorular sormaya devam eder ve o gece sabaha kadar hiç uyumadan bu Kur'an'ı okur. Sabaha karşı yorgun ve bitkin bir hâlde uyuşakalan Osman Bey, rüyasında bir melek görür ve ondan şu sözleri işitir: "Mademki sen benim kelam-kadimimi o kadar尊重 ve ta'zimle okudun, evlad ve ensalin nesilden nesle aziz ve mükerrem olacaktır."

Görsel 2.1: Herbert Adams Gibbons (1880-1934)

Kaynak A

"Bitinya hudutlarında tavattun (yurt edinen) eden Türk aşireti, ilk tarihi reisi Osmanlıların babası "Osman" olan aşirettir. (...) Osman ve aşireti Söğüd'e gelip yerleşikleri zaman müşrik idiler. XIII. asırın ibtidasında Küçük Asya hududları üzerinde görünen Horasan ve sair Maveraünnehir havalısına mensub kabilelerin İslam oluşları hakkında hiçbir tarihi tezkirede doğrudan doğruya bir kayıt yoktur.

(...) Osman 1290'dan 1300 senesine kadar ki on sene zarfında Bizanslılarla temasa gelecek derecede hududlarını tevsi (genişletme) ediyor ve yanındaki dört yüz muharibin adedi dört bine varyor. Şimdi artık "Türk" değil, ilk defa olarak reislerinin namına izafeten "Osmanlı" denilen bir kavmin ismini işitiyoruz. (...) İslamiyetin daveti Hristiyanlığın kinden daha büyük idi. Gerek müşrik ve gerek Hristiyanlar, bu yeni, taze dine girmeleriyle yeni bir ırkın teşekkürküline müstereken hizmet ettiler. İşte Osman ve onun namını alan kavminin hikayesi budur."

Gibbons, 2017, s. 15, 21, 24, 41.*

Gibbons, Osman Bey'le ilgili iddialarını hangi kaynaklara dayandırmaktadır?

Görsel 2.2: Mehmet Fuat Köprülü (1890-1966)

Türkoloji ve tarih alanlarında birçok çalışmaya imza atan M. Fuat Köprülü (Görsel 2.2), 1934'te Paris Sorbonne Üniversitesi bünyesindeki Türk Tarihçileri Merkezinde verdiği üç konferansla Gibbons'ın tezlerine cevap verdi. Bu konferansta sunulan bildiriler, 1935'te *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kökleri* adıyla kitaplaştırıldı ve bu kitap daha sonra Türkçe dâhil birçok dile çevrildi. Kitabın "Kuruluş Meselesi Nasıl Tetkik Edilmelidir?" başlıklı ilk bölümünde Gibbons'ın görüşleri ele alınmıştı. Buna göre Köprülü, Gibbons'ın "Osmanlı Devleti'nin ancak Balkanlardaki fetihlerden sonra Anadolu'daki topraklarını genişletebildiği ve bu fetihlerin yağma amaçlı değil, planlı bir yerleşme için yapıldığı" görüşünü haklı buluyordu.

M. Fuat Köprülü'ye göre "Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair karanlıkta kalan konuların umumî Türk tarihinin çerçevesi içinde, Anadolu Beylikleri ile beraber Anadolu Selçuk tarihinin bir devamı olarak görülüp incelenmesi halinde problemlerin anlaşılması mümkün olacaktır. Aksi halde Osmanlı sülâlesinin methiyeciliğini yapan eski Osmanlı tarihçileri, bir hükümdar soyundan gelmediğleri muhakkak olan Osmanlı padişahları için tamamıyla hayal ürünü silsilenameler uydurdukları gibi, bu devletin kuruluşu hâdisesini de tamamen bir mucize hâlinde göstermek maksadıyla özet silsilelerinden oluşan tabiat üstü sebeplerle izaha çalışmışlardır. Fakat ne mucizeyi ne de tabiat üstü sebepleri kabul etmeyen modern tarihçiliğin, aynı ananeyi başka bir şekil altında devam ettirmek istemesi doğru değildir."

Köprülü, Friedrich Giese'yı (Fridrich Giize) kaynak göstererek Gibbons'ın anlattığı menkibeden Osman Bey'in sonradan Müslüman olduğu sonucunu çıkarmanın çok iddialı bir girişim olduğunu belirtir. Köprülü Gibbons'ın bu görüşüne itiraz eder ve katılmaz. Kuruluş konusunda geleneksel açıklamaların sebeplerinin diğer beyliklerle rekabetle ilgili olduğunu vurgular.

Kaynak B

"Tarihi bir realite olarak bir Osmanlı İmparatorluğu bulunmakla beraber hiçbir zaman bir Osmanlı ırkı, hattâ bir Osmanlı kavmi mevcut olmamıştır. (...) Türkler'in etnik teşkilâti ve Anadolu'da yerleşme şekilleri hakkında hiçbir fikri olmayan Gibbons, "Selçuk" tabirinin -tipki Osmanlı tâbiri gibi- etnik bir ad değil, hanedan müessisinin [kurucusu] isminden alınma siyasi bir tâbir olduğunu düşünmüyor. (...)

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulduğu asır olan ondördüncü asırda Anadolu'nun tarihi hakkındaki İslâm kaynakları hakikaten az ve kifayetsizdir. (...) Osmanlı devletinin kuruluşunu, XIII'üncü asırda Anadolu'nun şimâl-i garbî müntehasında [kuzeybatı ucunda] Selçuk-Bizans hudutları üzerinde yerleştirilmiş dört yüz çadırlık bir aşirete isnad ederek, bu hâdisenin iyazî için XIII ve XIV'üncü asırlar Anadolu'sundaki siyasi ve ictimai şartların hiç düşünülmemesi,

 tarihî bakımından afvedilmez bir hatâdır. Osmanlı devletinin kurulduğu coğrafî sâha, büyük Okyanus ortasında münferid bir ada olmadığı gibi, burada yaşayan insanlar da Selçuk Anadolusu'nun Türkleri'nden ayrı bir unsur değildi. Anadolu'da önce Selçuk ve sonra İlhanî hâkimiyetinin kuvvetli bulunduğu zamanlar, onlar da diğer Anadolu Türkleri'yle beraber bir siyasi birlik, bir iktisadi birlik, bir kültürel birlik teşkil ediyorlardı."

Köprülü, 1991, s. 5, 9, 16, 22.*

Sizce Mehmet Fuat Köprülü eski ve yeni Osmanlı tarihçilerini hangi açılardan eleştirmektedir?

Avusturyalı tarihçi Paul Wittek (Görsel 2.3), 1937'de Londra Üniversitesi'nde düzenlediği konferanslarla Gibbons'un iddialarına cevap verdi. 1938'de ise bu konferanstaki bildirileri de kapsayan Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu adlı bir eser yayımladı. Wittek'e göre Osmanlı Beyliği, kurulduğu yüzyılın sonunda dünyaya hâkim olma düşüncesini benimsemiştir. Osmanlılar gaza geleneğinden gelen bir Türk boyuydu ve devletin kuruluşunun temel unsuru bu gelenekti. Wittek'in bu tezi, diğer Osmanlı tarihçileri tarafından da kabul edildi.

Wittek, Osmanlıların farklı milletleri idare ederken Hristiyan komşularla mücadele etme geleneğini de sürdürdüğünü belirtmiş, bu görüşüne kanıt olarak Ahmedî'nin İskendername adlı eserinde yer alan bir bölümü göstermiştir. "Ahmedî bize Osmanlılar'ın Gâzîler cemaatine mensup olduklarını bildiriyor. Hudut beyliklerinin muharipleri olan, komşuları kafirlere karşı mücadele eden ve kendilerini o mücadeleye hasreden bu İslâm ve Gâzî cemaati, kendini İslâm dininin mürşidi addediyordu. Ahmedî İskendername'sinde Osmanlı sultanlarının tarihine ait hasrettiği bahsi, bir mukaddime ile başlar. Ahmedî şöyle bir sual sorar: Gâzîler dünyaya niçin en sonra gelmişler? Bu suale de şöyle cevap verir: Çünkü her şeyin en iyisi daima sona kalır. Nasıl ki müspet olan peygamber Muhammed, diğer peygamberlerden sonra gelmişse ve nasıl ki Kur'an, Tevrat ve İncil'den sonra gökten inmişse, Gâzîler de dünya yüzüne aynı tarzda en son gelmişlerdir."

Görsel 2.3: Paul Wittek (1894-1978)

Gaza

İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.

Kaynak C

"Türkler, on üçüncü asırın başında Moğol istilasının tazyiki neticesiyle Anadolu'ya hicret ettiler. Bunların başında, ilerde Osmanlı devletini kuracak ve kendi adını o devlete verecek olan büyük Osman'ın babası vardı. Nihayet bu göçebe Türkler, yakınında bulunan Eskişehir Bizans-Selçuk hududuna yerleştiler. (...) Osmanlı hükümdarlarından birine ait olan en eski bir kitabeyi tetkik edecek olursak (...) Bursa'nın fethinden onbir sene sonra ve 1337'de, bir camii inşası münasebetiyle yazılmış olan bu kitabede, Osmanlı hükümdarı kendine aşağıda sayılı olan unvanları veriyor: 'Gâzîler Sultanı'nın oğlu Sultan, Gazi oğlu Gâzî, ufukların beyi, cihanın kahramanı.'(...)"

Osmanlılar Selçükler'in medeni hayatlarını yaşadıkları muhitlere, diğer Gazi beyliklerine nispetle daha yakın yerlerde bulunuyorlardı. (...) Fütüvvet esaslarına dayanan ve Ahî erbâbinin mevcudiyeti, Osmanlılar'ın tâilk teşekkül devirlerinde Selçuk şehirlerinden (hinterland) dan bir çok medenî unsurların Osmanlılar'a iltihak ettiğini göstermektedir. Bundan başka, daha büyük ehemmiyeti haiz bir cihet de ülemanın mevcudiyetiidir."

Wittek, 1971, s. 11, 18, 41.*

Wittek, "gaza tezi"ni hangi kaynağa dayandırmaktadır? Gerekçeleriyle açıklayınız.

Görsel 2.4: Halil İnalçık
(1916-2016)

Ünlü Türk tarihçilerinden Halil İnalçık da (Görsel 2.4) düzenlediği konferanslarla, yayumlahduğu makale ve kitaplarla Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair kendi görüşlerini açıkladı. İnalçık'a göre Osmanlı Beyliği'nin ortaya çıkıştı, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadoluda yaşanan gelişmeler ve Batı Anadoludaki Bizans toprakları üzerinde gazi Türkmen beyliklerinin kuruluş süreciyle birlikte incelenmeliydi. İnalçık, bu süreci üç temel çerçevede ele aldı.

1. Oğuzların, bir başka deyişle Türkmenlerin yoğun şekilde Anadolu'ya göç etmesi ve Selçuklu sultanatının kurulması
2. Türk-İslam gaza hareketinin Moğol istilası ve egemenliği altında yeni bir ivme kazanması
3. Denizli, Antalya, Ayasuluk ve Bursa'nın milletlerarası pazar durumuna yükselmesi ve böylece Türkiye'nin dünya ticaret yolları üzerindeki önemini korumuş olması

Halil İnalçık, Anadolu'da kurulan beyliklerle ilgili de bazı tespitlerde bulundu. Ona göre XIII. yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadoludaki Moğol baskısı güçlendikçe Türkmenler batıdaki Bizans topraklarına yönelmek zorunda kaldı. Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi de bu dönemde aşiretiyle birlikte Eskişehir ve Sakarya civarına göç etmişti. Anadolu'daki Moğollara karşı başlayan Türkmen hareketi, Türkmen beyliklerinin ve Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuya devam etti.

İnalçık, Osmanlı Devleti'nin kuruluşıyla ilgili çalışmalarında Bizanslı kronik yazarı George Pachymeres (Corç Paşimeres) ile Osmanlı âlimlerinden Yahsi Fakih'e sıkça vurgu yaptı. Pachymeres'e göre Osman Gazi, Kastamonu uc bölgесindeki Çobanoğulları'nın emrinde bulunan ve Bizans'a karşı savaşan bir boy beyi ve alptı. Yahsi Fakih'in Menâkıbnâme-i Âl-i Osman adlı eserine göre de Osman Bey 1299'da Karacahisar'da kendi adına hutbe okutarak bağımsızlığını ilan etmiş ve bu ilanın ardından kendi milletinin töresini uygulayacağını açıklayıp bir kadı atamıştı. İnalçık, bu bilgilerden hareketle Osman Gazi'nin Osmanlı Beyliği'ni yeni ve bağımsız bir Türk-İslam sultanlığı olarak teşkilatlandırdığını belirtti.

Kaynak Ç

Osman Gazî, Kastamonu uc emîri Çoban oğullarının emri altında (Pachymeres'te) Bizans'a karşı en uzak serhadde savaşan bir boy-beyi ve aynı zamanda bir alp idi. Pachymeres ile eski Osmanlı rivâyeti karşılaşırınlca şu tablo ortaya çıkmaktadır: Kastamonu Uc beyleri Bizans'a karşı gazâ hareketini gevşek tuttukları halde Osman, ucların en ileri bölümünde gazâyı son derece bir atılınlılıkla sürdürmüştü, bu yanda gazî alpların gerçek önderi durumuna yükselmiştir. (...) Rivâyetin anlatığına göre, uc toplumunda, Babâî dervişlerin en saygın kişi Vefâîye halifelerinden Ede-Bali, Osman'a teberrükte bulunmuş, Tanrı'dan gazâ önderliği beşâretini vermiştir. Ede-Bali'nin Hânedâna Tanrı'nın dünya egemenliği bağırladığı hakkında çok rastlanan rüya motifi ise, kuşkusuz sonraları eklenmiş bir hikâyedir. (...) Birinci aşamada Osman Gazi'nin harekât üssü Söğüd'dür. Devletin doğusunda ikinci aşama, Karacahisar (Eskişehir'e 7 km uzaklıkta) fethidir. (...)

(...) Arapseyyahî İbn Battuta, 1334'te Bursa'yı ziyaret ettiğinde Orhan'ı söyle tanıtıyor. "Bu sultan Türkmen hükümdarlarının en büyüğü, servet, toprak ve askerî kuvvetler bakımından en ileride olanıdır. Elinde olan kaleler yaklaşık yüz kadardır, kendisi zamanının büyük kısmını devamlı bu kaleleri ziyaret edip, durumlarını gözden geçirip İslâh etmekle geçirir... Babası İznik şehrini yirmi yıl abluka altında tutmuştur, alamadan ölmüş, adı geçen oğlu Orhan, şehri 12 yıl daha kuşatarak almıştır. Kendisiyle orada buluştum, bana büyük meblağda para gönderdi." Bu tasvir, Osman'ın ölümünden ancak 10 yıl sonrasında aittir. Özette, Osmanlı Beyliği, kesinlikle gazî Osman Bey tarafından kurulmuş, Orhan zamanında bir sultanlık halinde gelişmiştir. Sultan unvanı alan ilk Osmanlı hükümdarı Orhan'dır (1336).

İnalçık, 2009, s. 10-11, 15.*

Salname

Osmanlı Devleti'nde merkezî yönetimin, nezaretlerin, askerî kurumların, vilayetlerin, bazı özel kurumların ve kişilerin o yıl mevcut olan kurumsal, tarihî, coğrafi, eğitimsel, sosyal, ekonomik ve kültürel verilerinin yer aldığı bir tür yıllık.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair başka bir tartışma konusu da devletin kuruluş tarihiyle ilgilidir. Halil İnalçık, Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini 1302 olarak kabul eder. Ona göre Osman Bey'in 1302'de Bizans'a karşı kazandığı Bapheus [Bafeyus (Koyunhisar)] Savaşı, devletin de kuruluş tarihidir. Kâtip Çelebi ise 1648'de yazdığı *Takvimü't-Tevârih* adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihini 1299 olarak verir.

Osmanlı Dönemi'nde 1851'den sonra yazılan salnamelerde devletin kuruluş tarihi olarak 1299 yılı geçer. II. Abdülhamid Dönemi'nde resmi kabullerde kullanılan

► nişanda da 1299 yılı göze çarpar (Görsel 2.5). Osmanlı Dönemi'nde 1869'da yazılan *Fezleke-i Tarihi Osmani* adlı ders kitabında Osmanlı Devleti'nin 1299'da Osman Bey'in Karacahisar'da kendi adına hutbe okutmasıyla bağımsızlığını ilan ettiği ifadesine yer verilir. Bu dönemde yazılan diğer ders kitaplarında da 1299 tarihi zikredilir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra okutulan ders kitaplarında da Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi genellikle 1299 yılı olarak verilmiştir.

1999'da Türkiye genelinde Osmanlı Devleti'nin 700. kuruluş yıl dönümü için çeşitli programlar düzenlenmiş ve kutlamalar yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından bir hatıra parası (Görsel 2.6) basılmış, Türk Tarih Kurumu tarafından özel bir takvim (Görsel 2.7) ile Ulaştırma Bakanlığı tarafından bir hatıra pulu (Görsel 2.8) hazırlanmıştır.

◀ **Görsel 2.5**
II. Abdülhamid Dönemi'nde resmi kabullerde kullanılan nişan. Nişanın üzerinde Osmanlı Türkçesiyle hicri 699 (miladi 1299) tarihi yazılıdır.

▲ **Görsel 2.6:** Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından basılan 700. yıl hatırlatıcı parası

▲ **Görsel 2.7:** Türk Tarih Kurumu tarafından hazırlanan 700. yıl takviminin kapağı

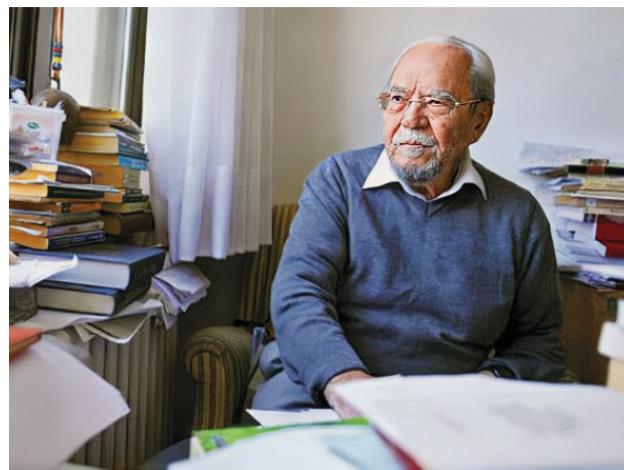

▲ **Görsel 2.8:** Ulaştırma Bakanlığı tarafından hazırlanan 700. yıl hatırlatıcı pulu

Kaynak D

▲ Halil İnalçık, 1940 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünde yükseköğrenimini tamamladı. Mezun olduğu bölümde M. Fuat Köprülü'nün tavsiyesiyle ilmî yardımcı olarak kabul edildi (1940). "Tanzimat ve Bulgar Meselenesi" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı (1942) ve asistanlığa atandı. "Viyana'dan Büyük Ricatte Osmanlı İmparatorluğu ve Kırım Hanlığı" başlıklı teziyle doçent ünvanını aldı (1943). Ardından İngiltere'ye giderek arşivlerdeki Osmanlı tarihiyle ilgili el yazmalarını ve belgeleri inceledi (1949-1951). "Viyana Bozgun Yıllarında Osmanlı-Kırım Hanlığı İşbirliği" başlıklı teziyle profesörlüğe yükseldi (1952). Toplam yetmiş iki esere imza atan ve birçok uluslararası tarih kongresinde bildiriler sunan İnalçık'ın dünyanın en önemli dergilerinde beş yüzden fazla makalesi yayıldı.

1. **Halil İnalçık'ın İznik'in alınmasıyla ilgili çıkarımlarını yeni bilgi, fikir ve iddiaları öğrenmenin gerekliliği bağlamında değerlendiriniz.**

2. **Halil İnalçık'ın yaptığı çalışmaları çalışkanlık değeri ile ilişkilendiriniz ve Halil İnalçık'ın çalışkanlığına üç kanıt cümlesi yazınız.**

Kaynak E

2017'de yayımlanan *Halil İnalçık'ın Bursa Araştırmaları* adlı eserde Halil İnalçık'ın şu değerlendirmelerine yer verilmiştir: "Bizans kaynaklarını es-kiden doğrudan doğruya kullanamıyorum. Fakat şimdi çok güzel Almanca ve Fransızca tercümeleri var. Pachymeres'in Faiyee ve Lorant tercumesi 4 cilt, çok güzel. Faiyee'nin yaptığı yorum notlarında çok hataları var, ama tercüme çok önemli. Pachymeres'i çok iyi okudum (...) Bu okumalarım sayesinde başka bir şey tespit ettim, çok enteresan bir şey. Osman Gâzi Bizans İmparatorluğu ile karşı karşıya geldi, çünkü biliyorsunuz, İznik'i kuşatıyordu; İmparator da İznik'i korumak için doğrudan doğruya Osman Gâzi'yi karşısına aldı ve işte tam o anda Bizans-Osmanlı mücadeleleri başladı. Çünkü İznik'i almak istiyor Osman Gâzi. Ben bu konuda iki makale yazdım. Bu gelişmeler artık apaçık bir hakikattir. Fakat bizim tarihlerimizde Osman Gâzi'nin esas hedefinin İznik olduğu hiç söylenmez. İznik, Bizans'ın ikinci payitahtıdır. Kilise bakımından daima konsüllerin toplantıları en önemli merkezdir. (...) Şimdi, Pachymeres'ten Osman Gâzi'nin asıl amacını okuyup Türk kaynağı ile karşılaşıldığınız zaman çok进入san durumlar çıkıyor. Osmanlı kroniklerini Bizans kaynakları ile karşılaştırmamız şart. Ben özellikle bu konuları yeniden gözden geçirerek, yeni deliller ve tarihi kanıtlar arayarak aydınlatmaya çalıştım."

Oğuzoğlu, 2017, s. 84-85, 94.*

▶ İncelediğiniz tarihçilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair görüşlerinin benzer ve farklı yönlerini aşağıdaki tablonun ilgili alanlarına yazınız.

	BENZERLİKLER	FARKLILIKLAR
H. Adams Gibbons		
M. Fuat Köprülü		
Paul Wittek		
Halil İnalçık		

İncelediğiniz tarihçilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair görüşlerinin güçlü ve zayıf yönleri ile bu görüşler arasındaki tutarsızlıkları aşağıdaki tablonun ilgili alanlarına yazınız.

	GÜÇLÜ YÖNLERİ	ZAYIF YÖNLERİ
H. Adams Gibbons		
M. Fuat Köprülü		
Paul Wittek		
Halil İnalçık		

TUTARSIZLIKLAR

Uygulayalım

Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair ortaya atılan görüşlerin kabul edilebilirliği ya da edilemezliği hakkında bir forum etkinliği yapınız.
- Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik iki grup oluşturunuz ve yapılacak forumu yönetmesi için bir başkan seçiniz.
- Başkanın yönlendirmesiyle gruplar olarak Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair ortaya atılan görüşlerin kabul edilebilirliği ya da edilemezliği hakkındaki görüşlerinizi açıklayınız.
- Tartışma esnasında grup dışında kalan öğrencilerin de aktif şekilde kendi görüşlerini açıklamasına imkân sağlayınız.

Tartışma sonrasında aşağıdaki öz değerlendirme formunu doldurunuz.

Değerlendirelim

Öz Değerlendirme Formu

Öğrencinin Adı ve Soyadı:

Numarası ve Sınıfı:

Aşağıdaki ifadeler, yaptığınız çalışmaya ilgili kendinizi değerlendirmeniz için düzenlenmiştir. Bu ifadeler size uygun ise "Evet"i, biraz uygunsızsa "Kısmen"i, uygun değilse "Hayır"ı işaretleyiniz. Tüm ifadeleri işaretlemeyi unutmayınız.

Değerlendirilecek İfadeler		Evet	Kısmen	Hayır
1.	Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair öne sürülen farklı görüşleri anladım.			
2.	Öne sürülen görüşler arasındaki benzerlik ve farklılıklarını belirledim.			
3.	Öne sürülen görüşlerin güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirdim.			
4.	Öne sürülen görüşler arasındaki tutarsızlıkları tespit ettim.			
5.	Görüşlerin kabul edilebilirliğini değerlendirdim.			
6.	Düşüncelerimi kaynaklara dayalı olarak açıkladım.			
7.	Konuya ilgili görüşlerimi açık ve anlaşılır bir dille ifade ettim.			
8.	Forum esnasında başkanın yönlendirmelerine uygun hareket ettim.			
9.	Başkalarının görüşlerini saygıyla dinledim.			
10.	Forum sonrasında geliştirmem gereken alanları belirledim.			
11.	Etkinlik sürecinde yeni bilgiler öğrendim.			

- Aşağıdaki alanlara sizden istenenler doğrultusunda uygun ifadeleri yazınız.

Forum esnasında en çok ilgimi çeken fikir şuydu: _____

Forum esnasında en çok şu meseleyi anlamakta zorlandım: _____

Forum esnasında şu bilgileri öğrendim: _____

Forum sonucunda tarihçilerin Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair öne sürdüğü görüşlerden hangisini benimsediğinizi belirten iki argüman ve karşı görüşü çürüten bir argüman yazınız.

Öğretmenin geri bildirimi

Yandaki karekod üzerinden Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair farklı görüşler ile ilgili eşleştirme etkinliğini yapınız.

2.2. BEYLİK'TEN DEVLETE SİYASİ VE ASKERİ GELİŞMELER

Düşünelim

Haritadan yararlanarak soruları cevaplayınız.

Harita 2.1: XIII. yüzyıl sonunda Anadolu ve Balkanların siyasi durumu

1. Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu bölgedeki siyasi yapı, beyliğin gelişim sürecini nasıl etkilemiş olabilir? Açıklayınız.
2. Osmanlı Beyliği'nin başında siz olsaydınız sınırları genişletmek için nasıl bir siyasi ve askerî strateji izlerdiniz? Açıklayınız.

Keşfedelim

Panorama 1326 Bursa Fetih Müzesini sanal ortamda ziyaret ederek aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Yandaki karekod üzerinden Panorama 1326 Bursa Fetih Müzesini sanal ortamda ziyaret edebilirsiniz.

1. Panorama 1326 Bursa Fetih Müzesinde Osmanlı Beyliği'yle ilgili hangi bilgiler verilmektedir?

- 2. Müzenin sergi salonunda en çok ilginizi çeken nesne hangisiydi? Bu nesnenin adını yazarak tanımınızı yapınız ve aşağıda bırakılan boş alana resmini çiziniz.**

- 3. Osmanlı Devleti'nde bu nesne hangi amaçla kullanılmış olabilir?**

- 4. Sizce günümüzde bu nesneye benzer özellikler taşıyan başka nesneler var mı?**

(Cevabınız evetse bu nesneleri malzeme, üretim biçimi, üretim amacı, görünüm ve işlev yönünden karşılaştırınız. Cevabınız hayırsa günümüzde bu nesnenin benzeri olmamasının nedenlerini yorumlayınız.)

Öğrenelim

Verilen yöneler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

Koyunhisar Savaşı, İznik'in Fethi ve Bursa'nın Fethi'yle ilgili verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Harita 2.2: Osman Gazi Dönemi sonunda (1326) Osmanlı Beyliği'nin sınırları

Ertuğrul Gazi'den sonra Osmanlı Beyliği'nin başına geçen Osman Gazi, babasının başlattığı gaza faaliyetlerini sürdürdü. Bursa, İznik, İzmit ve Sakarya çevresini içine alan bölgedeki Doğu Roma tekfurlarıyla mücadele etti. Onun döneminde tekfurlara karşı denge siyaseti izlenerek bazı tekfurlarla savaşıldı, bazılarıyla da uzlaşma yoluna gidildi. Türk devlet geleneğine uygun olarak fethedilen yerleri kardeşlerine, oğullarına ve komutanlarına paylaştırılan Osman Gazi, 1288-1299 yılları arasında Karacahisar ile Bilecik-Yenişehir arasında kalan bölgeyi hâkimiyeti altına aldı. 1299'dan sonra ise doğrudan Doğu Roma topraklarına yönelik gaza faaliyetlerine başladı. 1299'da Bilecik'i fethettikten sonra Doğu Roma üzerine düzenleyeceği akınlar için Yenişehir'i bir uc merkezi olarak belirledi ve 1302'de İznik'i kuşattı. Bunun üzerine Doğu Roma imparatoru, Osman Gazi'yi engellemek amacıyla bir ordu gönderdi (Harita 2.2).

Kaynak A

"Osman'ın bir hanedan kurucusu durumuna gelmesi, 1302'de bir Bizans ordusuna karşı zaferi ile ilgilidir. Bilecik-Yenişehir bölgesinin fethinden (1299) sonra Osman Gazi, Bithynia'da [Bitinya] Bizans'a ait iki merkezi, İznik ve Bursa'yı almak için harekete geçmiştir. İznik üzerine yürümeden önce gerisini koruma altına almak için Bursa ovası tarafında Marmaracık ve Koyunhisar'ı itaat altına alır ve 1302'de Avdan dağlarını Kızılıhisar vadisinden geçip İznik ovasına iner ve şehri kuşatır. Osman'ın İznik kuşatması ve imparatorun şehri kurtarmak için Heteriarch Muzalon kumandasında gönderdiği orduya karşı kazandığı Bapheus Zaferi hakkında çağdaş Pachymeres ve Anonim Tevarih-i Al-i Osman etrafı bilgi verirler. (...)"

Bir imparatorluk ordusuna karşı kazanılan bu zafer, Osman'ı bölgede karizmatik bir bey durumuna getirmiştir. Çağdaş kaynak Pachymeres onun bu zaferle şöhretinin Paflagonya (Kastamonu) bölgесine kadar yayıldığıni ve gazilerin onun bayrağı altına koşuşturularını kaydeder. 15. yüzyıl sonlarında tarihçi Nesri, onun beyliğini ve bağımsızlığını haklı olarak bu tarihe kor. Bapheus (Koyunhisar) savaşı Osman'a bir hanedan kurucusu karizmasını kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan itirazsız beylik tahtına geçmiştir."

İnalcık, 2008, s. 16-17.*

Kaynak B

◀ Koyunhisar (Bapheus) Savaşı'ni tasvir eden bir tablo, Panorama 1326 Fetih Müzesi, Bursa

Halil İnalçık, bu savaşın yapıldığı yeri şöyle tarif etmiştir: "Yalakova'da vuku bulan savaştan önce Doğu Roma kuvvetleriyle Osman'ın öncü keşif kuvvetleri İznik'ten gelen yolu kapatıp Koyunhisar'da çarpışmışlardır. Yalakdere vadisini izleyerek İznik'ten gelen ana yol üzerinde Koyunhisar, Yalakova'ya çıkmadan önce tepedeki hisarıdır ve bugün yıkıntıları mevcuttur."

Bilgi Kutusu

Osman Gazi (1258-1326)

Oğuzların Kayı boyuna mensup olan, Osmanlı Devleti'ni ve hanedanını kurun, Türkistan'dan Anadolu'ya gelip Söyüt uc bölgесine yerleşen Ertuğrul Gazi'nin oğludur. Babasının 1281'de vefatından sonra beyliğin başına geçmiş ve Doğu Roma topraklarına yönelik gaza faaliyetlerine başlamıştır. Doğu Roma imparatorunun gönderdiği ordu karşısında Koyunhisar Savaşı'yla zafer kazanınca Türkmen aşiretleri arasında büyük bir üne kavuşmuş, etrafına topladığı gazi alplerin gerçek önderi durumuna yükselmıştır. Hem cesur bir savaşçı hem de ileri görüşlü bir devlet adamıdır.

Ahilerin ve fakihlerin manevi desteğini alarak beyliğin sınırlarını genişleten Osman Gazi; adil bir yönetici olarak her zaman halkın ihtiyaçlarını öncelemiştir, kendisi ise mütevazı bir hayat sürdürmüştür. Son yıllarda hastalığı nedeniyle beyliğin yönetimini oğlu Orhan Gazi'ye bırakmış ve 1326'da vefat etmiştir. Vasiyeti gereği onun vefatından önce kuşatılmış olan Bursa'nın fethedilmesinden sonra Gümüşlü Kümbet adı verilen mevkiye defnedilmiştir.

Osman Gazi
(Temsili)

Koyunhisar Zaferi sonrasında Osmanlı Beyliği, bölgedeki Doğu Roma hâkimiyetini tehdit eden önemli bir siyasi ve askerî güç olarak öne çıktı. Doğu Roma'daki fetihlerine devam eden Osman Gazi, etraflarındaki irili ufaklı birçok kaleyi ele geçirerek İznik ve Bursa'yı abluka altına aldı. 1303'te bölgedeki diğer tekfurlarla ittifak kuran Bursa tekfurunun kuvvetleri, Dinboz/Dimbos Geçidi'nde Osmanlı kuvvetleri tarafından mağlup edildi. 1304'te İznik'e gönderilen her türlü yardımcı kesmek için Sakarya üzerindeki önemli Doğu Roma kalelerini; Karaçepiş, Karatekin gibi hisarları; ayrıca Lefke, Mekece ve Geyve'yi fethetti. 1307'de Karahisar Kalesi'ni de alan Osmanlılar, İznik ile İzmit arasındaki bağlantıyı tamamen kesti. Osmanlı Devleti'nin başına geçen Orhan Gazi, ilk iş olarak Bursa ve İznik üzerindeki ablukayı daha da sıkılaştırıldı (Görsel 2.9).

Osman Gazi ile Orhan Gazi'nin Bursa ve İznik'i fethetmek istemesindeki stratejik nedenler neler olabilir?

Görsel 2.9: Orhan Gazi
(Temsili)

Kaynak C

"1321'de başlayıp yedi yıl süren iç savaş Bizans'ı oldukça hırpalamış, bu arada Osman Bey'in yerine geçen oğlu Orhan Bey uzun süre abluka altında tuttuktan sonra sıkı bir şekilde kuşattığı Bursa'yı anlaşma şartlarıyla 6 Nisan 1326'da ele geçirmiştir. Bursa'nın fethi Osmanlı Beyliği'nin gerçek anlamda kuruluşunun tamamlanmasına vesile olmuştur. Ayrıca Bizanslılar için Bitinya (Bursa havalisi) bölgesinin tamamen kaybı anlamına da gelmiştir. Orhan Bey'in istiklal alameti olarak bu fetihten sonra para bastırmış olması, onun artık bağımsız ve güçlü bir lider konumuna geldiğini de göstermektedir. Nitelikle bundan sonra Orhan Bey bulunduğu bölgede Marmara kıyılarına kadar süratle uzanarak Osmanlı Beyliği'ni genişletmeye başladı. (...)

Bursa'nın alınışından sonra bölgedeki en önemli merkez olan İznik'in ablukasına hız verildi. Bizans imparatoru III. Andronikos, İznik'in hedef haline gelmesi üzerine, topladığı bir orduyla İzmit Körfezi boyunca ilerledi ve Pelekanon denilen ve bugün Gebze dolaylarına denk düşen yere geldi. Orhan Bey 8000 savaşı ile onu kıyıya inen yamaçlarda beklemektedir. 10 Haziran 1329'da çatışma başladı, sert Osmanlı hücumları sırasında Bizans ordusu zayıfat verdi ve imparator da dizinden yaralandı. Türkler geri çekilen kuvvetlerle 11 Haziran'da Filokrene adıyla anılan sahildeki kalede yeniden çatıştı, imparator güçlükle gemiye binip İstanbul'a yelken açtı. Bu savaş, eski ihtişamından çok şey kaybetmiş olmakla birlikte, bir Doğu Roma imparatoru ile basit bir Türkmen beyi olarak görülen Orhan Bey'in doğrudan doğruya karşı karşıya geldikleri ilk muharebe idi. Burada kazanılan başarı, Osmanlı'lara İznik ve İzmit yolunu açarken, Orhan Bey'e de gerek tebaası gerekse diğer Türkmen beyleri arasında büyük şöhret kazandırmış olmalıdır. Nitelikle bu başarının önemli bir sonucu olarak 2 Mart 1331'de İznik de zapt edildi. İznik vaktiyle, 1204'teki Latin işgali sırasında, Bizanslıların yeni başkenti olmuş son derece önemli bir şehirdi. Burası Türkmenlerin zihinlerinde de Anadolu fatihii Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın vaat ettiği kutsal bir hedef olarak uzun yıllar yaşamıştır. Şimdi bu önemli merkezin düşüşü bu anlamda Türkmen dünyasında çok büyük yankıya yol açtı. Süleyman Şah'ın Osmanlıların ataları arasında yerini alması da bu şöhretinin bir yansıması olarak düşünülebilir."

Emecen, 2015, s. 43-44.*

Kaynak Ç

◀ Orhan Gazi'nin Bursa'ya girişini tasvir eden bir tablo, Panorama 1326 Fetih Müzesi, Bursa

Bursa, yirmi üç yıllık bir Osmanlı ablukası sonucunda fethedilmiştir. Bursa tekfuru, Osmanlı he-yetiyle yaptığı uzun görüşmeler neticesinde kaleyi teslim etmek zorunda kalmış ve kendisi de fidye karşılığında İstanbul'a gönderilmiştir. Osmanlılar, fetihten hemen sonra Bursa halkına can ve mal güvenliklerinin korunacağına dair teminat vermiştir. Şehirdeki Rumlar Bursa Kalesi'nin aşağı kısımlarına taşınmış, Türkler ise kale içinde ve etrafında iskân edilmiştir.

Koyunhisar Zaferi ile Bursa ve İznik fetihleri, Osmanlı'nın beylikten devlete yükseliş sürecini nasıl etkilemiştir? Birer cümleyle açıklayınız.

Rumeli'ye geçiş, Edirne'nin Fethi ve I. Kosova Savaşı'yla ilgili verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Bursa ve İznik'in fethedilmesinden sonra Kuzeybatı Anadolu bölgesi gaza faaliyetlerine devam eden Orhan Gazi, 1337'de İzmit'i fethederek Sakarya-Kocaeli Bölgesi'nde hâkimiyet kurdu. Ardından Rumeli'ye yönelik olarak Doğu Roma'yla mücadeleye devam etti. 1341'de Doğu Roma İmparatoru III. Andronikos'un ölümünden sonra IV. Ioannes Kantakuzenos (Yoannis Kantakuzinos) ile V. Ioannis Paleologos (Yoannis Palaylogos) arasında başlayan taht kavgası nedeniyle Osmanlı-Dogu Roma ilişkilerinde yeni bir dönem başladı. Orhan Gazi'nin desteğini alan Kantakuzenos, bu sayede rakibi karşısında üstünlük kazandı. Öte yandan Osmanlılar; 1345'te Balıkesir, Bergama ve Çanakkale'nin büyük bölümünü hâkim olan Karesioğulları Beyliği'ni -Bergama ve çevresi dışında- kendi topraklarına kattı. Osmanlı hâkimiyetine alınmış ilk Türk beyliği olan Karesioğulları'nın denizcilik tecrübesi ve bu beylige mensup Evrenos Gazi, Gazi Fazıl, Ece Bey gibi gazilerin savaş tecrübesi, Osmanlı Devleti'ne Rumeli fetihlerinde önemli avantaj sağladı.

Rumeli

Osmanlıların, İstanbul ve Çanakkale boğazlarının Avrupa yakasından başlayarak Tuna Nehri'ne kadar uzanan Balkan Yarımadası'na verdikleri coğrafi isim ve bu bölgeyi içine alan eyaletin ismi.

Kaynak D

"Orhan Gazi, Bizans'taki taht mücadelerinde kendisinden yardım isteyen İmparatoriçe Despina Anna'ya yardım için on bin kişilik bir kuvveti İstanbul'a gönderdi. Kezâ, Bizans tahtı için mücadele eden Kantakuzenos da elçiler göndererek Orhan Gazi'den yardım istedi. Yardım mukabili olarak kızını Orhan Gazi'ye vermeyi, çeyiz olarak büyük mikarda servet ve her arzusunu yerine getirmeyi taahhüt etti. Orhan Gazi'nin bu şartları kabul ederek Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un kızı Theodora ile evlenmesi, Bizans ile Osmanlıları müttefik yapmıştır. Bu ittifak sayesinde Kantakuzenos'a yardım etmek maksadıyla Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri, iki defa Rumeli'ye geçmiştir. 1349 ve 1352 yıllarında gerçekleşen bu gelişlerden ikincisinde, İmparator Kantakuzenos tarafından Çimbi Kalesi'ni olarak Süleyman Paşa'ya verilmiştir. Görüldüğü gibi Osmanlıların Rumeli'ye geçisi, sallarla geçilerek yapılmış bir fetih hareketi değildi.

Çimbi Hisarı'na yerleşen Süleyman Paşa, Bolayır'ı ve Eksamilye'yizaptederek Bolayır'ı üş haline getirdi ve Anadolu'dan getirttiği Türkmenleri hem Gelibolu yönüne hem de Trakya içlerine doğru aklınlara yönlitti. Gelibolu yarımadasının kuzeyinde yer alan Çimbi Kalesi'nin ve Bolayır'ın elde edilmesiyle, Gelibolu'nun Trakya ve İstanbul ile bağlantısı kesildi. Osmanlılar, Yakub Ece ve Gazi Fadıl [Fazıl] komutasında bir "uc" teşkil ederek buradaki hâkimiyetlerini sağlamışlardır. Kantakuzenos, Trakya'daki kalelerin birer birer fethedildiğini görünce, Orhan Gazi'ye para karşılığı kalelerin iadesini teklif ettiği sıralarda, muhasara altında tutulan Gelibolu'da bir deprem meydana geldi. 12 Mart 1354 gecesi meydana gelen deprem neticesinde Gelibolu'nun da aralarında bulunduğu Trakya'nın bazı kaleleri yıkıldı ve yıkılan kaleler Osmanlı kuvvetleri tarafından fethildi."

Sezgin, 1999, s. 213.*

Kaynak E

Bazı kaynaklarda Çimpe Kalesi'nin bulunduğu yer olarak tarif edilen Bolayır köyündeki tabyanın uydu görüntüsü

Çimpe (Çimbi Kalesi), Türk tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri olan Rumeli'ye geçişin sembolüdür. Şehzade Süleyman Paşa tarafından askeri üs olarak kullanılan bu kalenin yerile ilgili çeşitli tartışmalar mevcuttur. Yaygın görüşe göre Gelibolu Yarımadası'nda, bugünkü Bolayır köyünün Çanakkale Boğazı'na bakan kesiminde bulunan batarya gruplarının ve tabya sistemlerinin olduğu yer geçmişte Çimpe Kalesi'dir. Osmanlı tahrir defterlerine dayandırılan başka bir görüşe göre ise kale, Tekirdağ'a bağlı Şarköy İlçesinin yakınlarında inşa edilmiş olmalıdır.

Yandaki karekod üzerinden Çimpe Kalesi ile ilgili etkileşimli içeriğe ulaşabilirsiniz.

Harita 2.3: Şehzade Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye yaptığı akınlar

Osmanlıların Rumeli'deki ilerleyisi, 1357'de Süleyman Paşa'nın vefat etmesi ve Şehzade Halil'in Rum korşanlara esir düşmesi nedeniyle kesintiye uğradı. Süleyman Paşa'dan sonra Rumeli'ye gönderilen Şehzade Murad ve Lala Şahin Paşa, Şehzade Halil'in kurtarılmasından sonra bölgedeki fetihlere devam etti. 1361'de Edirne'nin, ardından da Dimetoka'nın fethedilmesiyle Orhan Gazi Dönemi'nde Osmanlı Beyliği'nin sınırları Ankara'dan Edirne'ye kadar ulaşmış oldu (Harita 2.4).

Rumeli'de Çimpe Kalesi'ne yerleşen Osmanlılar, Anadolu'da ise Eratna Beyliği'ne bağlı Ankara ve Sivrihisar'ı Süleyman Paşa komutasındaki bir orduya 1354'te ele geçirdi. Süleyman Paşa, aynı yıl içinde Rumeli topraklarındaki Bolayır'ı da fethederek Gelibolu Yarımadası'ni hâkimiyeti altına aldı ve beyliğin sınırlarını kısa sürede Tekfurdağı (Tekirdağ) ve Malkara'ya (Migalkara) kadar genişletti. Osmanlı kuvvetleri batıda Hayrabolu'ya, doğuda Vize'ye, batıda Keşan ve Dimetoka'ya kadar akınlar düzenledi (Harita 2.3). Trakya'nın güneyinde fethedilen yerlere Anadolu'dan getirilen Türkler iskân edilerek bu bölgenin Rumeli fetihleri için bir merkez olması sağlandı.

Harita 2.4: Orhan Gazi Dönemi sonunda Osmanlı Beyliği'nin sınırları

Kaynak F

"1359'da Lâlâ Şahin, Murad ve uc beyleri Edirne'yi fethetmek için bir plan yapıyorlar. Bu plana göre en büyük tehlike, Osmanlılar Edirne'yi muhasara ettikleri zaman İstanbul'dan bir yardımcı kuvvetin geriden bastırmasıdır. Buna karşı 1360 yılında Murad ve ordusu, Edirne'yi İstanbul'a bağlayan bütün kaleleri ele geçiriyor. Bu kaleler Çorlu, Misili, Lüleburgaz, Babaeski'dir. 1361 baharında Murad, Lâlâ Şahin, Evrenos Bey ve Hacı İlbev Edirne'yi fethetmek için harekete geçiyorlar. Edirne'ye gelmeden hemen önce bir çöküntü vadisi olan Sazlıdere'de, Edirne'den gelen tekfurla nihai savaş yapılıyor. (...) Tekfur önce Edirne'ye kaçıyor, sonra oradan da uzaklaşıyor ve şehir 1361 baharında Osmanlı kuvvetlerine teslim oluyor. Şimdi, Batı literatürüne bakarsanız bu tarih 1369, Uzunçarşılı'da 1364'tür. Tüm bu farazieler şuradan ileri geliyor. Hepsi Âşıkpaşazâde'yi okuyorlar. Diyorlar ki, Murad tahta geçti, gitti Edirne'yi aldı. Murad'ın tahta geçiş tarihini kesin olarak biliyoruz, 1362 Mart ayı. Diyorlar ki, 1362 Mart'ında Murad sultan oldu. Sultan olarak Edirne'yi fethettiğe bu olay 1362'den sonra olmalı, 1363'te veya 1364'te. Hayır. Şu bilinmiyor ki, Murad Edirne'yi şehzâde iken, Orhan Gâzi'nin sağlığında almıştır. F. Babinger, kesin olarak bunu ifade ediyor. Türk ve Batı kaynakları o zaman güneş tutulması olmuş, diyorlar. Babinger, bunu astronomlara hesap etti ve fetih olayı 1361 baharına rastlıyor."

İnalcık, 2017, s. 102.*

Kaynak G

"Her ne şekilde olursa olsun Edirne'nin alınışı, Trakya ve Balkanlar için bir dönüm noktası teşkil ettiği gibi bir bakıma İstanbul'un fethini de kolaylaştıracak bir adımı oluşturur. Burası bir üs haline getirilerek bir taraftan Balkanlar'a, diğer taraftan İstanbul'a yönelik iki cephe ortaya çıkmıştır."

Emecen, 2015, s. 61.*

Edirne'nin Fethi Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki ilerleyişini nasıl etkileyebilir? Açıklayınız.

Kaynak Ğ

"Edirne, Bizans idâresinde kale içinden müteşekkil küçük bir kentti. Osmanlılar kenti fethettiklerinde ilk olarak kale içinde yerleşmişler ancak çok geçmeden surların dışında da yeni yerleşim alanları iskâna açılmıştır. Osmanlı idaresinin ilk yıllarından itibâren şehir Anadolu'dan yeni gelenlerle birlikte hem fiziksel hem de demografik olarak büyümeye göstermiştir. Şehzâde Murad, Osmanlı tahtına geçtikten sonra batıya yapılacak seferlerin önemine binâen Bursa'daki sarayı buraya taşımıştır (1365)."

Ateş, 2021, s. 149-150.*

Orhan Gazi'nin 1362'de vefat etmesinden sonra Osmanlı tahtına I. Murad (Hüdavendigâr) çıktı (Görsel 2.10). I. Murad, tahtta ilkyıllarında Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak kurmuş Karamanoğulları ve Eratna Beyliği ile mücadele etti. Orhan Gazi'nin vefatını fırsat bilerek Ankara'yı ele geçiren Eratna Beyliği'nden Ankara'yı geri aldı, Karamanoğulları üzerine de ordu göndererek onlardan gelebilecek tehlikelerin önüne geçti. Anadolu'daki bu tehditlerin ortadan kalkmasından sonra Osmanlıların Rumeli'deki fetihleri hız kazandı. XIV. yüzyılın ortalarında Sırp ve Bulgar krallıklarının dağılması ve feodal beylerin kendi hâkimiyet bölgelerini kurması da Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilerleyişini kolaylaştırdı.

Osmanlıların hızlı ilerleyışı karşısında endişeye kapılan feodal beyler; zaman zaman kendi aralarında, Doğu Romalılarla ya da Avrupa'daki diğer milletlerle ittifaklar kurdu. Bu iş birlikleri, Osmanlı Devleti'nin I. Murad Dönemi'ndeki Rumeli fetihlerini yer yer yavaşlattı ya da durdurdu. 1371'de gerçekleşen Çirmen Savaşı'ndan Osmanlıların zaferle çıkması, Balkanlardaki ilerleme için önemli bir dönüm noktası oldu.

Doğu Roma imparatoruyla ittifak yapan Serez'deki Sırp despotu Lazar Hrebeljanovic (Herbelyanoviç), Osmanlıların Makedonya'ya ulaşmasını engellemek amacıyla Rumların da dâhil olduğu bir orduyla 1371'de Edirne'ye doğru harekete geçti. Ancak Osmanlı kuvvetleri Meric Irmağı kıyısındaki Çirmen mevkisinde Sırp ordusu üzerine baskın yaparak onları büyük bir bozguna uğrattı. Çirmen Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti hâkimiyet alanını genişletti ve birçok Doğu Roma, Sırp ve Bulgar feodal beyi Osmanlı'nın vasalı hâline geldi. Osmanlı kuvvetleri 1383'te Serez'i yeniden ele geçirdi; 1385'te Sofya'yı, 1386'da ise Sırp hâkimiyetindeki Niş'i fethetti. Selânik de uzun bir kuşatmanın ardından 1387'de Osmanlı hâkimiyetine girdi.

▲ **Görsel 2.10:** I. Murad (Temsilî)

► 1387'de Karamanoğulları'nın Osmanlı topraklarına saldırması üzerine I. Murad sefere çıkarak önce Karamanoğulları Beyliği'ni, daha sonra da Kastamonu'daki Candaroğulları ile Antalya'daki Hamidoğulları beyliklerini itaatı altına aldı. 1388'de Osmanlı ordusunun Bosna ordusu tarafından mağlup edilmesi ve Lazar'ın Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca tutumunu devam ettirmesi üzerine Osmanlı ordusunun büyük bölümü Rumeli'ye geçti. 1389'da I. Murad yönetimindeki Osmanlı ordusu, Lazar'ın başında bulunduğu müttefik güçleriyle Kosova'da karşı karşıya geldi.

Kaynak H

"1389 yılında Kosova'da yapılan savaş Türklerin zaferiyle son bulurken Sırbistan da Türklerin hâkimiyetine girmiş bulunuyordu. Birinci Kosova savaşı Sırpların Türklerle son meydan okuyuşu olmuştu ve yarım asır önce Stephan Duşan'ın tahta çıkıştı ile başlayan parlak devrin kesin olarak sonunu işaret ediyordu. Bundan sonra Balkan yarımadası fethinin tamamlanması sadece zaman meselesi idi. Öte taraftan Türk ordusunun kazandığı bu zafer Bizans'ın Balkan ülkeleriyle bağlantısını tamamen koparıyor ve onu Osmanlı devleti arazisi içinde sıkışık kalan bir adacık durumuna sokuyordu. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Bizans ortaçağ boyunca Balkanlar'ın tarihinde her zaman için var olmuştur. 7. yüzyıldan sonra yarımadada üzerinde İslâv kabilelerinin zaman zaman irili ufaklı devletler kurmuş olmasına rağmen, Bizans bu duruma hep geçici gözüyle bakmış ve eski topraklarını geri almak için mücadeledeki hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Askerî ve siyasi üstünlüğünü kaybettiği dönemlerde bile, dinî ve kültürel bakımdan etkisini sürdürmüştür. Bundan dolayı Birinci Kosova savaşına kadar Bizans'ın Balkanların siyasi panoramasındaki görüntüsü ve etken rolü ön planda yer alır. Kosova savaşından sonra 20. Yüzyıla kadar uzayan dönemde ise, Türk hâkimiyetidir."

Demirkent, 1992, s. 11.*

Kaynak I

"Sırplara karşı verilen 1389 tarihli Kosova Polye Muharebesi (Karakuşlar Sahrası), akabinde I. Murad öldürülümsün olsa bile, aslında Osmanlıların Balkanlardaki konumunu güçlendirdi. Sırp Kralı Lazar da bu muharebede ölmüşti; yerine geçen oğlu Stefan Lazarevic ise yeni Osmanlı Padişahı I. Bayezid'in vasali, yani tabisi oldu. Kosova Zaferi artık Osmanlılarla ortak sınırı olan Macaristan'ı harekete geçirdi. Lakin Macaristan Osmanlıları durdurmayla kadir olamadı; 1396 senesinde Macar Kralı Sigismund'un emrindeki Haçlı ordusu Tuna kıyısındaki Niğbolu'da hezimete uğradı."

Ágoston, 2013, s. 43.*

Rumeli'ye geçiş, Edirne'nin Fethi ve I. Kosova Savaşı konularını ele alan bir metin yazsayınız bu metnin başlığı ne olurdu?

Ankara Savaşı ve II. Kosova Savaşı'yla ilgili verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

▲
Görsel 2.11: Yıldırım Bayezid (Temsili)

I. Kosova Savaşı'nda şehit olan I. Murad'ın ardından oğlu Yıldırım Bayezid (I. Bayezid) tahta geçti (Görsel 2.11). Bu taht değişikliğini fırsat bilen Doğu Romalılar Selânik'i geri aldı, Karamanoğulları Beyşehir'i ele geçirerek Eskişehir'e kadar ilerledi, Germiyanogulları ise çeyiz ve miras yoluyla yoluyla Osmanlı'ya verdiği topraklarda yeniden hâkimiyet kurdu. Yıldırım Bayezid bu durum karşısında Sırp hükümdar Stefan Lazarevic (Lazareviç) ile anlaşarak onu vasalı yaptı ve Anadolu'ya hâkim olmak için büyük bir sefer düzenledi. Bu sefer sonucunda Karamanoğulları ile ittifak kuran Saruhanogulları, Aydinoğulları, Menteşeogulları, Hamidoğulları ve Germiyanogulları 1390 yılı başında Osmanlı idaresi altına alındı. Böylece Batı Anadolu'daki hâkimiyet alanını genişleten Yıldırım Bayezid, Doğu Roma'ya ve Balkanlara yönelik fetihlere devam etti. 1394'te Selânik'i geri alarak sekiz yıl sürecek İstanbul ablukasını başlattı. Ayrıca Macaristan'a ve Venedik'in Balkanlarda hâkim olduğu bölgelere akınlar düzenledi. 1395'te Arnavutluk ve Bulgar Krallığı doğrudan Osmanlı Devleti'ne bağlanırken Eflak Prensliği de Osmanlı'nın vasallarından biri oldu.

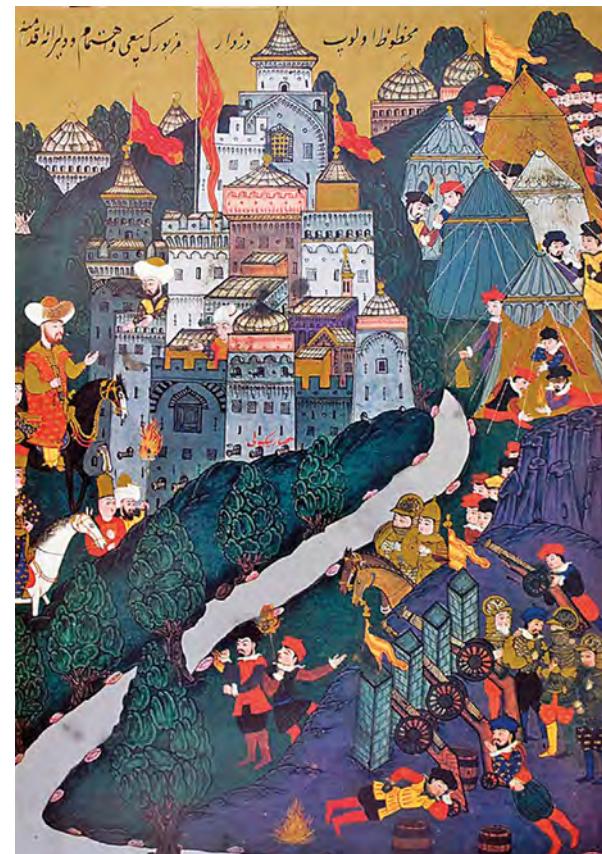

Osmanlıların Balkanlarda ilerlemesi ve İstanbul'u abluka altına alması Doğu Roma, Macar ve Venedik yönetimlerinde büyük bir endişeye neden oldu. Bunun üzerine Doğu Roma İmparatoru II. Manuel'ın teşvikiyle Macarların ve Venediklilerin öncülüğünde Osmanlı Devleti üzerinde bir Haçlı seferi düzenlendi. Bu seferin asıl amacı Türkleri Balkanlardan tamamen çıkarmaktı. 1396'da Niğbolu önlerine gelen Haçlı kuvvetleri Osmanlı ordusu tarafından büyük bir bozguna uğratıldı (Görsel 2.12). Niğbolu Savaşı'nda kazanılan bu zaferle Osmanlı Devleti'nin hem Balkanlardaki hâkimiyeti güçlendi hem de İslam dünyasındaki saygınılığı arttı. Kahire'de bulunan Abbasi halifesi, bu savaştan sonra Yıldırım Bayezid'e "Sultanı İklîm-i Rûm (Anadolu Ülkesinin Sultanı)" ünvanını verdi.

Niğbolu Zaferi'nden sonra Osmanlı Devleti bir yandan Balkanlardaki ilerleyisini sürdürdü, bir yandan da Anadolu'daki Türk beylikleriyle mücadeleye devam etti. Osmanlılar 1397'de yapılan Akçay Savaşı'ndan zaferle çıkarak Karamanoğlu Beyliği'ne ait toprakları tamamen kontrolü altına aldı. 1398'de ise Kadı Burhaneddin Beyliği'nin hâkim olduğu topraklar ele geçirildi. Osmanlı kuvvetlerinin Memlük topraklarına girerek Malatya ve Elbistan'a kadar ilerlemesi üzerine Osmanlı ile Memlük devletleri arasındaki ilişkiler bozuldu. Bu durum, daha sonra iki devlet için de tehdit oluşturan Timur Devleti'ne karşı olası bir Osmanlı-Memlük ittifakını engelledi. Yıldırım Bayezid'in Anadolu'daki Türk beyliklerini Osmanlı'ya bağlaması ve merkeziyetçi bir yönetim anlayışı benimsemesi nedeniyle imtiyazlarını ve topraklarını kaybeden bazı Türkmen beyleri, eski statülerine kavuşmak için Emîr Timur'un himayesine girdi.

1370'te Mâverâünnehir'de hâkimiyet kuran ve Sermekand'da hükümdarlığını ilan eden Emîr Timur, kurduğu devletin sınırlarını kısa sürede genişletmiş ve Türkistan'da büyük bir güç olarak ortaya çıkmıştı (Görsel 2.13). Hindistan'dan Anadolu'ya kadar uzanan geniş bir coğrafya üzerine çok sayıda sefer düzenleyen Emîr Timur, Altın Orda Devleti'ni ve Azerbaycan'ı hâkimiyeti altına aldı. 1399'da Bağdat'ın da ele geçirilmesi üzerine Emîr Timur'dan kaçan Celâyırli Beyi Sultan Ahmet Celâyîr ile Karakoyunlu Türkmen Beyi Kara Yusuf Osmanlı Devleti'ne sığındı. Bu durum, Yıldırım Bayezid ile Emîr Timur arasındaki anlaşmazlık ve rekabeti daha da artırdı. Bu süreçte iki hükümdar birbirlerine hakaret dolu mektuplar yazarak bu düşmanlığı körükledi. Anadolu topraklarını ele geçirmek isteyen Emîr Timur ile Osmanlı'nın Anadolu'daki hâkimiyetini güçlendirmek isteyen Yıldırım Bayezid arasındaki çatışması ve cihan hâkimiyeti meselesi, iki devlet arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine ve 1402'de gerçekleşecek olan Ankara Savaşı'na neden oldu.

Görsel 2.12: Hünernâme adlı eserde yer alan ve Yıldırım Bayezid'i Niğbolu önlerinde gösteren minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

Görsel 2.13: Emîr Timur (Temsilî)

Yıldırım Bayezid, Osmanlı Devleti'nin hem Balkanlarda ve Anadolu'daki sınırlarını genişletmiş hem de güçlü bir devlet hâline gelmesini sağlamıştı (Harita 2.5). Timur tehdidini ortadan kaldırmak ve Anadolu'daki hâkimiyetini güçlendirmek için harekete geçen Yıldırım Bayezid, öncelikle Doğu Roma imparatoruyla anlaşarak İstanbul kuşatmasını kaldırırdı ve büyük bir orduyla yola çıktı. Anadolu'da ilerleyen Osmanlı ordusuna yol boyunca bağlı beyliklerin askerleri de katıldı. 28 Temmuz 1402'de Yıldırım Bayezid ve Emîr Timur komutasındaki iki ordu, Ankara yakınılarında bulunan Çubuk Ovası'nda karşı karşıya geldi.

Harita 2.5: Ankara Savaşı (1402) öncesinde Osmanlı Devleti'nin sınırları

Kaynak İ

"Timur'un stratejisi hem siyasi hem askeriydi ve Bayezid'in Anadolu'da kurduğu hassas dengeleri bozmaya dayanıyordu. Nitekim 1390'da eski Germiyan, Saruhan, Aydın ve Menteşe Beylikleri, toprakları Bayezid tarafından ilhak edildikten sonra, Timur'un himayesine girdiler. Timur da o insanları kendi ordusunda önemli mevkilere getirdi. Timur'un elçileri ayrıca Anadolu'nun aşiret reisleriyle görüşerek Bayezid'in ordusunda savaşan adamlarının muharebe alanında Bayezid'i terk etmelerini sağlamışlardır. Ayrıca Timur, savaş başlamadan önce su ikmal yollarını kontrol eden bir mevkiye yerleşmiş ve böylece Bayezid'in askerlerini muharebeden önce susuz bırakmıştır. Stratejisi başarılı oldu."

Imber, 2006, s. 23.*

Kaynak J

"Timur, Ankara ovasında büyük süvari kuvvetleriyle Osmanlı ordusunun iki kanadına birden hücum ederek muharebeyi açtı. İlkanda bu hücumlar kırıldıysa da Osmanlı ordusunun sağ kanadındayeler alan ve Timur'un casusları vasıtasiyla taraf değiştirmiş olan Kara Tatarlar aniden Rumeli kuvvetleri üzerine ok yağdırmaya başlayınca durum değişti. Tatarlarla birlikte aralarında tımarlı sipahilerin de bulunduğu bir kısım Türk askeri Timur'un saflarına geçti. Kanatları çözülen Osmanlı ordusu tamamen savunmaya geçti. Nihayet Timur merkezdeki Osmanlı piyadesinin direnişini kırmak için ihtiyatlarını ve yanında bulunan otuz kadar fili ileri sürdü. Gerisi umutsuz bir çırpinmadan ibaretti. Bayezid muharebe meydanından kaçmadı ve yeniçerilerle Sırp askerlerin başında muharebeye devam etti. Bir süre sonra yanında sadece 3.000 asker kalmış olarak Çataltepe'ye çekildi. Bu sırada çevresi yirmi misli düşmanla sarılmıştı. Bu saatlerde Sırp askerleri ayrılarak büyük oğlu Süleyman Çelebi ile birlikte Bursa yönüne, ihtiyat kuvvetlerinin komutanı Mehmed Çelebi Amasya yönüne, diğer oğlu İsa Çelebi de güneye doğru çekilmeye başlamıştı. Yalnız kalan Bayezid, akşam karanlığında çemberi yarıp kaçmak istediye de başaramadı ve yakalanarak Timur'a getirildi. Kısa bir süre sonra esarette ölecekti."

Akad, 2009, s. 37-38.*

► Ankara Savaşı'ndan sonra Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında büyük bir taht mücadeleleri başladı. 1402-1413 yılları arasında şehzadeler hem kendi aralarında hem de Anadolu beylikleriyle mücadele etti. Kargaşa ve belirsizliklerle geçen bu on bir yıllık dönem, Osmanlı tarihinde Fetret Devri olarak adlandırıldı. Osmanlılar bu dönemde Balkanlardaki topraklarını büyük ölçüde korudu ancak Anadolu'da önemli toprak kayıpları yaşadı (Harita 2.6).

Fetret

- İki padişah arasında padişahsız geçen süre.
- Hükümet gücünün yaşadığı bir yerde düzenin yeniden kurulmasına kadar geçen süre.

Harita 2.6: Ankara Savaşı (1402) sonrasında Osmanlı Devleti'nin sınırları

Kaynak K

"Balkan Yarımadası'nın tahrip edilen Hristiyan devletlerinin tekrar kurulması artık mümkün değildi: Liderleri ölmüş, aileleri dağılmış ve yönetici sınıfları sipahilerle değiştirilmiştir; Stefan Lazareviç'e ait Sırbistan bile eski konumunu geri kazanacak güçte değildi. Fransa'da Ankara savaşının sonucuna dair sevinçli haberi aldığında geri dönüşü için gerekli tedbirleri alan Bizans İmparatoru - 1403 yılı Ocak ayında yine Cenova'da id - başkentinde huzur içinde yaşayabileceği için çok memnundu ve en fazla aile mensupları için birer muhafiz kitası almaya bakıyordu."

Jorga, 2009, s. 294-295.*

Osmanlı Devleti'nin Ankara Savaşı'nın öncesindeki ve sonrasında sınırlarını karşılaştırarak Anadolu ve Balkanlardaki değişimleri siyasi açıdan değerlendirdiniz.

Mehmet Çelebi (I. Mehmed) (Temsilî)

Hünernâme adlı eserde yer alan ve Çelebi Mehmet'in Kızılırmak kenarındaki av merasimini tasvir eden minyatür, Nakkaş Osman, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

II. Murad Han (Temsilî)

1402-1413

Emir Timur, Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'le birlikte esir alınan şehzadelerden Musa Çelebiyi bir süre sonra serbest bıraktı, Mustafa Çelebiyi ise Semerkand'a dönerken yanında götürdü. Osmanlı Devleti'nin toparlanması engellemek için de Anadolu beyliklerinin yeniden kurulmasına izin verdi. Ardından Yıldırım Bayezid'in oğullarını bulundukları bölgelerin hâkimî ilan ederek devleti bölmeye çalıştı. Musa Çelebi, Süleyman Çelebi, Mehmet Çelebi ve İsa Çelebi arasındaki taht mücadeleleri nedeniyle yaşanan ve Fetret Devri olarak adlandırılan bu dönem, 1413'te I. Mehmet'in tahta çıkışıyla sona erdi.

1413-1421

I. Mehmet hükümdar olduktan sonra ilk iş olarak Osmanlı'nın Rumeli'deki otoritesini güçlendirdi ve Anadolu'ya yeniden hâkim olmak için seferler düzenledi. Onun döneminde İzmir Aydinoğulları'ndan alınarak Osmanlı topraklarına katıldı, Karamanoğulları yenilgiye uğratıldı, Hamidoğulları ve Candaroğulları ise Osmanlı hâkimiyetine alındı. Böylece Osmanlı Devleti'nin siyasi birlliğini yeniden sağlayan I. Mehmet, "Osmanlı'nın ikinci kurucusu" olarak tarihe geçti.

1421-1440

I. Mehmet'in 1421'de vefatından sonra tahta çıkan II. Murad Han, Balkan fetihlerine yeniden hız verdi. 1439'da Sirp Despotluğu'nun merkezi Semendire ele geçirildi ve Eflak Prensliği Osmanlı hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı. 1440'ta ise II. Murad Han komutasındaki Osmanlı ordusu Belgrad'ı kuşatma altına aldı ancak fethetmeyi başaramadı.

Bilgi Görreseli 2.1: Ankara Savaşı'ndan II. Kosova Savaşı'na kadar olan dönemde Osmanlı Devleti'ndeki siyasi ve askerî gelişmeler

1440-1443

Osmanlı Devleti'ni kendileri için büyük bir tehdit olarak gören Macarlar, János Hunyadi (Yanoş Hunyadi) komutasındaki bir orduyla Osmanlı'nın Balkanlardaki topraklarına girerek ilerlemeye başladı. 1443'te Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğratan Macar ordusu Sofya ve Nişi' ele geçirdi. Osmanlı Devleti'nin başkenti Edirne'ye kadar yaklaşan Macarlar Osmanlı kuvvetleri tarafından güçlükle durduruldu.

János Hunyadi (Temsili)

1443-1444

Bu dönemde Karamanoğulları Osmanlı toprakları üzerine sefer düzenleyerek Sivrihisar, Beypazarı, Ankara ve Karahisar'a kadar ilerlemiş, Akşehir ve Beyşehir civarını ele geçirmiştir. Hem Balkanlarda hem de Anadolu topraklarında mücadele eden II. Murad Han, bu gelişmeler üzerine Macarlara barış teklifinde bulundu. 12 Haziran 1444'te Osmanlı Devleti ile Macar Krallığı arasında imzalanan Edirne-Segedin Antlaşmasıyla Sırp Krallığını yeniden kurulması ve her iki tarafın Tuna'yı aşmaması konularında karara varıldı. Aynı yıl içinde Karamanoğulları ile de bir antlaşma yapılarak 1437'de ele geçirilen Beyşehir, Seydişehir, Akşehir ve Oklukhisar bölgeleri Karamanoğulları'na geri verildi.

Hünernâme adlı eserde II. Murad Han'ı tasvir eden bir minyatür, Nakşas Osman, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, İstanbul

1444-1446

II. Murad Han, Balkanlarda ve Anadolu'da güvenliği sağladıkten sonra tahttan çekildi ve yerini oğlu II. Mehmet'e bıraktı (1 Aralık 1444). O dönemde on iki yaşında olan II. Mehmet'in Osmanlı tahtına çıkışmasını fırsat bilden Macar kralı, Edirne-Segedin Antlaşmasını bozdu ve Eflak Prensliğiyle ittifak kurarak Osmanlı topraklarına girdi. Bunun üzerine Veziriazam Çandarlı Halil Paşa'nın israrıyla II. Murad Han tahtı bırakmış olduğu hâlde ordunun başına geçti ve 10 Kasım 1444'te gerçekleşen Varna Savaşıyla Macar-Eflak ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı. Bu savaşın ardından Osmanlılar Balkanlarda yeniden güç kazandı. II. Mehmet ise iki yıl daha tahta kaldıktan sonra 1446'da babası II. Murad Han'a tahtı devretmek zorunda kaldı.

Stanislaw Chlebowski'nin (Stanislov Hilebovski) resmettiği Varna Savaşı tablosu, XIX. yüzyıl, Harbiye Askerî Müzesi, İstanbul

II. Murad Han, ikinci hükümdarlığı döneminde barışçıl politikayı terk ederek Balkan fetihlerine yeniden başladi ve devletin sınırlarını genişletti (Harita 2.7). Macarlar ise Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hâkimiyetine son verme konusunda hâlâ kararlıydı. János Hunyadi komutasındaki Macar ordusu, Sırp Despotluğu'nun topraklarına girerek burayı yakıp yaktıktan sonra Kosova'ya kadar ilerledi. Osmanlı ordusu ile Macar ordusu arasında yapılan ve üç gün süren II. Kosova Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti büyük bir zafer kazandı (17-20 Ekim 1448).

Harita 2.7: II. Murad Han Dönemi sonunda Osmanlı Devleti'nin sınırları

Kaynak L

"Kosova Savaşı siyasi açıdan Macarların Balkanlar'daki etkisinin bir ölçüde sonunu oluşturdu. Bunun en tipik sonucu, Sırp'larla olan düşmanlığtır. Sırp Despotu Brankoviç ele geçirdiği Hunyadi'yi bazı önemli tavizler kopararak serbest bırakmıştır. Macarlar, gelecekte yapılacak seferlerde bir daha asla Sırp topraklarından geçmeyeceklerini, fidye olarak 100.000 altın ödeyeceklerini kabul ettiler. Hunyadi'nin oğlu Ladislas da rehin olarak gönderilecekti. Hunyadi ise esaretten kurtulduktan sonra Sırp despotunu Hristiyanlığın büyük düşmanı olarak papaya şikayet etmiştir. Üstelik Sırbistan'a girerek yağma ve talanda bulunmuş, oğlunun kendisine teslimini bu şekilde sağlamıştı. Fakat yeni bir sefer için artık hiç taraftar bulamayacaktı. Eflak'ta da Macar nüfuzu sarsılmıştı. Varna Savaşı'yla birlikte burada kazanılan başarı, ileride Balkanlar'da oluşması muhtemel yeni ittifak ve askeri yardımını engelleyici bir etki yaptı, hatta İstanbul'un fethini daha yakın hale getirdi. Ayrıca II. Kosova zaferi, Rumeli'de Osmanlı iktidarının yeniden kök salmasına yardımcı oldu."

Emecen, 2015, s. 126-127.*

Kaynak M

"Avrupalılar, ikinci Kosova Muharebesi ve zaferi sonrasında Osmanlı'yı kendi evinde yenemeyeceklerini ve Balkanlar'ı geri alamayacaklarını acı bir şekilde anladılar. Bundan sonraki siyasi ve askeri çabaları Osmanlı'nın Orta Avrupa istikametindeki ilerleyişini durdurma üzerine yoğunlaştı. Kosova Muharebesi, Osmanlı ordusu için de bir dönüm noktası oldu. Osmanlılar ilk defa tabur cengi ve ateşi el silahları gibi modern konvansiyonel taktik ve teknikleri hızlı bir şekilde düşmanlarından öğrenerek başarı ile uyguladılar. Üstelik bunları kendilerine özgü bir şekilde geleneksel süvari taktikleri ile harmanlayarak yaptılar. Her iki muharebede de sıradan bir komutanı değil, o dönemde Avrupa'daki en başarılı askeri lideri yendiler. Bu zafer sonrasında itaatsiz geleneksel askeri sınıfların ortadan kaldırılıp merkezi emir-komuta teşkilatının istisnasız uygulanması için gerekli ortam da sağlanmış oldu."

Uyar ve Ericson, 2017, s. 53.*

Osmanlı Devleti için II. Kosova Savaşı'nın siyasi ve askeri önemi nedir? Açıklayınız.

Uygulayalım

Verilen yönergeler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

1299-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askeri mücadelelerle ilgili etkileşimli bulmacayı çözünüz.

Yandaki karekod üzerinden etkilesimli bulmacaya ulaşabilirsiniz.

Öğrenme galerisi teknlığını kullanarak ve uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan iki gruba ayrıliniz.
 - Birinci grup olarak Koyunhisar Savaşı, Bursa'nın Fethi, İznik'in Fethi, Rumeli'ye geçiş, Edirne'nin Fethi, I. Kosova Savaşı, Ankara Savaşı ve II. Kosova Savaşı olaylarını karşılaştırarak tarihsel önem bakımından benzerliklerini, ikinci grup olarak da farklılıklarını listeleyiniz.
 - Listelediğiniz çıkarımları diğer gruptaki arkadaşlarınızla paylaşınız.

Benzerlikler

Farklılıklar

Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde sekiz gruba ayrıliniz.
- Koyunhisar Savaşı, Bursa'nın Fethi, İznik'in Fethi, Rumeli'ye geçiş, Edirne'nin Fethi, I. Kosova Savaşı, Ankara Savaşı ve II. Kosova Savaşı konularından birini seçiniz.
- Seçtiğiniz konuya ilgili tarihsel bakış açısı formunu doldurunuz ve ulaşığınız çıkarımları diğer gruplarla paylaşınız.

Tarihsel Bakış Açısı Formu

Öğrencinin Adı ve Soyadı:

Numarası ve Sınıfı:

İncelediğiniz tarihsel olaydan hareketle aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Hangi tarihsel olayı incelediniz?

2. Bu olay neden gerçekleşti?

3. Hükümdarların veya kişilerin bakış açısı bu olayın seyrini nasıl etkiledi?

4. Bu olay nasıl sonuçlandı ve hangi gelişmelere neden oldu?

Değerlendirelim

Edindiğiniz bilgilerden yola çıkararak 1299-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri gösteren dijital veya basılı bir açıklamalı tarih şeridi hazırlayınız.

Çalışmanız süresince aşağıda belirtilen ilkelere uyunuz.

- Tarih şeridinde yer verdığınız her olayı kısa cümlelerle açıklayınız.
- Tarih şeridinin özgün ve ilgi çekici olmasına dikkat ediniz.
- Tarih şeridindeki metinlerde yazım ve noktalama kurallarına uyunuz, yalın ve anlaşılır bir dil kullanınız.
- Çalışma boyunca kullandığınız tüm kaynakları tarih şeridinin sonunda listeleyiniz.
- Çalışmanızı öğretmeninizin belirlediği sürede teslim ediniz ve sınıfta arkadaşlarınıza sununuz.
- Sunum esnasında etkili iletişim yöntemlerini kullanmaya özen gösteriniz.

Yaptığınız çalışmanın aşağıda verilen dereceleme ölçüği ile değerlendirileceğini unutmayın.

Açıklamalı Tarih Şeridi Dereceleme Ölçeği

Öğrencinin Adı ve Soyadı:

Numarası ve Sınıfı:

Öğrencinizin çalışmasını aşağıdaki ölçütlerde göre "Evet", "Kısmen" ya da "Hayır" kutucuklarını işaretleyerek değerlendiriniz.

Değerlendirilecek İfadeler		Evet	Kısmen	Hayır
1.	Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri belirlemiştir.			
2.	Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri kronolojik olarak sıralamıştır.			
3.	Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadelelerle ilgili açıklamalar yapmıştır.			
4.	Tarih şeridindeki olayları açıklarken bilimsel bilgilerden yararlanmıştır.			
5.	Tarih şeridinde belirlenen zaman aralığının dışına çıkmamıştır.			
6.	Çalışmasında resim, metin, tablo, ses dosyası, video vb. içerikler kullanmıştır.			
7.	Tarih şeridini özgün bir üslupla tasarlampiştir.			
8.	Tarih şeridini hazırlarken farklı kaynaklardan yararlanmıştır.			
9.	Yazım ve noktalama kurallarına uymuş, yalın ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.			
10.	Çalışmasını belirlenen süre içerisinde tamamlamıştır.			
11.	Çalışmasını açık, anlaşılır ve ilgi çekici bir şekilde sunmuştur.			

Değerlendirme

Değerlendirme sonucunda "Hayır" ve "Kısmen" ile işaretlenmiş bölümleri öğrencinizle birlikte gözden geçiriniz ve ondan eksiklerini tamamlamasını isteyiniz.

Gelecek Derse Hazırlık

Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan üç gruba ayrılınız.

Sonraki derse gelirken grup arkadaşlarınızla görev dağılımı yapınız ve yanınızda sayfa 155'teki "Uygunlayalım" bölümünde verilen etkinlik için öğretmeninizin belirlediği beş farklı renkte fon kâğıdı getiriniz.

2.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE ORDU, HUKUK VE TOPRAK SİSTEMİ

Düşünelim

Verilen görselden ve Osman Bey'in sözlerinden yararlanarak soruyu cevaplayınız.

Bu halk kanun ister olmuş. Gündüz Alp subası, Dursun Fakih de kadı olsun. Yarhisar Hasan Alp'a, İnegöl ise Turgut Alp'a yurtluk (tımar) olarak verilsin. Ben kime bir tımar vermişsem kimse sebepsiz yere o tımarı onun elinden almasın. Her kim ki kanuna uyarsa Allah ondan razi olsun.

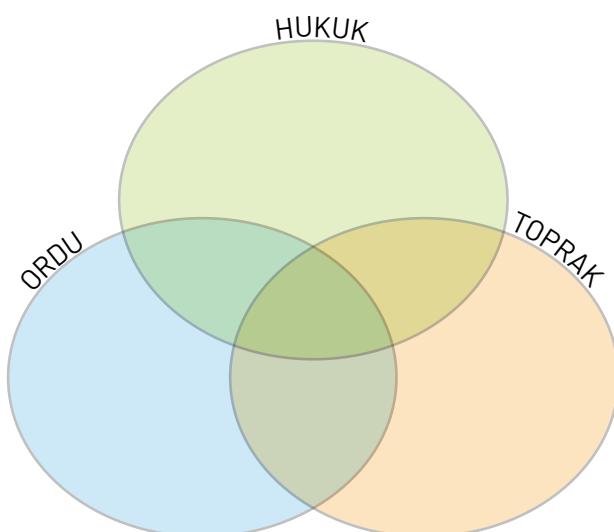
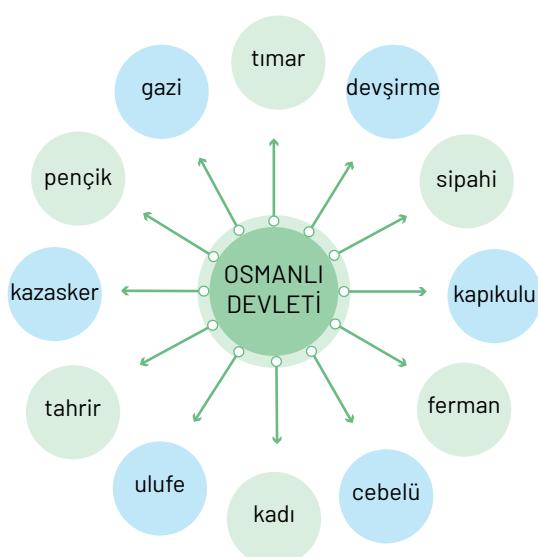

Osman Bey'in Karacahisar'ı fethettikten sonra atadığı görevliler, devletleşme sürecinde hangi kurumsal yapıların oluşmaya başladığını göstermektedir? Açıklayınız.

Keşfedelim

Aşağıdaki kavram ağında Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemleriyle ilgili bazı kavramlar verilmiştir. Bu kavamları TDK Türkçe Sözlük'ten veya genel ağ kaynaklarından araştırarak ordu, hukuk ve toprak alanlarından hangileriyle ilgili olduğunu belirleyiniz ve yanda verilen şemanın uygun alanlarına yazınız.

Şemadaki kesişim alanlarına yazdığınız kavamlardan hareketle Osmanlı Devleti'ndeki ordu, hukuk ve toprak sistemlerinin birbirleriyle ilişkisi hakkında neler söylenebilir? Açıklayınız.

Öğrenelim

Verilen yönergeler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

Beylikten devlete geçiş sürecinde Osmanlı Devleti'nin ordunun teşkilatının temel özellikleri ile ilgili verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Anadolu'nun kuzeybatı ucunda kurulan Osmanlı Beyliği'nin kısa sürede büyümeye içinde ve üç kıtada hâkimiyet kurmasındaki en önemli etkenlerden biri, askeri organizasyonda gösterdiği başarıydı. Doğu Roma sınırında bir uc beyi olan Osman Gazi; kendisine bağlı aşiret kuvvetleriyle ve Akça Koca, Abdurrahman Gazi, Konur Alp, Turgut Alp, Köse Mihal gibi gazi ve alpların desteğiyle gaza ve cihat anlayışı doğrultusunda hareket etti. Doğu Roma'ya karşı kazanılan zaferler Osman Bey'in itibarını artırdı ve etrafında gaza ve ganimet amacıyla Türkmen beyliklerine mensup aşiret kuvvetleri ve birçok gönüllü savaşçı toplandı (Görsel 2.14).

Kuruluş Dönemi'nde Osmanlıların daimî ve düzenli askerî birlikleri yoktu. Sınırları korumak ve Doğu Roma'ya karşı akın düzenlemek, uc kuvvetleri olarak da adlandırılan aşiret güçleri ile alpların ve gazilerin göreviydi. Ayrıca ihtiyaç durumlarında ücretli savaşçılar ve din uğruna savaşan sivil topluluklar da akınlara katıldı. Ünlü tarihçi Âşıkpaşazade'ye göre bu sivil topluluklar; Gaziyân-ı Rum (Anadolu gazileri), Ahiyân-ı Rum (Anadolu ahileri), Baciyân-ı Rum (Anadolu bacıları) ve Abdalân-ı Rum (Anadolu abdalları) idi. Bunların yanı sıra Anadolu beylikleri de Doğu Roma üzerine düzenlenen bazı seferlere destek kuvvet gönderirdi. Tamamı atlı gazilerden oluşan aşiret kuvvetleri bu birliklerle birlikte sefere çıkar, seferlerden sonra ise geçimlerini sağladıkları işlerinin başına dönerdi.

Aşiret
1. Eskiden "göçebelerin konak yeri" anlamında "oba" kelimesiyle aynı anlamda kullanılan sözcük.
2. Hayvancılıkla geçinen konargöçer topluluk.

Alp
Eski Türklerde "cesur, yiğit ve kahraman savaşçı" anlamında kullanılan alp kelimesi, Türkler Müslüman olduktan sonra "din ve vatan uğruna savaşan kimse" anlamındaki "gazi" kelimesiyle aynı anlamda kullanılmıştır.

◀ **Görsel 2.14:** Dimbos Savaşı'ni tasvir eden bir tablo, Panorama 1326 Fetih Müzesi, Bursa

Kaynak A

"Osman Bey zamanında ilk fetihler atlı Türkmen aşiret kuvvetleri tarafından yapılmaktaydı. Aşiret kuvvetleri, başlarında serdarları olmak üzere Osman Bey'in hizmetine giriyor, fetihlerin sonunda ganimetlerden pay alıyor ve zapt edilen topraklardan yerleşme hakkı elde ediyorlardı. (...) Osman Bey zamanında beyliğin kuvvetleri, hizmetleri karşılığında ganimetten pay alan ve feth ettikleri yerlere atlı asker vermek şartıyla yerleşen Türkmen kuvvetleri ve ücretleri gündelik olarak ödenen, Osman Bey'in şahsi askerlerinden ibaretti."

Doğru, 1990, s. 2-3.*

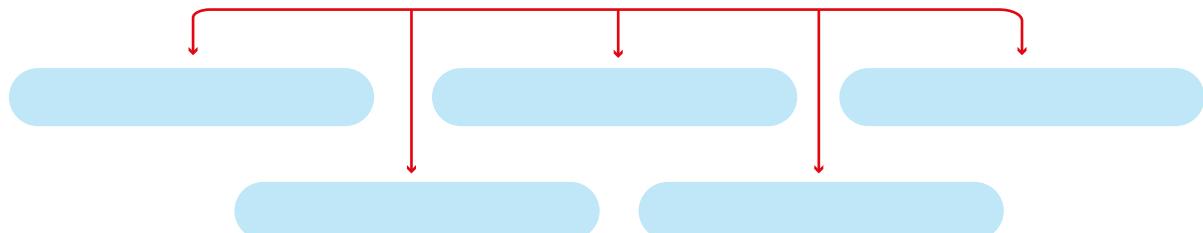
Yandaki karekod üzerinden Konya Hisarı Savaşı ile ilgili belgeseli izleyiniz ve bu savaş bağlamında askerî başarıların devletleşme sürecine etkisini açıklayınız.

1. Aşağıdaki şemaya Osman Bey Dönemi'ndeki ilk askerî kuvvetleri yazınız.

Osmanlı Devleti'nin İlk Askerî Kuvvetleri

2. Üç kuvvetleri hangi amaçla Osman Bey'in etrafında toplanmıştır? Açıklayınız.

Orhan Bey Dönemi'nin ilk yıllarda Osmanlı askerî kuvvetleri önceki dönemden farklı değildi. Bu yıllarda devlet, bir yandan fetihlerle topraklarını genişletmeye devam etti, bir yandan da yeni koşullar ve ihtiyaçlar doğrultusunda teşkilatlanmayı sürdürdü. Orhan Bey Dönemi'nde fetihlerin artması ve sınırların genişlemesi üzerine daimî bir orduya ihtiyaç duyuldu. Bursa'nın Fethi'nden sonra oluşturulan ilk düzenli birlikler güçlü ve kalıcı bir yönetim yapısı oluşturulmasında önemli rol oynadı.

Kaynak B

"Üç gazileri düz araziyi süratle işgal ederler, köylere hâkim olurlar, kaleler etrafına küçük kuleler inşa ederek uzun süren ablukalarla buraları teslim alırlardı. Bursa, İznik ve İzmit bu şekilde alınmış; sadece Bursa'nın fethi 10 yıl sürmüştür. Yapılan fetihlerde, daimî ordunun eksiksliği ve bunun mahzurları anlaşılmış, düzenli askere olan ihtiyaç gittikçe kendini daha çok hissettiştir. Çünkü bu geçici kuvvetler hem vaktinde savaşa gelemiyor, hem de uzun muhasaralara dayanamıyorlardı."

Özcan, 2002, s. 199.*

Görsel 2.15: Yaya (azap, piyade) askeri, Türk Askeri Kostümleri Albümü, Vinkhuijzen (Vikoyazın) Askerî Üniformalar Koleksiyonu, Amsterdam / Hollanda

Kaynak C

"(...) İlk fetihler, beylige tâbi aşiret kuvvetleri ile yapılmıştır. Bu birlikler atlı olmaları sebebiyle kale muhasaralarında fazla sevizli olamamıştır ve dolayısıyla fetihlerde gecikmeler olmuştur. Bu sebeple devamlı savaşa hazır yaya ve atlı bir kuvvetin teşkili zarureti doğmuştur. Türk gençlerinden meydana getirilen bu ordunun atsız askerine 'yaya' ve atlı askerine 'müsellem' adı verilmiştir. İlk teşkilat fikri ortaya atan Çandarlı Halil Paşa ile Alâeddin Paşa tarafından yapılarak, savaşabilecek güçlü-kuvvetli il eri olan Türk gençlerinden atlı ve yaya olarak önce birer kişilik birlikler kuruldu. Bunlara savaş zamanında önce birer, daha sonra ikişer akça gündelik verilmesi kararlaştırıldı. Savaş olmadığı zamanlarda ise ziraat yapmak üzere kendilerine toprak tahsis edildi ve vergilerden muaf tutuldu. Başlangıçta Yayalar içerisinde yer alan atlı askerlerden birtakım vergilerden muaf olanları müsellem olarak adlandırıldı. (...) Yaya askerler onar ve üzericalı manga ve böülüklere ayrıldı, on kişilik gruplar onbaşı, yüz kişilik gruplar yüzbaşı, bin kişilik birlikler ise binbaşı ismiyle subayların kumandasına verildi."

Halaçoğlu, 2002, s. 1495.*

Osmanlı Devleti'nin ilk düzenli askerî birlikleri olan yaya (Görsel 2.15) ve müsellemler, doğrudan padışaha bağlı olan hassa ordusunu oluşturuyordu. Yaya ve müsellemler, kapıkulu ocaklarının kurulmasının ardından geri hizmete çekilerek nakliye işlerinde, maden ocaklarında, kale inşaatlarında ve tersane hizmetlerinde görevlendirildi. Orhan Bey Dönemi'nde yaya ve müsellemlere ek olarak bekâr Türk gençleri arasından seçilen ve ücret karşılığında askerlik yapan azaplar da (yaya ve atlı birlikler) orduya alındı.

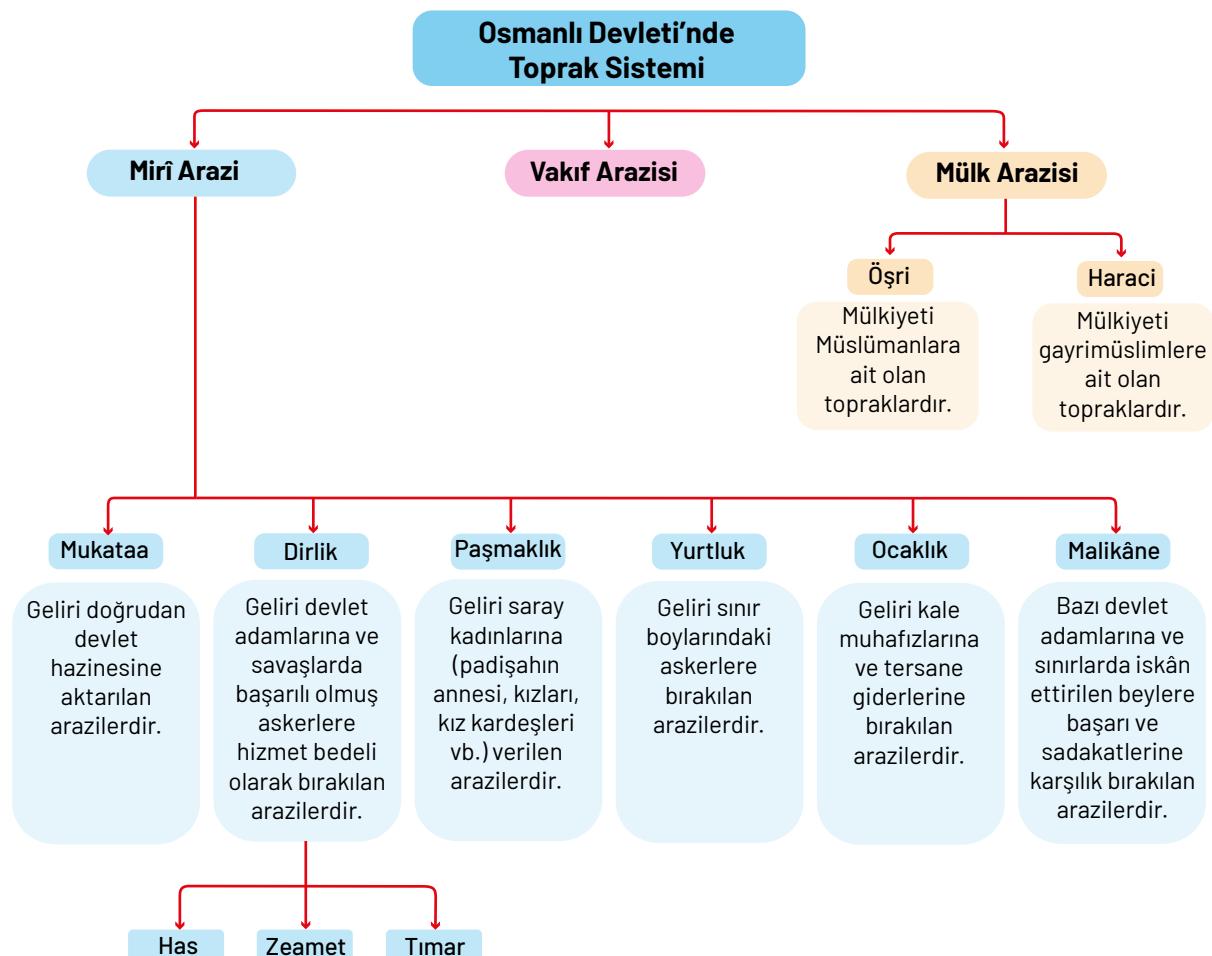

Kaynak B ve Kaynak C'ye göre Orhan Bey Dönemi'nde düzenli bir orduya ihtiyaç duyulmasının nedenleri nelerdir?

Beylikten devlete geçiş sürecinde Osmanlı toprak sistemi ile tımar sisteminin temel özellikleri ile ilgili ve rilenleri inceleyerek soruyu cevaplayınız.

Osmanlı Devleti'nin toprak sisteminde araziler genel olarak mirî, mülk ve vakîf olmak üzere üç başlıkta sınıflandırıldı. Kuruluş Dönemi'nden itibaren yeni fethedilen toprakların büyük bölümü mirî arazi olarak ayrıldı ve yönetildi. Mirî araziler özellikle tahıl üretimi yapılan ve tarla olarak kullanılan arazilerdi. Bunun dışında kalan bağı ve bahçeler ise mülk arazi olarak şahislara bırakıldı. Aynı zamanda fetihten sonra mevcut sahiplerine bırakılan topraklar da mülk olarak adlandırıldı. Geliriyle hayır işleri yapılan araziler ise vakîf arazisi olarak kurumlara tahsis edildi.

Mirî Arazi
Mülkiyeti devlete, işleme hakkı şahislara ait olan arazi.

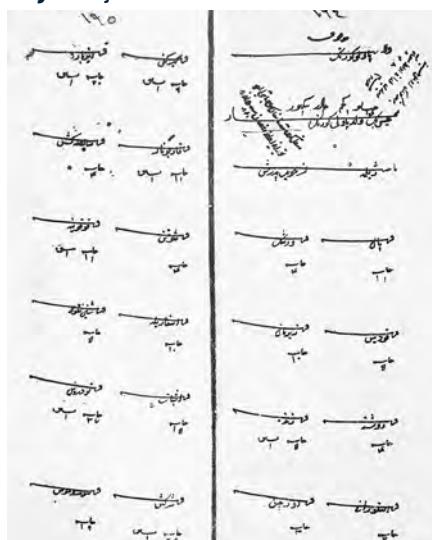
Şema 2.1: Osmanlı Devleti'nde toprak sistemi 1453-1683

Cifthane sistemi
Köylü ailelere bir çift öküzün işleyebileceği büyülükte miri arazinin tahsis edilmesine dayalı uygulama. Köylüler, bu toprak karşılığında devlete "çift resmi" adı verilen bir vergi öderdi.

Osmanlı ekonomisinin temeli tarımsal üretmeye dayalıydı. Devlet, tarımsal üretimin ana kaynağı olan mirî arazileri işletmek için ilk Türk-İslam devletlerindeki ikta sistemi ile yeni fethedilen bölgelerdeki geçmiş uygulamaları sentezleyerek tîmar sistemi adı verilen bir düzen kurdu. Tîmar, belli bir bölgedeki vergi toplama yetkisinin hizmet karşılığında devlet görevlilerine tahsis edilmesiydi. Tîmar sisteminin temel unsuru ise cifthane uygulamasıydı. Osmanlı toplumu, yönetenler (askeri) ve yönetilenler (reaya) olarak ikiye ayrılmıştı. Askerîler yönetici sınıfı ve vergiden muafı. Reaya ise vergi ödemekle yükümlü yönetilenlerden oluşuyordu. Bu sayede devlet büyük bir kısmı aynı olan tarımsal vergileri topladı ve savaşa her an hazır, mali açıdan yük oluşturmayan büyük bir orduya sahip oldu. Devletin idari birimi olan eyalet idaresi de tîmar sistemine dayanıyordu. Ancak bu sistem bütün eyaletlerde değil özellikle Rumeli, Anadolu, Kuzey Suriye gibi merkeze yakın eyaletlerde uygulandı.

Tîmar sisteminin üç ana unsurunu belirleyerek bu unsurları açıklayınız.

Kaynak Ç

1430 tarihli Arvanid Sancağı tahrir defteri

İnalçık, 1987. (Ekler Bölümü).*

Osmanlı Devleti’nde toprağın devlete ait olduğu ilkesi hâkimdi. Fetihlerden hemen sonra kadı nezareti içinde nüfus sayımı yapılarak bölgenin vergi mükellefleri ve gelir kaynakları tespit edilir, ardından bu veriler tahrir defterlerine kaydedilirdi.

Tîmar sisteme dair belgeye dayalı ilk bilgi, Orhan Bey zamanına kadar uzanmaktadır. Tîmarla ilgili ilk kayıt ise I. Murad Hüdavendigâr Dönemi’ne aittir. Bu kayıtlar yoluyla askerîlerin olası keyfi uygulamalarına karşı reaya koruma altına alınır, aynı zamanda vergilendirilecek nüfusun da belirlenmesi sağlanır. Tahrir işlemi tamamlandıktan sonra bölgeye ait vergi gelirleri, dirlik adı verilen belirli büyülükte arazi parçalarına ayrılır ve bu dirlikler devlet görevlilerine veya ordu komutanlarına hizmetlerinin karşılığında tahsis edilirdi. Dirlikler, yıllık gelirlerine göre has, zeamet ve tîmar şeklinde üçe ayrılrı.

Yandaki kareköd üzerinden Kaynak Ç’deki belgenin günümüz Türkçesiyle yazılmış haline ulaşabilirsiniz.

HAS

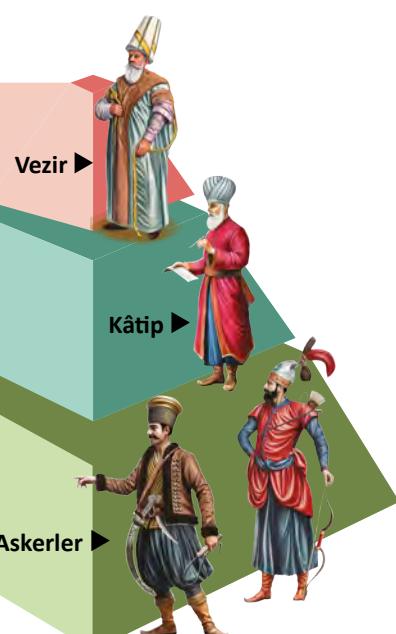
Yıllık geliri 100.000 akçeden fazla olan dirliklerdir. Bu arazilerin geliri başta padişah olmak üzere hanedan üyelerine; vezirler, beylerbeyi, sancak beyi, Dîvân-ı Hümâyûn üyeleri gibi yüksek dereceli devlet görevlilerine verilirdi.

ZEAMET

Yıllık geliri 20.000-100.000 akçe arasında olan dirliklerdir. Subası, tîmar defterdarı, Dîvân-ı Hümâyûn kâtibi ve çavuşu, eyalet defterdarı, alay beyi gibi orta dereceli devlet görevlilerine verilirdi.

TIMAR

Yıllık geliri 19.999 akçeye kadar olan dirliklerdir. Hizmetleri karşılığında tîmarlı sipahilere (askerlere) tahsis edilirdi. Tîmarların başlangıcı olan ilk üç veya altı bin akçe bir sipahının maaşıydı ve buna "kılıç hakkı" adı verilirdi.

Bilgi Görseli 2.2: Gelirlerine göre dirlik çeşitleri

Beylikten devlete geçiş sürecinde Osmanlı ordusunda tımarlı sipahiler ve eyalet kuvvetleriyle ile ilgili verilenleri inceleyerek etkinlikleri yapınız.

Has, zeamet veya tımar arazisi ve rilen kimselere sahib-i arz ya da tımarlı sipahi denirdi. Tımar sahipleri, kendi dirliği içindeki boş mirî arazileri devletinin temsilcisi olarak reayaaya dağıtır ve işletilmesini sağlardı. Dolayısıyla reaya toprağın sahibi değil, kiracısıydı ve ekip birliği toprağa karşılık devlete belirli miktarlarda vergi öderdi. Tımar sahibi ise vergi memuru konumundaydı ve alacağı vergi miktarı kanunlarla belirlenmişti. Reyanın hasat zamanında elde ettiği mahsulden aynı olarak öşür ya da haraç vergisi toplar ve bu vergiyi nakde çevirirdi (Görsel 2.16).

Görsel 2.16: Mirî araziyi işleyen köylü aile ve vergisini toplayan tımar sahibi (Temsili)

Tımarlı sipahiler kendi dirliklerinde ikamet etmek zorundaydı. Dirlikteki tarımsal üretimin en iyi şekilde organize edilmesinden ve köydeki dönemin sağlanmasından tımarlı sipahiler sorumluydu. Reyanın da sipahiye karşı yükümlülükleri vardı. Geçerli bir sebep olmadan üç yıl boyunca toprağı ekmeyen reaya, bir defaya mahsus olarak çiftbozan adlı bir vergi öderdi. Tımarlı sipahilerin kanunlarla belirlenen vergi ve hizmetler dışında reyadan ek vergi ya da hizmet talep etmesi durumunda köylüler tımarlı sipahiyi şikayet edebilirdi. Bu durumda tımarlı sipahi ile reaya arasındaki ilişkilerin kanuna uygunluğunu denetlemek kadıların göreviydi.

Tımarlı sipahiler vergi geliriyle hem geçimlerini sağlar hem de askerî hizmetleri yürüttürdü. Has ve zeamet sahipleri reyadan devlet adına topladıkları vergiler karşılığında her beş bin akçe için bir, tımarlı sipahiler ise kılıç hakkı hariç olmak üzere her üç bin akçe için bir cebelü askeri yetiştirmek zorundaydı. Cebelü, tımarlı sipahının yetiştirdiği ve savaşa götürmekle yükümlü olduğu zırhlı ve silahlı askerdi. Genellikle köylülerden ve sipahının parıyla aldığı veya savaşlarda esir ettiği kimselerden seçilen cebelüler, tımar sahibi tarafından tam teçhizatlı olarak savaşa hazır tutulurdu.

Tımarlı sipahiler, savaş zamanlarında bölgeliklere ayrılarak kendi sancaklarındaki alay beylerinin komutasına girer; alay beyleri sancak beylerine, sancak beyleri ise beyler-beylerine tabi olurdu. Ancak tımarlı sipahilerin onda biri bölgeyi korumak ve işleri yürütmek için yerlerinde kalındı. Mazeret belirtmeden savaşa gitmeyen sipahilerin tımarları ellerinden alınır, başarılı olanlar ise dirliklerine eklenme yapılarak ödüllendirilirdi.

Osmanlı ordusunun büyük bölümünü eyaletlerden gelen tımarlı sipahiler oluştururdu (Görsel 2.18). Bu askerler, savaş sırasında ordunun sağ ve sol kanatlarını oluşturur ve hilal düzeni gibi taktiklerle merkezdeki orduya yanlardan gelebilecek saldırılara karşı korurdu.

Kuruluş Dönemi'nde Balkanlarda Hristiyan tımarlı sipahilere ve onların Müslüman olmuş oğullarına da rastlanırı. Tımarlı sipahiler kanuna aykırı davranışları sürece ölene kadar dirliklerini işletme hakkına sahipti. Öldüklerinde ise oğullarına sadece kılıç hakkı verilir ve uygun görülen oğullar başka bir tımar'da görevlendirilirdi. Bu uygulama sayesinde tımarın büyümesi engellenmiş olurdu.

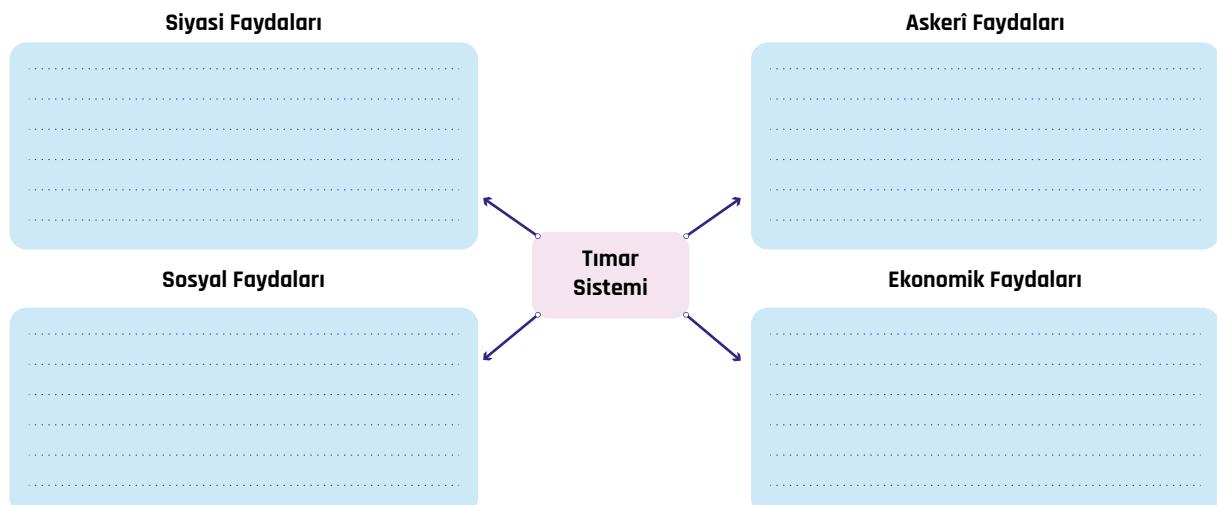

Görsel 2.17: Sipahi (Temsili), Türk Askeri Kostümleri Albümü, Vinkhuijzen Askerî Üniformalar Koleksiyonu, New York Halk Kütüphanesi, ABD

 Uygulama adımlarını takip ederek ve düşün-eşleş-paylaş tekniğini kullanarak etkinliği yapınız.

- Edindiğiniz bilgilerden yola çıkarak timar sisteminin siyasi, ekonomik, askerî ve sosyal faydaları hakkında düşününüz.
- Öğretmeniniz rehberliğinde rastgele eşleştığınız bir arkadaşınızla düşüncelerinizi paylaşınız.
- Timar sisteminin siyasi, ekonomik, askerî ve sosyal faydalarıyla ilgili çıkarımlarınızı aşağıdaki tablonun ilgili alanlarına yazarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Osmanlı Devleti, timarlı sipahilerin yerel bir güç olarak ortaya çıkışmasını engellemek için ne gibi önlemler almıştır? Açıklayınız.

Yandaki karekod üzerinden timar sistemindeki görev ve görevlilerle ilgili eşleştirme etkinliğini yapınız.

Görsel 2.18: I. Kosova Savaşı'ndaki Osmanlı askerlerini tasvir eden bir tablo, Harbiye Askerî Müzesi, İstanbul

Osmanlı ordusunun eyalet kuvvetlerinde timarlı sipahilerin yanı sıra yaya bir askerî sınıf olan azaplar da (azab, azeb) bulunuyordu. Anadolu'daki genç, bekâr ve güçlü Türk erkekleri arasından seçilen azaplar, kapıkulu ordusu kurulduktan sonra piyade birliklerine dönüştü. Azaplar, savaşlarda ordunun en ön saflarında yer alarak ilk hücumu karşılar, ardından sağa ve sola çekilerek topçuların ateş etmesini sağladı. Ayrıca sefer öncesinde öncü birlik olarak gönderilen akıncıların yanı sıra Yörükler, ücretli askerler ve gönüllüler de eyalet ordularında görev alındı (Görsel 2.18).

 Zamanla sınırlar genişleyip deniz kıyılarında hâkimiyet kuruldukça Osmanlı donanma kuvvetleri de oluşturuldu. Bununla birlikte başta Karesioğulları olmak üzere idare altına alınan Türk beyliklerinin tersane ve donanmalarından da yararlanıldı.

Kaynak D

"Akıncılar sürekli ordu birliklerine mensup değildiler: bunlar Rumeli'de serhad boylarına yakın yerlerde otururlar ve genellikle yaz aylarında, zaman zaman düşman topraklarınaakinlar yaparlardı. Devlet akıncılar için kişi tahtis etmez, onlara maaş vermez, teçhizat ve silah sağlanamazdı. Akıncılar silahlarını kendileri temin ederler ve düşmandan aldıkları ganimetle geçinirlerdi. (...) Buna karşılık devlete vergi vermekten muaf tutulurlardı. Akıncı beyini devlet tayin ederdi. Bu önemli kumandanlık uzun süre Mihal, Evrenos, Turhan ve Malkoçoğlu gibi meşhur akıncı ailelerinde kalmış, adeta babadan oğula intikal etmiştir. (...) Savaş sırasında ise asıl ordudan birkaç günlük mesafede önden giderler, keşif faaliyetlerinde bulunurlar, ordunun geçeceği yol, geçit ve köprüleri emniyete alırlardı. Bu arada düşmana yapılacak yardıma engel olurlar, yakaladıkları esirlerden aldığı bilgileri en kısa zamanda ilgili yere iletirlerdi."

Özcan, 2000, s. 249-250.*

Kaynak E

"Osmanlı denizciliği, XIV. yüzyıl başlarına kadar giden bir Batı Anadolu deniz gaziliği geleneğine dayanmaktadır. Küçük bir kara beyliği olarak kurulmasına rağmen, sahillere ulaştıktan sonra denizcilik bilgi ve tecrübesini devamlı şekilde artırmaya çalışan Osmanlılar, kendilerine öncülük eden Batı Anadolu sahillerinde kurulmuş olan denizci beyliklerden tevarüs ettikleri donanma ve denizcilerden yararlanma yoluna gittiler. (...) Osmanlılar, Rumeli'ye yerleştiğinden sonra Çanakkale Boğazı'nı ve Marmara sahillerini muhafaza edebilmek için Gelibolu'da önemli bir tersane kurmaya ve bir donanma tesis etmeye çalışılar."

Bostan, 2002, s. 224-225.*

Aşağıdaki tabloda verilenlerden hareketle Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemindeki eyalet kuvvetlerinin isimlerini veya bu kuvvetlerin görevlerini ilgili alanlara yazınız.

Eyalet Kuvvetleri	Görevleri
Tımarlı Sipahiler	
	Savaşta ordunun en ön önünde yer almaktır, ilk hücumu karşılamak, sağa ve sola açılarak topçuların ateş etmesini sağlamak
Akıncılar	
	Osmanlı Devleti'nin ilk düzenli ve daimî birliği olarak doğrudan padişaha bağlı hassa ordusunda görev yapmak; kapıkulu ordusu kurulduktan sonra ise köprü, yol ve kale inşaatlarında, nakliye işlerinde, maden ocaklarında ve tersanelerde çalışmak

 Osmanlı Devleti'nde devşirme sisteminin ve Yeniçeri Ocağının kuruluş süreci ile ilgili çizgi romandan yararlanarak soruları cevaplayınız.

1 Edirne'nin Fethi'nden sonra çok sayıda savaş esiri ele geçirilmiştir.

Karamanlı Rüstem Paşa: Sen bu kadar beylik malını neden boş'a harcıyoruz?

Kazasker Çandarlı Halil Paşa: Ziyان olacak ne mal var? Sen söyle?

Karamanlı Rüstem Paşa: Bu esirler gaza-
dan getirilmiştir ve Allah'ın emriyle beşte
biri padişaha aittir. Sen neden bunları
almazsan?

3 Ankara Savaşı(1402) sonrasında Balkan fetihlerinin durması ve asker sayısının azalması nedeniyle devşirme sistemine geçildi. Çelebi Mehmet Dönemi'nde uygulanmaya başlanan devşirme sistemi, II. Murad Han Dönemi'nde kanunlaştırıldı.

I. Mehmet Çelebi: : Rume-
li'deki Hristiyan ailelerin
çocuklarından alalım.

Çandarlı Ali Paşa: Hünkâ-
rim, gaza ve cihat için
askere ihtiyaç vardır.

İlk dönemlerde sadece Balkanlardaki gayrimüslimler üz-
erinde uygulanan devşirme sistemi, zaman içinde ihtiyaç
durumlarında Anadolu'daki gayrimüslim Türkleri ve diğer
toplulukları da kapsayacak şekilde genişletildi. Ancak kül-
türel kimliklerini erken kazandıkları, zanaat ve ticaretle ug-
raştıkları gereklisiyle Yahudi ailelerin çocukları devşirme
olarak alınmadı.

2 Kazasker Çandarlı Halil: Hünkârim, Karamanlı Rüstem Paşa savaş esirlerinin beşte birinin devlete ait olduğunu, bunun da Allah'ın emri olduğunu söylüyor.

I. Murad Hüdavendigâr: Allah'ın emri
ne ise onu yapın!

Çandarlı Halil Paşa I. Murad Hüdavendigâr'ın bu izni-
den sonra pençik sistemiyle seçilmiş ücretli ve daimî
askerlerden oluşan ve doğrudan sultana bağlı olan
Yeniçeri Ocağını kurdu (1363). Bu ocağa asker yetiş-
tirmek üzere de Gelibolu'da Acemi Ocağı kuruldu.

4 Devşirilecek çocukların özellikleri kanunnamelerle
belirlenmişti. Yeniçeri ağasının başvurusıyla ihti-
yaca göre birkaç yılda bir yeni devşirmeler alınındı.

Yeniçeri AĞASI: Hünkâ-
rim, kapıkulu için beş yüz
gulam gereklidir.

II. Murad Han: Ocağın
ne kadar asker ihtiya-
ci varsa izin senindir.

Padişahın izin çıktıktan sonra yeniçeri ağasının
seçtiği ocak ağaları devşirme yapılacak bölge-
re gönderilirdi.

5

Devşirme yapılacak bölgelerde tellallar vasıtasıyla duyularlar yapılır, seçim yapılrken de bölgenin sancak beyi, kadısı, papazı ve tımarlı sipahisi orada hazır bulunurdu.

Devşirme Ağası: Yeniçeri Ocağı için asker vermek devletin kanunudur. Bu sebeple her kırk aileden bir oğlan çocuğu alınsın ve içlerinden devşirmeye uygun olanlar seçilsin.

Devşirme olmaya uygun çocukların sayısı yüz veya yüz elliye ulaşınca bu çocuklara kızıl aba ve kırmızı külâh giydirilir ve merkeze gönderilirdi.

7

Devşirilen çocukların Müslüman yapıldıktan sonra gruplara ayrılır ve padişahın huzuruna çıkarılırdı. Zeki ve güzel ahlaklı olanlar padişahın onayıyla saray hizmetleri için seçiliyordu.

Saray hizmetlerine seçilen çocuklar, II. Murad Dönemi'nde açılan enderunda sıkı ve çok yönlü bir eğitime tabi tutularak liyakat ve yeteneklerine göre veziriazamcılığa kadar yükselibilecekleri devlet görevleri için yetiştirilirdi.

9

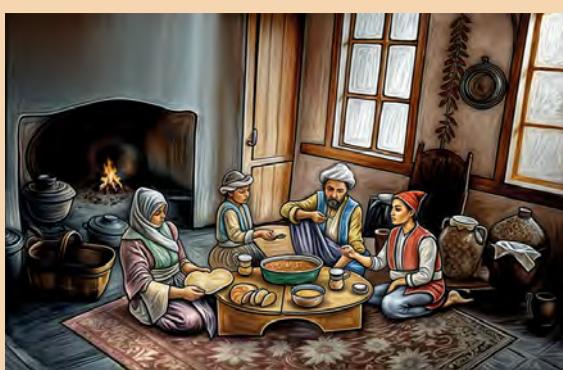
Türk ailelerin yanında bir süre kalan devşirmeler daha sonra Acemi Ocağına alınır ve burada 3 ila 8 yıl süren askeri bir eğitime tabi tutulurdu.

6

Yeniçeri ağası, merkeze getirilen çocukların devşirmeye uygun olup olmadığını kontrol eder; çocuğun geldiği yeri, nüfus bilgilerini ve fiziki özelliklerini eşkâl defterlerinde kayıt altına alırdı.

8

Geri kalan devşirmeler ise Türk örf ve âdetlerini öğrenmeleri amacıyla bir süreliğine köylerdeki Türk ailelerin yanına gönderilirdi. Buna "Türk'e vermek" denirdi.

10

Acemi Ocağındaki eğitimlerini tamamlayan devşirmeler, bedergâh (kapıya çıkma) adı verilen bir törenle mezun edilir ve kapıkulu ordusunda yeteneklerine göre seçildikleri görevlerine başlırlar. Yeniçeri Ocağı için seçilenler, başlarına ak börk giyerek yeniçeri olurdu.

Yandaki karekod üzerinden devşirme sistemiyle ilgili belgeseli izleyiniz.

1. Devşirme sisteminin esaslarına ve kurallarına ilişkin beş madde yazınız.

2. Tarihsel akış şemasındaki boşluklara ilgili gelişmenin hangi padişah döneminde gerçekleştiğini yazınız.

Yeniçeri Ocağının
kurulması

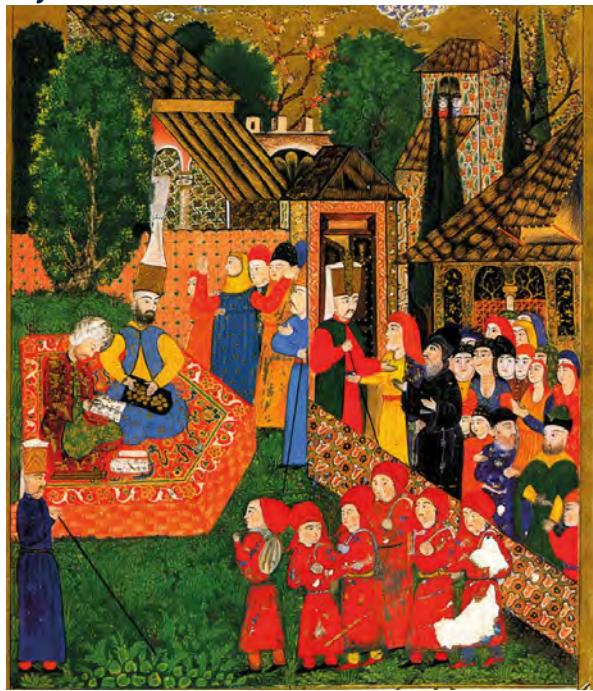

Devşirme sisteminin
uygulanmaya başlanması

Enderunun açılması

Kaynak F

Süleymanname adlı eserde yer alan ve Balkanlardaki devşirme alımını tasvir eden bir minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul

Kaynak F'deki görseli inceleyerek bu görseldeki figürlerin hangi devlet görevlileri olabileceğine dair tahmin yürüteniz.

Osmanlı Devleti'nin merkezi ordusunun temelini oluşturan kapıkulu askerleri, maaşlarını devlet hazinesinden alan, barış zamanlarında bile savaşa hazır hâlde bulunan profesyonel bir askerî sınıfıydı. Padişaha kul statüsüyle bağlı olan bu birlik, taşradaki timarlı sipahilere ve diğer yerel güçlere karşı hükümdarın otoritesini temsil ediyordu. Bir başka deyişle Osmanlı Devleti, eyaletlerdeki askerî kuvvetleri merkezi otoritenin en büyük dayanağı olan kapıkulu ordusuyla dengelemiştir.

Osmanlılar, Balkanlardaki başarıların ardından hem fetihleri sürdürmek hem de mevcut sınırları korumak amacıyla düzenli ve daimî bir orduya ihtiyaç duydu. Bu doğrultuda ilk olarak önceki Türk-İslam devletlerindeki gulam sisteminden hareketle geliştirilen pençik yöntemiyle kapıkulu ocakları oluşturuldu. Ancak Ankara Savaşı sonrasında bu yöntemin yetersiz kaldığı görünince yeni bir düzenleme yapılarak devşirme sistemine geçildi ve kapıkulu ocaklarına asker alımı Osmanlı Devleti'ne özgü bu yöntemle yapılmaya başlandı. Devşirme sistemi sayesinde devletin merkezinde bulunan ve doğrudan padişaha bağlı olan yönetici ve askerler aracılığıyla hem merkezi otorite hem de devletin kurumsal yapısı güçlendirildi.

Kaynak G

"Orhan devrinde, piyadelerin eklenmesi ile güçlendirilmiş olan Osmanlı Ordusu, kazandığı onca zaferle rağmen, düşmanını kolayca yenecek güçe hala sahip değildi. (...) Yazın bitimi ile yayalar evlerine dönmede ve hayatlarını sıradan köylüler olarak geçirmektedirler. (...) Seferlerden evlerine dönerken yayalar yolları üstündeki yerel halka baskı yapmakta ve üstlerinin emirlerine uymayı reddetmektedirler."

Petrosyan, 2002, s. 242-243.*

Kaynak Ğ

"Kapıkulu Ocakları, başlangıçta yarı bağımsız üç beylerinin hırs ve emellerini dizginledi. (...) Bu ocakların kurulması ve başarısı sayesinde, klasik dönem boyunca 'Fetret Devri' gibi en ciddi sultanat ve tahta çıkma krizlerinde bile devletin birlik ve bütünlüğü korunabildi. Osmanlı'nın rakibi konumundaki diğer Türkmen beylikleri düzenli ordu birlikleri kuramadıkları için zaman içinde birbiri ardına yok oldular."

Ericson ve Uyar, 2010, s. 35.*

Kaynak H

"Kapıkulları sadece Yeniçerilerden oluşmuyordu. Saraydan bir süre hizmet gören bu kollar imparatorluğun her bölgesinde timarlı sipahi, subaşı, sancakbeyi veya beylerbeyi olarak gönderiliyor, böylece sultanın siyasi otoritesini temsil eden asker idareciler olarak görev yapıyorlardı."

Arı, 2009, s. 153.*

Devşirme sisteminin Osmanlı'nın devletleşme sürecine etkilerini açıklayınız.

Kapıkulu ocakları yaya (piyade) ve atlı (süvari) olmak üzere iki sınıfından oluşurdu. Yaya sınıfı acemiler, yeniçeriler, cebeciler, topçular, top arabacıları, humbaracılar ve lağımcılar olmak üzere alt sınıflara ayrılrırdı. Acemi Ocağında eğitimlerini tamamlayan devşirmelerin çoğu Yeniçeri Ocağına kaydedilirdi.

Yeniçeriler devletin merkezinde görev yapar ve üç ayda bir ulufe adı verilen maşalar alırırdı. Ayrıca yeni bir padişah tahta çıktıığında kendilerine cülaus bahşısı dağıtılrırdı. Tek mesleği askerlik olan yeniçeriler, başka işlerle uğraşamaz ve evlenemezlerdi. Bu nedenle devlet merkezindeki kışılarda ikamet ederler, ihtiyaç durumlarında ise kara ve deniz sınırlarındaki kalelerin korunması ve şehirlerdeki asayışın sağlanması için farklı yerbelerde görevlendirilirlerdi.

Yeniçeri Ocağı, padişahın atadığı yeniçeri ağası tarafından yönetilirdi (Görsel 2.20). Tüm yeniçerilerin komutanı olan yeniçeri ağası, sultanat merkezinin asayışinden de sorumluydu. Ayrıca ocakla ilgili iş ve işlemleri yürütmek için her hafta Ağa Divanı'ni toplar, vezirlik ünvanına sahip olduğundan Dîvân-ı Hümâyûn toplantılarına da katılırıldı.

▲ **Görsel 2.19:** Yeniçeri ağası (Temsili)

Kaynak I

"Kapıkulu ocaklarının en itibarlısı olan yeniçeri ocağı efradi muharebede hükümdarın bulunduğu merkez kolunda bulunurdu; muharebe zamanında hükümdar bunların arkasında ve ortasında at üzerinde dururdu. Sefere gidişlerde ve konaklarda yeniçeriler padişahın etrafında bulunup onu muhafaza ederlerdi. (...) Yeniçeriler başlarına gazi serpuşu olan ve Türkler uc bölgelerinde iken kendilerini halktan ayırt etmek için başlarına giydikleri börk adı verilen beyaz keçeden başlık giyerlerdi; (...) Yeniçeri ocağında ilk devirlerde ok talimi (daha sonra tüfek talimi) için bir talimhane vardi; burada eksersizler yapılır ve talimhaneci tarafından kabza tutmak ve ok atma öğretildi. Yeniçeriler bu yüz yıllarda (XIV. yüzyılın son yarısıyla XV. yüzyılın ilk yarısı) ok, yay, kılıç, kalkan, kargı bıçak gibi harp aletlerini kullanırlardı. Harpte siper kazmak için kendilerine kazma kürek de verilirdi. (...) Yeniçeri ocağından biri terfi ederse ya kapıkulu süvari bölüklerinden yukarı ve orta bölüklere verilir veya tımarlı sipahi olarak çıkarılırdı."

Uzunçarşılı, 1984, s. 448-451.*

Kaynak İ

▲ Yeniçerilerin kullandığı yatağan kılıcı, Metropolitan Museum, New York / ABD

Kapıkulu ocaklarının yaya sınıfından olan humbaracılar; havan topu, el bombası, patlayıcı ve yanıcı madde üretir ve bunları savaş meydanlarında kullanırdı. Cebeciler, yeniçişi askerlerinin silahlarını ve savaş malzemelerini imal eder, bakımını yapar ve muhafaza ederdi. Lağımcılar kuşatma harekâtlarında siper kazar ve düşman istihkâmlarının altına tünel açardı. Topçular top döker, top mermisi yapar ve savaşlarda top atardı. Top arabacıları ise savaş meydanlarına deve, katır ve beygirlerle bu topları taşırdı.

Kapıkulu süvarileri -diğer ismiyle atlı böyük halkı- bizzat padişaha bağlı atlı kuvvetlerdi. I. Murad Hüdavendigâr Dönemi'nde Timurtaş Paşa'nın tavsiyesiyle sipahi ve silahtar adlı iki böyük olarak kurulmuş, daha sonra bu böylükler sağ ve sol ulufeciler ile sağ ve sol garipler eklenmiştir. Sipahiler ve silahtarlar savaş esnasında padişahın silahlarını ve çadırını, ulufeciler sultanat sancaklarını, garipler ise ordu ağırlıklarını ve hazineyi korurdu. Kapıkulu süvarileri yeniçerilerden daha fazla maaş alır ve daha itibarlı bir konumda bulunurdu. Ancak yeniçerilerin sayıca fazla olması, onların etki gücünü artırın önemli bir faktördü.

Osmanlı askeri teşkilatı; Türkiye Selçuklu, İlhanlı ve Memlûk ordularıyla benzer özelliklere sahiptir. XV. yüzyıl ortalarında Osmanlı ordusundaki toplam asker sayısının yüz bin civarında olduğu; bunların yaklaşık yirmi bininin kapıkulu askerlerinden, altmış binden fazlasının ise tımarlı sipahi ve cebelülerden meydana geldiği düşünülmektedir.

Kaynak J

"Bertrandon de La Broquière, 1432 yılında Venedik'ten bir gemi ile Akdeniz'e açılarak Yafa'ya çıkar, Kudüs'e, buradan da çevredeki kutsal yerlere gider. Fakat Hristiyanlığın kutsal yerlerine ziyaret görüntüsündeki hac seyahatinin devamı, tamamen diplomatik bir mahiyet alır. (...) Türklerin Avrupanın bütün hristiyanlarını korku içinde durdurmalarının sebebi de araştırır. (...)"

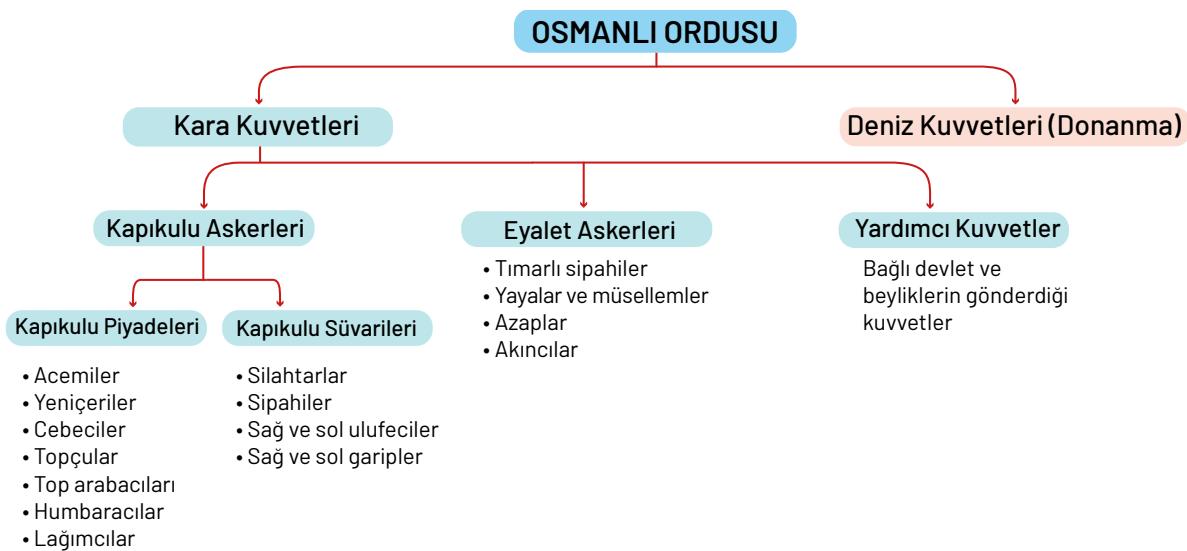
Hristiyanlar ne kuvvette bir ordu ile saldıracak olurlarsa olsunlar, Türkler kısa zamanda toplanır ve iki-üç günde karşı çıkarlar; ve o kadar sessiz hareket ederler ki Hristiyanların yüz askeri Türklerin on bin kişilik ordusundan daha fazla gürültü yaparlar. Türkler sadece bir köş vururlar savaşa gidecek olanlar ve katılanlar alayın başına geçerler. Atları da bu düzene uyar. Silahları hafiftir, geceleri, üç günlük yol alırlar. Uzun süre koşan atları tercih ederler. Ok, tirkes, kılıç ve kısa saplı gürzleri vardır. Bu çok tehlikeli bir silâhtır. Beylerine çok bağlıdır. Bu yüzden de açık bir gerçek ki Fransa'dan daha geniş bir araziyi fethetmişlerdir."

Eyice, 1975, s. 87, 108-109.*

Kaynak J'ye göre Osmanlı ordusunun güçlü olmasını sağlayan unsurlar nelerdir? Açıklayınız.

Yandaki karekod üzerinden Osmanlı ordusunun I. Kosova Savaşı'ndaki savaş düzenini inceleyebilirsiniz.

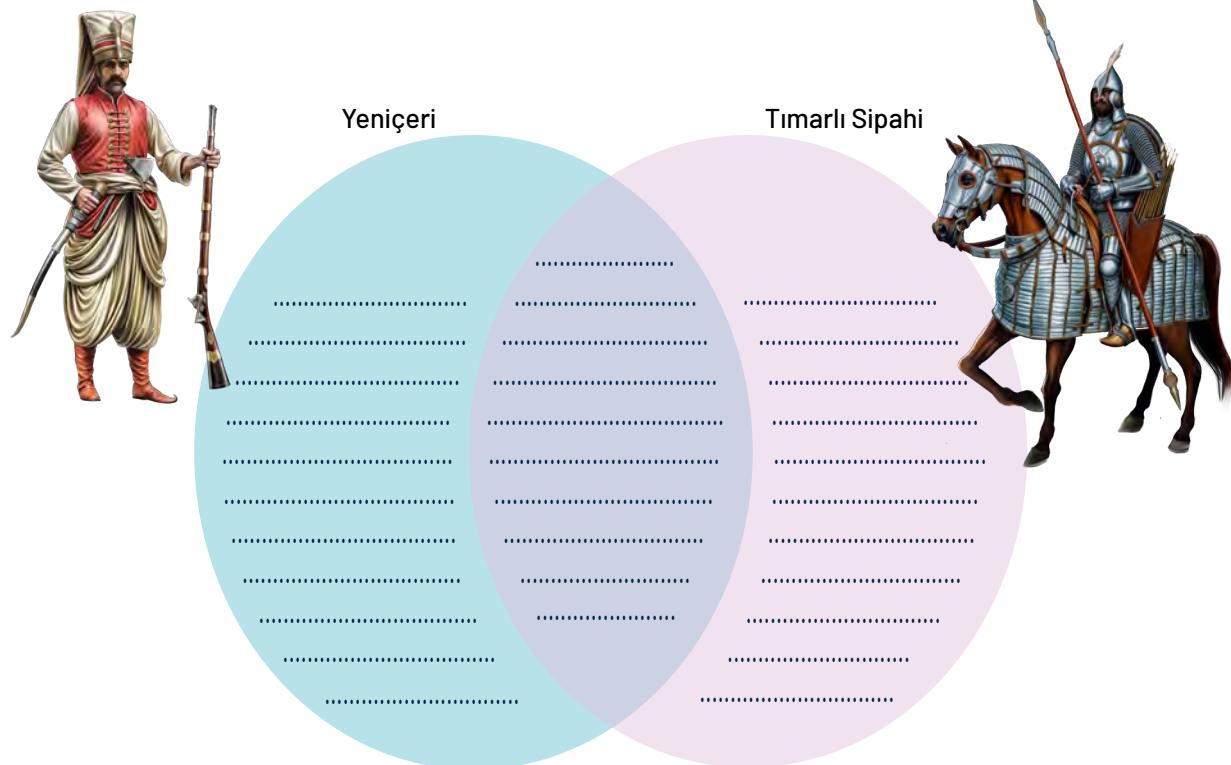

Şema 2.2: 1299-1453 yılları arasında Osmanlı ordusu

 Yeniçeriler ile tımarlı sipahilerin benzerlik ve farklılıklarını aşağıdaki şemanın ilgili alanlarına yazınız.

Yandaki karekod üzerinden yeniçeriler ve tımarlı sipahiler ile ilgili etkinliği yapınız.

Beylikten devlete geçiş sürecinde Osmanlı hukuk sisteminin temel özellikleri ile ilgili metni ve kaynakları inceleyerek etkinlikleri yapınız.

Osmanlı Devleti'nde hukuk, şeri ve örfi olmak üzere iki farklı yargı sisteminden oluşurdu. Osmanlı hukukunun temeli, kurallarını dinî esaslardan alan şeri hukuka dayanmaktadır. Örfi hukuk ise Türkistan'dan beri süregeLEN âdet ve gelenekler ile fethedilen bölgelerdeki geçmiş uygulamalardan oluşurdu. Genellikle idari ihtiyaçlara ve toplumsal koşullara göre belirlenmiş kurallardan oluşan örfi hukukun şeri hukukla ters düşmemesi gereklidir. Padişahın, yargı yetkisini kullanarak çıkardığı fermanlar, kanunnameler, beratlar ve emirler, örfi hukukun en önemli kaynaklarındandır.

Osmanlı Devleti'nde hem şeri hem de örfi yargılamlar şeri mahkemelerde yapılır, bu mahkemelere kadılar başkanlık ederdi. Osmanlılar yeni bir yer fethettiklerinde oraya hemen bir kadi tayin ederdi. Osmanlı Devleti'nde yargı teşkilatının başında kazasker (kadi asker) adı verilen devlet görevlileri bulunurdu. Dîvân-ı Hümâyûnun asli üyesi olan kazasker, müderris ve kadıların tayininden sorumluydu. Ayrıca Dîvân-ı Hümâyuna gelen davaları inceleyip karara bağlamak da kazaskerin göreviydi.

Kaynak K

"Osmanlı Devleti'nin ilk döneminde fakihlik yönyle en yaygın olarak bilinen şahsiyetlerin başında, aynı zamanda Osman Gazi'nin bacanağı da olan, Dursun Fakih gelmektedir. (...) Dursun Fakih erken dönem Osmanlı toplumunda, tefsir, usul ve fıkıhta Edebali'dan sonra gelen ikinci kişi olarak kabul edilir. (...) Dursun Fakih, Karacahisar'da ilk Cuma ve Bayram namazını kıldırıp, Osmanlı Devleti'nin ilk bağımsızlık hutbesini okyan kişiştir. Osman Gazi tarafından kendisine bu derece önemli bir görevin tevcih edilmiş olması, iktidar nezdinde ve halk nazarında sahip olduğu konumu göstermesi bakımından oldukça önemlidir. (...) Osman Gazi tarafından Karacahisar'da devletin ilk kadısı olarak tayin edilmiştir."

Şahin, 2007, s. 133-134.*

Kaza

Eskiden bulunduğu çevre-
nin ticari ve kültürel mer-
kezi durumunda olan adli
ve idari yerleşim bölgesi.

Osmanlı Devleti'nde kadılar çok geniş ve kapsamlı yetkilere sahipti. Kadıların öncelikli görevleri şeri ve örfi hukuka göre yargılama yapmak ve davaları karara bağlamaktı. Onların verdiği hükümlere hiçbir makam veya kişi müdahale edemezdi. Ancak verilen hükmüle ilgili tarafların bir itirazı veya şikayet varsa konu

Dîvân-ı Hümâyunda yeniden görüşüldürdü. Kadılar, görev yaptıkları kazalarda hâkimliğin yanı sıra kaymakamlık, belediye başkanlığı, emniyet amiriği ve defterdarlık gibi günümüzdeki görev tanımlarına denk gelen iş ve işlemleri birlikte yürütürlerdi. Kazalardan daha küçük yerleşim birimleri olan nahiyyelerde ise kadıların temsilcisi olarak kadi naipleri görev yapardı.

Kaynak L

"Osmanlı kadısının mülkî, beledî, malî, askerî ve adlî sahaları kapsayan görevleri göz önüne alınırsa onun kadar geniş bir görev alanı bulunan bir başka memur olmadığı gibi memuriyet kompartimani ve şahsiyeti onun kadar çeşitli oları da yoktur denebilir. İlmiye sınıfındandır, şerî hukuk adamıdır, ancak mülkî erkânı içindedir. Bütün yönetici zümre gibi askerî sınıfın bir üyesidir (vergiden muaf yönetici imtiyaz ve yetkileri vardır), fakat bir yerde yönettiği Müslüman halkın dahi merkezî devlet karşısında sözcüsü odur. (...) Gayrimüslim ahalinin yaşayışına dahli yoksa da o zümrenin de hukukunu gözetmek ve malî yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerine dikkat etmek zorundadır."

Ortaylı, 2001, s. 69-70.*

1. Osmanlı hukuk sisteminin devletleşme sürecine etkileri nelerdir? Açıklayınız.

2. Osmanlı Devleti'nde kadıların görevlerini aşağıdaki alana çizeceğiniz bir şema üzerinde gösteriniz.

Uygulayalım

Uygulama adımlarını takip ederek bilgi yarışması etkinliğini yapınız.

- Önceki derste öğretmeninizin rehberliğinde belirlediğiniz grupların içinden birer sözcü ve yazman seçiniz.
- Grubunuzla birlikte "Öğrenelim" başlığı altında verilen Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemleriyle ilgili bilgileri gözden geçiriniz.
- Grup olarak ordu, hukuk ve toprak başlıklarından birini seçiniz; seçtiğiniz konu başlığının grubunuzun da adı olacağını unutmayın.
- Öğrendiğiniz bilgilerden yola çıkarak seçtiğiniz başlıkla ilgili çoktan seçmeli dört soru hazırlayınız ve cevap anahtarıyla birlikte öğretmeninize teslim ediniz.
- Bilgi yarışmasını aşağıda verilen esaslara uygun şekilde tamamlayınız.

Esaslar

- Öğrencilerin derse getirdiği fon kâğıtlarının renkleri öğretmenin rehberliğinde beş seçenekle eşleştirilir (A-sarı, B-kırmızı, C-mavi, D-turuncu, E-yeşil gibi).
- Her grubun adı tahtaya yazılır.
- Grupların hazırladığı sorular öğretmen tarafından üç gruba da sorulur.
- Gruptaki bütün üyeleri sorularla ilgili görüş belirtir.
- Bir dakikalık cevap süresi sonunda grup sözcüleri doğru olduğu düşünülen seçenekle ilgili fon kâğıdını havaya kaldırarak cevaplarını bildirir.
- Bütün gruplar cevap verdikten sonra öğretmen tarafından doğru cevap açıklanır ve doğru cevap veren grupların isimlerinin altına 10 puan yazılır.
- Bütün sorular yöneltildikten sonra puanlar hesaplanarak kazanan grup tespit edilir ve etkinlik sona erdirilir.

Yandaki karekod üzerinden Osmanlı ordu, hukuk ve toprak sistemleriyle ilgili bilgi yarışması için hazırlanan örnek soruları inceleyebilirsiniz.

Yandaki karekod üzerinden verilen Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemleri ile ilgili bulmacayı çözünüz.

Değerlendirelim

Uygulama adımlarını takip ederek Osmanlı Devleti'nde ordu, hukuk ve toprak sistemlerinin devletleşme süreciyle ilişkisini ortaya koyan bir bilgi görseli hazırlayınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan gruplara ayrıliniz.
- Çalışmanızla ilgili içerik (resim, metin, tablo, ses dosyası, video vb.) hazırlayınız.
- Dijital ortamda ya da basılı olarak hazırladığınız bilgi görselinizi öğretmeninizin belirlediği sürede teslim ediniz ve sunumunuza yapınız.

Hazırlayacağınız bilgi görselinin yandaki karekodda verilen bütünsel de-receli puanlama anahtarını ile değerlendirileceğini unutmayın.

2.4. OSMANLI DEVLETİ'NİN İSKÂN VE İSTİMALET POLİTİKASI

Düşünelim

Verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Anadolu'da konargöçerken Rumeli'ye gelince yerleşik düzene geçtik. Şimdi devletin bize verdiği toprakları ekip biçiyoruz. Köylerimiz gitgide büyüyor. Anadolu'dan gelenler çevreye kurdukları köy ve kasabalarla burasını şenlendirdi.

Tekkemizi Rumeli'nin kuzeyine giden yol üzerine kurduk. Buralarda kimseler yoktu, her yer terk edilmiş gibiydi. Anadolu'dan gelenlere Allah rızası için hizmet ettik, onların güvenliklerini sağladık. Zamanla tekkemizin etrafına Türkmenler gelip yerleştii, birçok köy ve kasaba kuruldu. İslâm'ı buralarda yaymak için hep birlikte gaza ve irşat faaliyetlerinde bulunuyoruz.

Şu dağın ardından Saruhanlu köyünden geliyorum. Rumeli'ye geleli on yıl oldu. Anadolu'dan Rumeli'ye ailelerimizle birlikte iskân edildik. İlk başlarda sıkıntilar yaşadık ancak bizim oralar gibi buralar da bereketli topraklara sahip.

Biz Ortodoks'uz ama buraya gelen Katolik Latinler bizi mezhep değiştirmeye ve Katolik olmaya zorladı. Oysaki Türkler inançlarımız ilgili bize hiçbir baskı yapmadı ve kiliselerimizi koruma altına aldı. Rumeli'ye gelen Müslümanlarla birlikte barış ve huzur içinde yaşıyoruz.

Katolik Latinler burayı ele geçirdiklerinde bize çok zulmettiler; köylerimizi, kasabalarımızı yakıp yıktılar. Can ve mal güvenliğimiz kalmadı onlar yüzünden. Şimdi Türkler sayesinde huzur ve güven içinde yaşamızı sürdürüyoruz.

Osmانlılar sayesinde kendi inançlarımıza göre yaşayabildik, kendi kanunlarını uygulayabildik. Onlar bize iyi davrandı, vergi konusunda da büyük kolaylıklar sağladı. Hâlbuki eski yöneticilerimiz ağır vergiler topladıkları hâlde bizi düşmanlarımıza karşı koruyamamıştı.

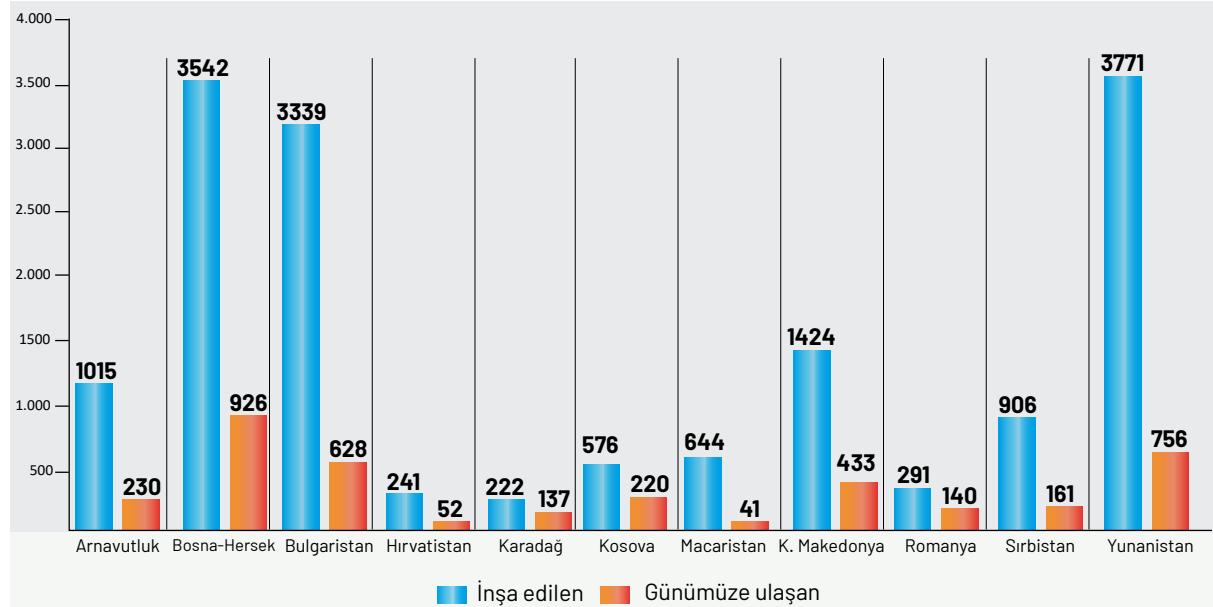
1. Anadolu'dan getirilip Rumeli'ye yerleştirilen topluluklar fetihlerin kalıcı hâle gelmesine ne gibi katkılarla bulunmuş olabilir? Açıklayınız.
2. Osmanlı Devleti'nin gayrimüslimlere karşı tutumunun siyasi etkileri neler olmuştur? Açıklayınız.

Keşfedelim

Aşağıdaki karekodda yer alan etkileşimli harita ve grafikten yararlanarak soruları cevaplayınız.

Yandaki karekod üzerinden Balkanlardaki Osmanlı eserleri ile ilgili etkileşimli haritaya ulaşabilirsiniz.

Grafik 2.1: Balkanlar ve Orta Avrupa'da tespit edilen Osmanlı vakıf eserleri

İbrahimgil ve Keleş, 2019, s. 515.*

1. Günümüze ulaşabilen Osmanlı eserlerinin en fazla ve en az bulunduğu Balkan ülkeleri hangileridir? Bu durumun nedenleri sizce nelerdir? Açıklayınız.

2. Osmanlıların en çok eser inşa ettiği üç Balkan ülkesi hangisidir? Bu durumun nedenleri sizce nelerdir?

3. Haritada gösterilen Osmanlı eserlerinden hangisi daha çok ilginizi çekti? Neden?

4. Siz olsaydınız Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda kalıcı olması için nasıl bir strateji izlerdiniz?

Öğrenelim

Verilen yönergeler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek için izlediği iskân politikasıyla ilgili verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Osmanlı Beyliği, Anadolu'daki beylikler için fetih alanı kabul edilen Doğu Roma sınırında, Söğüt ve Domaniç'te kurulmuştur. Beyliğin stratejik konumu ve Osmanlıların Anadolu'daki diğer Türk beylikleriyle çatışmaya girmeden gaza faaliyetlerinde bulunması, bu bölgeye gelen tüccar, esnaf, çiftçi, asker, âlim, dervîş ya da konargöçer Türkmenlerin Osmanlılara tabi olmasını sağladı. Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kösedâğ Savaşı sonrasında güç kaybetmesi, bölgedeki Moğol baskısının artması gibi sebepler de Türkmen göçünü hızlandırmıştı. Osmanlılar bu nedenle XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rumeli fetihlerine ağırlık verdi.

Rumeli'ye geçiş, Osmanlı tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biridir. Osmanlılar, Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Gelibolu Yarımadası'ndaki Çimpe Kalesi'ne yerleşmesiyle (1352) Rumeli fetihlerine başla-

İskân Politikası

Osmanlı Devleti'nin belli bir bölgeyi Türklestirmek, İslamlamak ve şenlendirmek ya da bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla orada yaşayan yerleşik veya konargöçer grupları kendi istekleri veya devletin emirleri doğrultusunda başka bir bölgeye yerlestirmesi, yeni yurtlar oluşturması.

mış, daha sonra Karesi Bölgesi'nde yaşayan bazı aşiretleri Rumeli'ye getirerek önce Gelibolu'ya, daha sonra da Hayrabolu'ya yerleştirmiştir. İlk iskânlarla başlayan bu süreç sonunda Osmanlılar, XX. yüzyıl başlarına kadar bölgedeki en etkin güç olarak varlıklarını sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de hâkimiyet kurması öncelikle burada uygulanan politikalar sayesinde mümkün olmuştur. Osmanlılar fethettikleri topraklarda sömürge siyaseti yapmamış, bu bölgelere yerleşmeyi ve yeni yurtlar edinmeye amaçlamamıştır. Fethedilen yerlerde uygulanan iskân ve istimalet politikalarıyla yerli halkın refahı artırılmıştır. Anadolu'dan getirilerek Rumeli'de iskân edilen Türklerin burada kendi kültürlerini ve mimari anlayışlarını yansitan yerleşimler kurmasıyla da Rumeli Türkluğu kavramı ortaya çıkmıştır (Görsel 2.21, 2.22).

Görsel 2.20: Cumalıķızık köyü / Bursa

Görsel 2.21: Nesebar beldesi / Burgaz / Bulgaristan

Görsellerdeki yerleşim yerlerinin benzer özelliklerini ve bu benzerliğin nedenlerini açıklayınız.

► Osmanlı Devleti'nin iskân politikası sınırları ve hedefleri belirlenmiş, planlı bir yerleşim stratejisidir. Osmanlı yönetimi bu politikaları oluştururken fethedilen bölgenin coğrafi özellikleri, sosyoekonomik yapısı, siyasi durumu, nüfus özellikleri, ulaşım yolları gibi birçok etkeni de göz önünde bulundurmuştur.

Kaynak A

▲ Uzunköprü, Edirne

II. Murad Han Dönemi'nde inşa edilen büyük taş köprünün doğu kıyısına stratejik önemi nedeniyle bugünkü adı Uzunköprü olan Cisr-i Ergene şehri kurulmuştur. İnşası 1443'te tamamlanan köprünün bakım ve güvenliği için köprü vakfı, mescit, imaret, hamam ve pazar yeri yapılarak âdetâa küçük bir şehir inşa edilmiştir. Bu şehir, Balkan fetihlerinde ve bölgedeki ticaretin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Kaynak B

▲ Üsküp / Kuzey Makedonya

Yıldırım Bayezid Han Dönemi'nde fethedilen Üsküp, Balkan coğrafyasının merkezinde ve önemli bir kavşak noktasında bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin üç merkezlerinden biri olan bu şehrde Saruhan Bölgesi'nden getirilen Türkler yerleştirilmiş ve kısa sürede birçok cami, han, hamam, çarşı vb. inşa edilecek şehrin imarı sağlanmıştır.

Kaynak C

"Osmanlı Devletinin nüfus ve iskân politikasının esasında, sistemin ihtiyacı olan nitelikteki insanların gerekli yerde gerekli miktarda bulundurulmasının temini vardır. Bu politika herhangi bir sosyal grup tercihine dayalı değildir. Mevcut yapıda bütün sosyal grupların yer alması bir amaçtır. Bu amaç doğrultusunda nüfusun iktisadi faaliyet kollarındaki istihdamı, siyasal katılımı, sosyal statüsü vs. israrla uygulanan bir politikaya konu olmuştur. Bu yöndeki politika devletin tarihi boyunca herhangi bir dönemlemeye tabi tutulamayacak şekilde sürekli olarak uygulanmak istenmiştir. Fetihler sonrasında göçler kent ve kırsal kesimin tabii düzeni içinde varolmasını temin hedefine dönüktür. Bu doğrultuda ehl-i zürradan [çiftçiler] ve diğer mesleklerden olan insanlardan (esnaf, amele vs.) aktarımlar yapılmıştır. Ancak kurulan ekonomik yapı ve askeri teşkilatlanma nüfusun belirli bölgelere yiğilmasına izin vermeyen bir nitelikte olduğundan nüfus yiğilmalarına da izin verilmemiştir. Bu nedenle nüfusun hareketi sürekli olarak denetime tabi tutulmuş, coğrafi yer değiştirmeler yanında iktisadi faaliyetlerdeki değişime de sınırlamalar getirilmiştir. Bu hususa, daha devletin genişlemesinin henüz tamamlanmadığı, coğrafi genişleme ile yeni ele geçirilen bölgelerin iskân dönemlerinde bile dikkat edilmiştir. Mesela belirgin faaliyetleri olmayanlara derbent görevi verilmiştir. Toprağa bağlı bulunan reyanın çiftini, çubuğu bırakıp bir başka işe meşgul olmasına imkân bırakılmamıştır. Madenlerde çalışan, yolların güvenliğini sağlayan ve tamirini yapan, devlete ürettiği mal ve hizmeti sunmak görevinde bulunan kimselerin meşgul oldukları işleri terk etmeleri kanuna aykırı bir durum olarak görülmüştür."

Çelik, 1999, s. 70.*

Osmanlı Devleti'nin iskân politikasında ekonomik faaliyetlerin dikkate alınmasının nedenleri ne olabilir?

Osmanlı Devleti'nde iskân politikası uygulanırken merkezi otoriteyi güçlendirmeye yönelik bazı önlemler alınmıştır. Özellikle savaş yoluyla Osmanlı'ya tabi olan Anadolu beyliklerinin ileri gelenleri ve halkları -Rumeli başta olmak üzere- farklı belde ve bölgelere iskân edilmiş ve tîmar arazisi verilen bu kimselerin devlete bağlanması sağlanmıştır. Aynı şekilde Balkanlarda fethedilen ülkelerin hükümdarları da Anadolu'ya gönderilerek iç güvenlik kontrol altına alınmıştır. Savaş yoluyla teslim alınan şehirlerin halkı başka bölgelere gönderilmiştir, savaş yapılmadan teslim alınan şehirlerde yaşayanlara ise yerlerinde kalma hakkı tanınmıştır. Fethedilen topraklarda ayaklanma ihtimali yüksek görülen topluluklar Türk nüfusun yoğun olduğu bölgelere gönderilmiştir. Kendi aralarında veya yerleşik gruplarla anlaşmazlık yaşayan cemaat ve aşiretler, suç işleyen kişi ve zümreler de zorunlu iskâna tabi tutulmuştur.

Rumeli'de yapılan iskânlarda derbent teşkilatı da önemli roller üstlenmiştir. Derbentler; tehlikeli güzergâhlarda, özellikle dağlık alanlardaki geçit ve boğazlarda halkın can, mal ve namus güvenliğini sağlamak için inşa edilen küçük kalelerdir. Bu kalelerin etrafına yapılan dinî, ticari ve sosyal mekânlar çoğaldıkça derbentler birer kasaba merkezine dönüşmüştür.

Kaynak Ç

"Osmanlılar, yeni fethedilen bölgelerin güvenliğini sağlamak amacıyla iyi hazırlanmış bir iskan ve toplu sürgün yöntemi kullanmışlardır. Başboş göçebeler, ya da bir köyün ve kasabanın sorunu halkın, imparatorluğun uzak bir bölgесine kaydırılırdı. Osmanlı Devleti fethedilen topraklara Türk nüfusunun yerleştirilmesine de büyük önem vermiştir. (...) Fetihlerin devam ettiği ilk yıllarda Osmanlılar, Anadolu'nun her tarafından akın kendi topraklarına gelen Müslüman Türk halkın Balkanlar'a gönüllü göçünü sürekli teşvik etmiştir. Trakya ve Meriç Vadisi'ndeki yoğun Türk iskanı ancak kendiliğinden gelen bir göç ile açıklanabilir. (...) Askeri ve mali şartlar da, bu iskan politikasını zorunlu kılıyordu. (...) Anadolu'dan gelen Türkler genellikle yeni topraklarında ayrı köyler kurmuşlar yerli halka karışmamışlardır. (...) Türklerin göçü ile hatırlı sayılır bir şekilde genişleyen Gelibolu, Edirne, Üsküp, Tırhala, Serez gibi şehirlerde bile Hristiyanlar kendi mahallelerinde toplanmışlardır. (...) Ayrıca Balkanlar'da Teselya'daki Yenişehir gibi tamamen Türk nüfuslu şehirler de kurulmuştur."

İnalcık, 2023, s. 74-79.*

Kaynak D

► Orta Çağ'da inşa edilen ve Osmanlı Dönemi'nde bazı tadilat ve genişleştirme çalışmalarıyla kullanılmaya devam eden Pirot Kalesi, Sırbistan

Sultan I. Murad Hüdavendigar Dönemi'nde fethedilen bu kalenin çevresine Türklerin iskân edilmesiyle Pirot kasabası (Şehirköy) kurulmuştur. Bulgaristan, Sırbistan ve Doğu Roma sınırlarındaki stratejik bir mevkide bulunan bu yerleşim yeri 1456'ya kadar birçok kez el değiştirilmiş ve bu tarihte Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Kaynak E

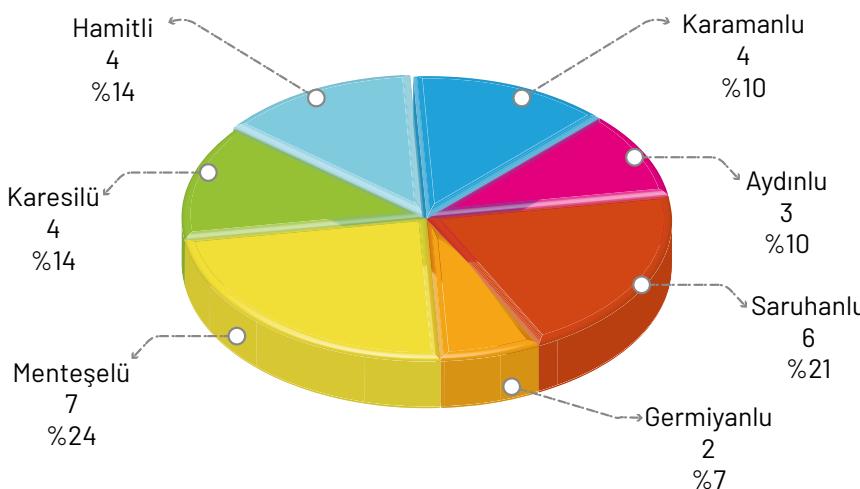
"I. Bayezid zamanında Saruhan ilinde oturan ve Menemen Ovası'nda kışlayan göçebeler, o bölgede uygulanan tuz yasağına aykırı hareket etmişler, bunun üzerine I. Bayezid gösterlerin hepsinin Filibe yöresine yerleştirilmesi için sürgün emri vermiştir. Filibe civarındaki halkın büyük bir kısmı ve bilhassa Saruhanbeyli denilen kasaba sakinleri bu yörüklerin soyundan türemiştir."

Selçuk, 2022, s. 35.*

Osmanlı Devleti'nin iskân ve güvenlik politikaları arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

Rumeli'de iskân edilen ailelerin birbirine yakın bölgelerden getirilmiş olmasına özen gösterilmiştir. Bu durum, ailelerin yeni yerleşikleri bölgenin coğrafi ve ekonomik koşullarına uyum sağlamaşını kolaylaştırmıştır. Ayrıca buraya yerleştirilen ailelere timar toprağı verilmesi de Anadolu'dan bölgeye gelen göçleri teşvik etmiştir. Timar sistemi iskân politikasında Osmanlılara birkaç yönden fayda sağlamıştır. İlk olarak bölge mamur hâle getirilmiş ve toprağın işlenmesi sağlanmıştır. Yollar boyunca köyler ve kasabalar kurularak batıya yapılacak yeni seferlerde askerî sevkîyat ve erzak tedariki kolaylaştırılmıştır. Rumeli'ye yerleşen aileler geldikleri yörenin ya da beyliğin adıyla yeni köy ve kasabalar kurmuştur. Günümüzde Bulgaristan başta olmak üzere birçok Balkan ülkesinde Türk isimleriyle varlığını sürdürün köy ve kasabalar bulunmaktadır (Grafik 2.2).

Grafik 2.2: Günümüzde Bulgaristan'da Anadolu beyliklerinin isimleriyle anılan yerleşim yerlerinin dağılımı
Kayapınar, 2015, s. 16.*

Kaynak F

"Göçmen akımı 1402'den [Ankara yenilgisinden] sonra durduruldu. Bundan böyle sultanlar, istisnalar dışlanacak olursa, yalnızca önemli noktalara ve kalelere Türk garnizonları yerleştirdiler. Bu nedenle Balkanlar'ın, Ö. L. Barkan ya da H. İnalçık'ın belirttiği gibi, derin biçimde Türkleşmişliğinden söz etmek pek kolay olmayacağıktır. D. Angelov, Grek ve Slav nüfusun, inancını değiştirdiği bölgelerde bile etnik karakterini koruduğunu kanıtlayan 15. ve 16. yüzyıllardan kalma pek çok seyahatname gösterir. Franz Babinger de aynı sonuca varır: Anadolu'dan göçler, Balkanlar'ın 14. ve 15. Yüzyıllarda tümüyle Türkleşmiş olduğu sonucuna götürmemelidir. Hristiyan nüfus, kuşkusuz ağırlığı oluşturmaktaydı. Anadolu'nun 1071 sonrasında Türkleşmesi ile Osmanlıların Rumeli'de toprak [İslah ve imar ederek] kazanmaları arasında bir ayırım vardır. Anadolu, Güneydoğu Avrupa'nın fethedilmesi için çıkış üssü ve insan kaynağı rolünü oynadı ama bu kaynağın gücü Avrupa'daki vilayetlerini tümden kolonileştirmeye ve Türklemeye yetemezdi. Ortodoks kilisesi yerel halkın içsel direnişini güçlendirdi. Bu halk, fethedenlere iktisadi, toplumsal ve kültürel açıdan üstünü ve ne yeni bir milliyet ne de yeni bir din içinde eridi."

Werner, 2019, s. 181-182.*

Kaynak G

"Rumeli bölgesinde Türklerin oluşturduğu köylerin nüfus itibarıyla sayılarının ilk zamanlarda fazla olmadığını görmekteyiz. Hristiyan köylerle mukayese edildiğinde Türk köylerinin nüfusunun oldukça düşük olduğu görülmektedir. İskân hadisesinin bir neticesi olarak öncelikle çekirdek olarak bir bölgede cami ya da tekke etrafında kurulan köylerin nüfuslarının birkaç haneden ibaret olduğu görülmektedir ki daha sonra Anadolu'dan getirilen veya gelen kişiler için yeni bir yerleşim yerinin bu şekilde temelleri atılmış oluyordu. Az sayıdaki Hristiyan köyleri nüfus yoğunluğu çok fazla iskân birimleri şeklindeydi ve köy başına 40-50 hane gibi yüksek bir rakam düşmektedir. Gayri müslim köylerin bu kalabalık vaziyeti, eski Balkan köylerinin ananevi yapısından kaynaklanabileceği gibi, onları kontrol altında tutmak, dağımalarını önlemek için bir tedbir olabileceğini, ayrıca birçoğunun belirli hizmetler karşılığı avarız vergilerinden muaf tutulması sebebiyle, gayrimüslim unsurların bu vergi muafiyetlerinden istifade edebilmek maksadıyla buralarda toplandıklarını hatırlatır."*

Selçuk, 2002, s. 328.*

Kaynak F ve Kaynak G'de Osmanlı Devleti'nin iskân politikasına yönelik hangi benzer ve farklı yaklaşımlara yer verilmiştir?

► Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek için izlediği istimalet politikasıyla ilgili verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Osmanlı Devleti, Rumeli ve Balkanlarda uzlaşmaya dayalı bir fetih siyaseti izledi. Devletin kuruluşundan itibaren farklı inançlara saygı gösterilen, adil bir yönetim anlayışı benimsendi. İstimalet (gönül alma) adı verilen bu yaklaşımın amacı, yeni fethedilen yerlerdeki gayrimüslimlerin devlete bağlılığını sağlamak ve o bölgelerde Osmanlı hâkimiyetini kalıcı hâle getirmekti. İstimalet politikası yoluyla gayrimüslimlere dinî hayatlarında geniş bir serbestlik tanındı, can ve mal güvenlikleri emniyet altına alındı. Bu durumdan memnun olan bazı gayrimüslimler zaman içinde Müslüman oldu ve Türk geleneklerine uyum gösterdi. Osmanlıların uyguladığı bu istimalet politikası sayesinde Balkanlarda devlet ve toplum düzeni sağlandı.

Kaynak G

"Edirne'nin fethinden sonra uçlarda biriken Türklerin Rumeli'ye geçişleri hızlanmıştır. Fetih ve göç düzeni ile Gaza öncülüğü Rumeli uçlarında artıyor; Hacı İl-Bey ve Evrenos Gazi gibi kumandanlar yetişiyordu. Ancak bu kumanandanların yanlarında her zaman büyük ordular bulunmuyordu. Zira henüz büyük ordulara ihtiyaç yoktu. Halktan ve köylülerden kayda değer direnmeler olmuyordu. Bunun yegâne sebebi de Türklerin hak ve adaleti gözeterek halkı hoş tutmaları idi. Türklerin bu davranışları halkın gönlünü almıştı. Hâlbuki kendi idarecileri olan despotların, senyörlerin, voyvodaların zulmleri son haddine varmıştı. Türk akıncılarının takip ettiği bir politika vardı ki, buna kaynaklarda "istimalet" denmektedir. Bu uzlaştırıcı bir politika idi. İstimalet, gayr-i müslim halkı çeşitli vâ'dlerle kazanmak, gönü'l almak, halkın geleceğini teminat altında bulundurmak manasına gelmektedir. Bu politikada can ve mal güvenliği ile vicdan hürriyeti bulunuyordu. Halk dininde serbest olup arzu ettiği şekilde ibadet edebiliyordu. İstimalet politikası ile köylüler ortaçağ kalıtı�ı feudalizmin baskılardan kurtulmuş ve düzenli bir devlet idaresinin koruyucu güvenliğine sığınmışlardır."

İlgürel, 1992, s. 18.*

Kaynak H

"Fethin aşamalarının zararlı sonuçlarda payı olmuştu elbette; Fatihlerin gelişini haber alan topluluklar, atababa ocaklarını terk edip kaçmışlar; akıncı öncüler, baskınlarla, geçitkleri yerlerde yıkıntılar ve acılar yol açmışlar; zorla alınan kentlerde -anlaşmalı teslimlerle gerekli koruma önleminin sağlandığının sanıldığı durumlarda bile yağmaya, kırımlara, esir almala, sürgünlere gidilmişdir."

Veinstein, 1995, s. 366.*

Kaynak I

XII. yüzyılda Doğu Romalılar tarafından inşa edilen Saint George (Sen Corc) Kilisesinin günümüzde dışarıdan görünümü, Kurbinovo / Kuzey Makedonya

Kaynak İ

Saint George Kilisesinde yer alan bir freskin günümüzdeki görünümü

Kaynak J

"Fransız seyyah Belone, Müslümanların Balkanlar'ı fethettikten sonra nasıl özenle koruduklarını şöyle açıklamıştır: Müslüman Türkler bir kaleyi veya şatoyu aldıkları zaman her şeyi hatta resimleri olduğu gibi bırakıyorlardı. Onları tahrif etmek gibi bir adetleri asla yoktur. Kimseyi kendi adetleri üzerine yaşamaya zorlamazlar. Herkesin kendi inançlarına ve kanunlarına göre hareket etmelerine izin verirlerdi."

Karaman, 2018, s. 43.*

Kaynak I, Kaynak İ ve Kaynak J'yi göz önünde bulundurduğunuzda Kaynak H'de yazarın belirtiklerinin geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir mi? Gerekçeleriyle açıklayınız.

Kaynak K

"Bilindiği gibi D. Angelov, Osmanlıların 13. yüzyıl sonu ile 14. yüzyıl başında sahneye girişlerini Helenlik ve Hıristiyanlık açısından tam bir felaket olarak görüyor. Gerçi gazi ve dervişlerin zorla döndürme çabaları olmuştur. Nikeia (İznik) Hıristiyanlarına yazdığı bir mektupta Patrik XIV Johannes (1333-1347) tüm baskılara rağmen inançlarına bağlı kalımlarını ister, çünkü barbarlar onların ruhlarına değil, yalnızca bedenlerine egemendir. 100 yıl sonra Macaristanlı Georg, Türklerin esirleri İslama döndürme çabası gösterdiklerinden yakınır. Köleler zamanla zayıf düşüp, sahiblerinin iradesine boyun eğmekteyler."

Werner, 2019, s. 135.*

Kaynak L

"Bulgar yazarlarının birçoğu, İslamllaşma hareketini bir zorlama ve baskı politikası şeklinde yansıtmayla çalışmışlardır. Hâlbuki hızlı bir biçimde yayılan Müslümanlık, bu bölgede içten gelen bir arzu ve hür iradeyle yapılan bir kabulün ifadesidir. Bulgaristan'da Müslüman toplumun meydanına gelmesindeki etkenlerden biri bu verimli topraklara Müslüman Türk ve Anadolu Tatarlarının yerleştirilmesidir. (...) Romanya'da Dobruca ve civarında Osmanlılar'ın fetih dönemlerinden önce az ve dağınık sayıda Müslüman toplulukları vardı."

Popovic, 1995, s. 69,70.*

Kaynak M

◀ Günümüzde Yanya Kalesi içinde bulunan Fethiye Camisi, Yanya / Yunanistan

Yanya Kalesi içinde bulunan şehir, 1430'da Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa tarafından kuşatılıncaya teslim olmuş ve Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1430-1913 yılları arasında Osmanlıların hüküm sunduğu Epir Bölgesi'nin içinde kalan ve Doğu Romalılar için stratejik bir merkez özelliğini taşıyan bu şehir, Osmanlı yönetimine girdikten sonra daha da gelişerek hem kale dışına taşmış hem de Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerin bir arada yaşadığı bir yerleşim yerine hâline gelmiştir.

Kaynak N

"Sinan Paşa'nın Nâmesi Ben, Beylerbeyi, bütün Batı'nın Bey'i Sinan Paşa Yanyalıların çok kutsal Metropolitine ve saygı değer idarecilerine, Kaptan Stratigopoulos'a, Kaptanın oğlu Bay Pavlos ve Başkumandan Boisabos ve Baş yargıç Stanitzi ve diğer büyük ve küçük Yanya yöneticilerine emrediyorum ve onları selamlıyorum.

Malum ola ki, Dük'ün bölge ve kalelerini teslim almamız için bizi büyük Efendi (Sultan) gönderdi ve bize şöyle buyurdu: iyilikle boyun egen kale ve ülkenin tahrîp edilmekten hiç bir korkusu olmasın. Boyun eğmeyen kale ve ülkeyi, Selânik'te yaptığım gibi, yok etmemi ve temelinden yıkımı emretti. Bu nedenle, Frenklerin Selâniklileri mahvettikleri gibi, sizi de mahvetmekten başka hiçbir yararı dokunmayacak olan sözlerine aldanmamanızı ve onları dinlememeni size正在写。

Bu sebeple, göğün ve yerin Tanrı'sına, Peygamber Muhammed ve Yedi Mushaf'a ve Tanrı'nın 124.000 Peygamberi başım ve canım adına ve kuşandığım kılıç adına size yemin ediyorum ki, esaretten, çocukların alınmasından, kiliselerin tahrîp edilmesinden ve cezalandırılmaktan hiç bir korkunuz olmayacağındır. Kiliseleriniz de adet olduğu üzere çanlarını çalacaktır. Başpiskopos, Roma devrindeki yargılama yetkisine ve kilisedeki bütün haklarına, timar sahibi idareciler yine timarlarına, çocuklarına, kendilerine tâbi olanlara ve mallarına kayıtsız şartsız sahip olacaklardır. Daha başka istekleriniz olursa size bağışlayacağız. Şayet, inatla direnir ve iyilikle boyun eğmesseniz biliniz ki, Selânik'i yağma ederek kiliselerini tahrîp ettiğimiz, her şeyi harap ve yok ettiğimiz gibi, sizi ve mallanızda tahrîp edeceğiz. Tanrı günahı sizde arasıń."

Epir Kroniği (Delilbaşı, 1987, s. 96-97.)*

Kaynak K'de yazarın tespitlerinin doğru olmadığına yönelik bir eleştiri yapacak olsanız Kaynak L ve Kaynak N'ye dayanarak hangi gerekçeleri öne sürebilirsiniz?

1. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda istimalet politikası uygularken adaleti gözetmesi, fethedilen yerlerde kalıcı olmayı nasıl etkilemiş olabilir? Gerekçeleriyle açıklayınız.

2. Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda uyguladığı iskân ve istimalet politikalarına yönelik Kaynak F, Kaynak H ve Kaynak K'deki farklı bakış açılarının nedenlerine dair üç soru yazınız.

3. Osmanlı Devleti'nin istimalet politikasıyla ilgili Kaynak F, Kaynak H ve Kaynak K'deki farklı bakış açılarının olmasının nedenleri neler olabilir? Aşağıdaki tablonun ilgili alanlarını işaretleyerek gerekçenizi yazınız.

Eksik bilgiler

Ön yargilar

Politik yaklaşımlar

Kaynakların sınırlılığı

Propaganda

Osmanlı Devleti'nin iskân ve istimalet politikalarının uygulanmasında etkili olan sosyal yapılarla ilgili verilenlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Rumeli'deki iskân ve imar faaliyetlerinde vakıflar önemli bir rol oynamıştır. Türk-İslam medeniyetinin ortaya koyduğu bir anlayışla mevcut şehirler ihya edilmiş ve yeni yerleşim yerleri kurulmuştur. Vakıflar aracılığıyla külliye, cami, mescit, imaret, medrese, köprü gibi hayır eserleri inşa edilmiş; mahalle, köy, kasaba ve şehirler bu imkânlar sayesinde hızla gelişmiştir. Vakıflar, eser inşa etmenin yanı sıra halkın ibadet, eğitim, sağlık, beslenme gibi ihtiyaçlarının karşılanması da büyük katkı sağlamıştır. Rumeli'de iskân edilen Türkler, yerlesikleri yerleri vakıfların desteği sayesinde kolaylıkla yurt edinebilmiştir. Bazı vakıflar Rumeli'deki ticaretin ve ekonomik hayatın gelişmesine de katkı sağlamış, böylece yeni iskân edilen yerler birer cazibe merkezi hâline gelmiştir. Rumeli'de kurulan bu vakıflar aracılığıyla halkın refah düzeyi artırılmış ve gelir dağılımı dengelenmiştir.

Osmanlı Devleti, fetihler sırasında akıncı uc beylerinin, aşiret reislerinin ve Anadolu gazilerinin (Gaziyân-ı Rum) gücünden ve desteğinden de faydalانmıştır. Sınırlara yerleştirilen akıncı beyleri ve aşiret reisleri, sefer öncesinde akınlar düzenleyerek hem düşman kuvvetlerini zayıflatmış hem de ordunun işini kolaylaştırmıştır (Görsel 2.22). Balkanların fetih ve iskânnında Evrenosoğulları, Mihaloğulları, Turahanoğulları, Malkoçoğulları gibi akıncı ailelere mensup uc beyleri önemli görevler üstlenmiştir. I. Murad Hüdavendigâr; Gümülcine, Serez ve Manastır bölgelerindeki geniş bir araziyi Gazi Evrenos Bey'e, Filibe taraflarındaki bazı köy ve arazileri de Lala Şahin Paşa'ya yaptıkları fetihlerin karşılığında mülk olarak vermiştir. Aynı şekilde Yıldırım Bayezid de Plevne ve Niğbolu civarlarındaki boş arazilerin bir kısmını Mihaloğlu Ali Bey'e vermiştir. Dolayısıyla akıncı beyleri sadece sınırları korumakla ve sınır ötesine akınlar yapmakla görevlendirilmemiş, aynı zamanda sancak beyliği, beylerbeyliği gibi görevleri de yerine getirmiştir. Ayrıca Balkan topraklarında binlerce kişinin iskân ve teftişi de bu akıncı beylerinin sorumluluğuna verilmiştir.

Kaynak Ö

"Rumeli'nin iskanına öncülük edenler gaziler, aşiret reisleri, aşiret mensupları, akıncılar, dervişler ve timarlı sipahilerdi. İslamiyeti benimsemiş Türkmen gaziler kahramanlık ve ekonomik koşulların bir araya geldiği yaşam biçimini içinde Osmanlı Devleti'ne hizmet ederken Rumeli'nin fethi ve iskanını da kolaylaştırıyorlardı. Seferlerde başarılı olan gaziler timar sahibi olup devlete daha fazla ve sürekli hizmet etmeyi umuyorlardı. Bu amaçlarına ulaşan aşiret reisleri ve onlara bağlı olanlar dırılık sahibi olarak fethedilen topraklara yerleştiler. Devlet, Anadolu'da hayvanlarına otlak bulmak için mevsimine göre yer değiştiren konar göçerlere iskan konusunda öncelik vermeyi tercih etmiştir. Böylece miri arazi haline getirilmiş olan Rumeli'de konar göçerlerin toprağa bağlanması, askeri sınıfı dahil olmaları, Rumeli'de nüfus ve timarlı sipahi sayısının artırılması aynı anda sağlanmış oluyordu"

Kaynak 0

▲ Hüdavendigâr Camisi, Filibe / Bulgaristan

XIV. yüzyılda I. Murad Hüdavendigâr tarafından yaptırılan bu cami, günümüzde Bulgarlar tarafından Cuma Camisi adıyla bilinmektedir. Muradiye olarak da isimlendirilen bu vakıf eseri, Bulgaristan'da inşa edilen ulu camilerin başında gelmektedir.

▲ **Görsel 2.22:** Gaziyân-ı Rum (Temsilî)

Görsel 2.23: Sarı Saltuk (Temsili)

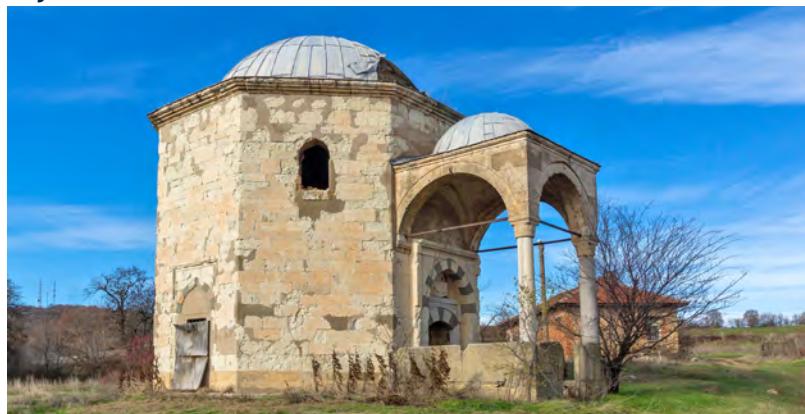
Rumeli fetihleri başladıkten sonra bölgenin Türkleştirilmesi ve İslamlanması amacıyla stratejik güzergâhlar üzerine Türkmen dervişler tarafından tekke ve zaviyeler kurulmuştur. Bu yapılar genellikle nüfusu az olan veya terk edilen bölgelerde inşa edilmiştir. Tekke ve zaviyelerde sürekli olarak kalan dervişler, hem oradan geçen yolculara konaklama hizmeti vermiş hem de bölgenin asayışını sağlamıştır. Zamanla bu yapıların etrafına Türkmenler tarafından köy ve kasabalar kurularak yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştur. Osmanlı kaynaklarında Anadolu gazileri (Gaziyân-ı Rum), Anadolu abdalları (Abdalân-ı Rum), Anadolu Ahileri (Ahîyân-ı Rum), alperen gibi isimlerle anılan bu dervişler, tarih araştırmacıları tarafından kolonizatör Türk dervişleri olarak isimlendirilmiştir. Bu dervişler arasında sıkça adı geçen Sarı Saltuk, Kızıl Deli, Otman Baba ve Akyazılı Sultan, Rumeli'nin iskânında önemli hizmetlerde bulunmuştur (Görsel 2.23).

Kaynak P

"Tamamen dinî duygularla seyahat ederek Osmanlılar'ın Balkanlara gelmesinden çok daha önceleri bölgeye gelen dervişler İslâm'ı yaşayarak yerli halka göstermişlerdir. (...) Balkanlarda yerlesikleri bölgelerde sadece dinî tebliğde bulunmakla kalmayıp yaşadıkları coğrafyanın topraklarını ekip dikmişler, köyler kasabalar kurarak bölgenin nüfusunu artırışına katkı sağlamışlardır. Bölgesel manada oluşan toplulukların başında Türk dervişleri bulunmaktadır. Ekip biçme faaliyetlerinin yanında sanatsal ve dinsel faaliyetleri birlikte yürütmüşlerdir. Bu faaliyetler sayesinde bölgede diğer dinlere mensup kişilere ya da kilisenin baskısına maruz kalan topluluklara alternatif bir hayatı sunulmuştur."

Selçuk, 2022, s. 49.*

Kaynak R

◀ Otman Baba Türbesi, Bogomil köyü / Haskovo (Hasköy) / Bulgaristan

Asıl adı Hüsam Şah olan, cömertliği nedeniyle Gani Baba olarak da bilinen Otman Baba, Bulgaristan'da Bektaşı tarikatının kurucusu olarak kabul edilir. XV. yüzyılda inşa edilen tekkesi, ülkeye günümüz'e kadar ulaşabilen en eski Bektaşı tekkelarından biridir. Tekkenin ana binasını da içine alan bu türbe, Otman Baba'nın 1478'de vefatından sonra, 1507-1508 yılları arasında inşa edilmiştir. Türbenin yanında zaman içinde oluşan küçük bir hazire bulunmaktadır.

Kaynak S

"Kuruluş döneminde Osmanlı hükümdarlarının yanında tahta kılıçlarla harb eden kaleler alan bir avuç müridi ile binlerce düşmanı ezerek Müslümanlığı yayan 'Abdal' lakablı birçok dervîş bulunmaktadır. Abdal Musa, Abdal Murad, Kumral Abdal ve Geyikli Baba Aşıkpaşazade'nin Rum Abdalları dediği bu zümre mensup kişilerden bazlarıdır. Abdal ve Baba ismini taşıyan bu dervîşlere 'Horasan Erenleri' de denilmektedir. Anadolu'nun fethi halkların Müslümanlaşması ve fethedilen toprakların maddi manevi açıdan ihya edilmesinde önemli rol oynayan bu Horasan Erenleri, sadece Horasan'dan gelen dervîşler anlamını taşımamakta tasavvufi bir zümreyi de ifade etmektedir. Abdalan-ı Rum'un Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında fetihteki yardımcıları, Anadolu ve Balkanların İslamlanmasındaki rolleri ve hanedanın meşruiyetini tâkim ve takviye etme hususundaki rolleri bilinmektedir. Dervîşlerin hizmetlerine karşılık sultan, maiterlerindeki dervîşlerle birlikte yerleşip zaviyeler açmaları ve 'ayende ve ravendeye [gelene ve gidene]' hizmet ederek iskana yardımcı olmaları için bir kısım toprakları mülk olarak bağılıyordu."

Turgut, 2018, s. 339-340.*

Osmanlı Devleti'nin iskân ve istimalet politikalarını sürdürmesine katkı veren sosyal yapılardan biri de Ahilik teşkilatıdır. Bu teşkilat, hem esnaf ve zanaatkârların dayanışmasını sağlamış hem de bölgedeki dinî ve askeri faaliyetlere destek vermiştir. Ahiyân-ı Rum adıyla da bilinen Anadolu Ahileri, fethedilen bölgelerde yeni idari teşkilatlar oluşturulduktan sonra toplumsal hayatı düzenlemiştir, kurdukları tekke ve zaviyeler aracılıyla bölgenin Türkleşmesine ve İslamlamasına önemli katkılar sağlamıştır.

Kaynak S

"Ahîlerin ve dervişlerin iskân faaliyetleri sonucunda Balkanlar'da İslâmiyet yayıldı. Özellikle uç bölgelerdeki ahîler, toprakların genişlemesinde, İslamlamada etkin görevler üstlendiler. Bu bakımdan Balkanlar'ın İslamlamasında dervîş gruplarının ve ahîlerin oynadığı rol son derece önemlidir. Düzenli ve teşkilâtlı ordularla birlikte veya onlardan önce fetih hareketlerine çıkan bu organize gruplar, kendileri için elverişli mintikâlara yerleşir, örnek yaşayışları ile karşı tarafı mânen fethederlerdi. Diğer taraftan Osmanlı padişahları Balkanlar'daki fetihlerde, ahî şeyhleri ile yakın temas halinde olurlardı. Ahî teşkilatları köylere kadar uzandıklarından, ticarette hâkim olmanın yanı sıra, kazanılan gelirlerle sosyal yardımlaşma müesseselerini kurarlardı. Bu esnada bir taraftan Balkanlar'da Osmanlı Devleti gelişmesini sürdürürken, diğer taraftan sivil ve askerî kurumlar, ahîlik gibi sivil ve dînî örgütler yerleşmelerini sağlamış olurdu."

Karaköse, 2017, s. 91.*

Anadolu'da kurulmuş bir kadın teşkilatı olan Anadolu kadınları (Bacîyân-ı Rum), Rumeli ve Balkanlardaki kadınların üretim ve karar süreçlerinde yer almalarına önemli katkılarda bulunmuştur (Görsel 2.24). Ayrıca bu teşkilat, Türk kültür ve geleneklerinin bu bölgelere taşınmasına ve nesiller boyu sürdürülmesine de aracılık etmiştir.

Görsel 2.24: Anadolu kadınları (Temsili)

Kaynak T

"Bacîyan-ı Rum'un bir kadın örgütlenmesi olması dolayısıyla, faaliyetlerini diğer faaliyetleri yanında kadınlar üzerinde yoğunlaştıkları bilinmektedir. Bacîyan-ı Rum'un bir örgüt halinde tecessüm etmesi aynen Ahîyan-ı Rum gibi tamamen doğal sosyolojik gerekçelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Ahî Evran'ın eşi Fatma Bacının önderliğinde teşkilatlanarak örgütcülük ve dokumacılık faaliyetine başlamak suretiyle ekonomik hayatı da yer aldıkları görülmektedir. Bacîyan-ı Rum, Ahîyan-ı Rum'un yerine getirdiği temel fonksiyonlara paralel olarak aşağıda sıralanan fonksiyonları da yerine getirmekte oldukları anlaşılmaktadır. Ticaret ve sanat ahlakının yerleşmesindeki önemlik katkılari olmuştur. Örgütcülük ve dokumacılık sanat ve mesleğinin yerleşmesinde önemli katkıları olmuştur. Erkeklerle beraber askeri alanda, özellikle Moğol istilasında önemli katkıları olmuştur. Anadolu'ya göç ederek gelen kabileleri tekke ve zaviyelerde misafir ederek onların geldikleri yere uyum sağlamalarına ve yerleşmelerine ön ayak olmuşlardır. İslam dinini tebliğ etme ve tasavvufi geleneğin yaygınlaşması konusunda da görev almışlardır. Vatani hizmet yapan şehit ve gazilerin eşleri, kızları, anneleri veya kız kardeşlerini pazar yerlerinde istihdam etmeleri veya üretiklerini ürünleri satmalarını sağlamışlardır. Kimsesiz ve yetim kız çocuklarını himaye etmeleri, onların eğitim ve evlenmelerine yardımcı olmaları, kimsesiz yaşılı kadınların bakımı gibi sosyal hizmetleri yerine getirmiştir."

Alyuz, 2022, s. 44-45, 49.*

Osmanlı Devleti'ndeki sosyal yapılar iskân ve istîmalet politikalarını nasıl etkilemiştir? Örneklerle açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân ve istimalet politikalarının avantaj ve dezavantajlarını aşağıdaki T cetvelinin ilgili alanlarına yazınız.

Avantajlar	Dezavantajlar

Yandaki kareköd üzerinden Osmanlı Devleti'nin iskân ve istimalet politika-sıyla ilgili etkileşimli videoya ulaşabilirsiniz.

Gelecek Derse Hazırlık

Sonraki derse gelmeden önce aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan gruplara ayrılmız.
- Grup arkadaşlarınızla birlikte Osmanlı Devleti'nin iskân ve istimalet politikası hakkında araştırma yapınız.
- Araştırma sürecinde güvenilir ve lisanslı yapay zekâ uygulamalarından birini kullanınız.
- Edindiğiniz bilgileri sayfa 170'teki tablonun ilgili alanına yazınız.

Araştırma sürecinizde aşağıdaki kurallara uymayı unutmayın.

- * Yapay zekânın kötüye kullanımından kaynaklanabilecek hukuki sorumlulukları araştırarak arkadaşlarınızla paylaşın.
- * Bilgi topladığınız genel ağ sitelerindeki dijital kimliğin ve kaynak uzantisının güvenilirliğini kontrol ediniz.
- * Yapay zekâ uygulamalarını kullanırken veri güvenliği açısından kişisel bilgilerinizi paylaşmayınız.
- * Uygulamaya girilen her komutun birer veri olarak genel ağıda depolanacağını unutmayın.
- * Tasarıladığınız ve yapay zekâ yoluyla oluşturacağınız ürün için ayrıntılı bir komut metni hazırlayınız.

Uygulayalım

Verilen yönergeler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek için izlediği iskân ve istimalet politikalarıyla ilgili incelediğiniz kaynaklardan yola çıkarak aşağıdaki tarihsel kaynak analiz formunu doldurunuz.

Adı ve Soyadı:

Numarası:

Sınıfı:

TARIHSEL KAYNAK ANALİZ FORMU

İncelediğiniz tarihsel kaynaklardan yola çıkarak soruları cevaplayınız.

1. Verilen kaynaklar birinci elden ve ikinci elden kaynakların hangisine örnek gösterilebilir? Nedenini açıklayınız.

2. Bu kaynakların türü nedir?

3. Kaynakları yazan veya oluşturan kişinin/kışilerin bakış açısı kaynağa nasıl yansımıştı?

4. Bu kaynakların yanlışlık ve yanıldırıcılık durumları nelerdir?

5. Bu kaynaklar öğrendığınız konuya, yazdığınız metne veya yaptığınız tartışmaya ne gibi katkılar sağlamıştır?

Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Gelecek derse hazırlık bölümünde oluşturduğunuz gruplarınızla yeniden bir araya geliniz.
- Yapay zekâ uygulamaları aracılığıyla ulaştığınız bilgiler ile derste öğrendığınız bilgileri doğruluk ve güvenilirlik açısından karşılaştırınız.
- Ulaştığınız sonuçları aşağıdaki tablonun ilgili alanlarına yazınız.

Bilgilerin Doğruluğu	Bilgilerin Güvenilirliği

Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek müzakere etkinliğini yapınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan gruplara ayrıliniz.
- Öğretmeninizin rehberliğinde “Osmanlı Devleti’nin fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek için izlediği politikaları ve bu politikaların uygulanmasında rol oynayan sosyal yapıların faaliyetleri” hakkında Sokratik tartışma başlatınız.
- Müzakere sürecinde ele aldiğiniz örnek olaylar üzerinden bu politikaların başarıya ulaşmasında insanlara adil davranışın gereği ve önemini vurgulamayı unutmayın.
- Belirlenen konuya ilgili diğer gruplara sorular sorunuz (Bu soruların açıklama, varsayımlar, neden-sonuç, kanıt, görüş, bakış açısı ve öneri bildirmek ya da önceki soru ya da konuya ilgi kurmak amacıyla oluşturabileceğini unutmayın.).
- Diğer gruplardan size yöneltilen sorulara gerekçeli cevaplar üretiniz.
- Grupların sorularını ve cevaplarını dikkatle dinleyerek karşılaşırınız.
- Müzakere sırasında diğer grupları kendi görüşünüzün doğruluğuna ikna etmeye ve konuya ilişkin farklı görüşlerinizi birbiriyile uzlaştırmaya çalışınız.
- Tartışma sonucunda ulaştığınız çıkarımları arkadaşlarınızla paylaşınız.

Müzakere sürecinizin sayfa 171'deki gözlem formu ile değerlendirileceğini unutmayın.

Değerlendirelim

Müzakere Gözlem Formu

Tarih:

Sınıf:

Grup Adı:

Grup Üyeleri:

Öğrencinizin çalışmasını aşağıdaki ölçütlere göre "Evet", "Kısmen" ya da "Hayır" kutucuklarını işaretleyerek değerlendiriniz.

No.	Değerlendirilecek İfadeler	Evet	Kısmen	Hayır
1.	Grubun soruları Osmanlı'nın iskân ve istimale politikalarını sorgulamaya yönelikti.			
2.	Grubun soruları neden-sonuç ve kanıt unsurlarını içermekteydi.			
3.	Grubun cevapları gerekçelere ve kaynaklara dayandırıldı.			
4.	Grup üyeleri farklı görüşleri açık ve tarafsız şekilde değerlendirdi.			
5.	Grup üyeleri görüşlerini ikna edici açıklamalarla destekledi.			
6.	Grup üyeleri kaynaklardaki sınırlı bilgileri belirledi.			
7.	Grup üyeleri tarihsel kaynaklardaki farklılıklarını analiz etti.			
8.	Grup üyeleri müzakere sürecinde Osmanlı'nın bu politikaları uygularken kalıcı olmayı hedeflediğine odaklandı.			
9.	Grup üyeleri müzakere sürecinde bu politikaların uygulanabilir olup olmadığını irdeledi.			
10.	Grup üyeleri müzakere sürecinde Osmanlı'nın politikalarına dair çıkarımlara ulaştı.			
11.	Grup üyeleri ulaştıkları çıkarımları farklı bakış açılarını dikkate alarak ifade etti.			
12.	Grup üyeleri ulaşılan çıkarımları açık ve anlaşılır şekilde sundu.			
13.	Tartışma sürecinde politikaların uygulanabilirliğini irdeledi.			

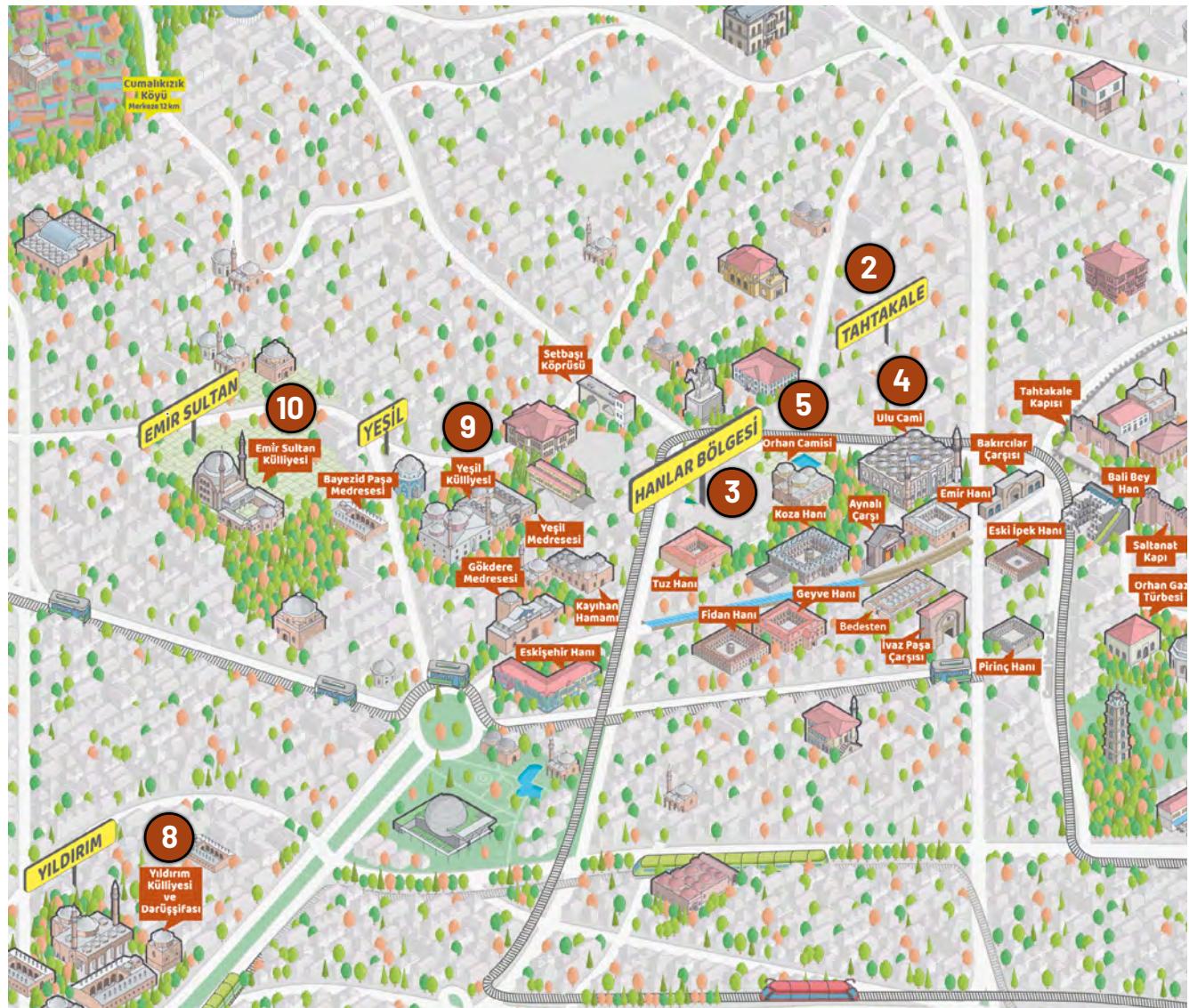
Ek Gözlemler ve Notlar

2.5. OSMANLI DEVLETİ'NİN İLİM VE İRFAN GELENEĞİ

Düşünelim

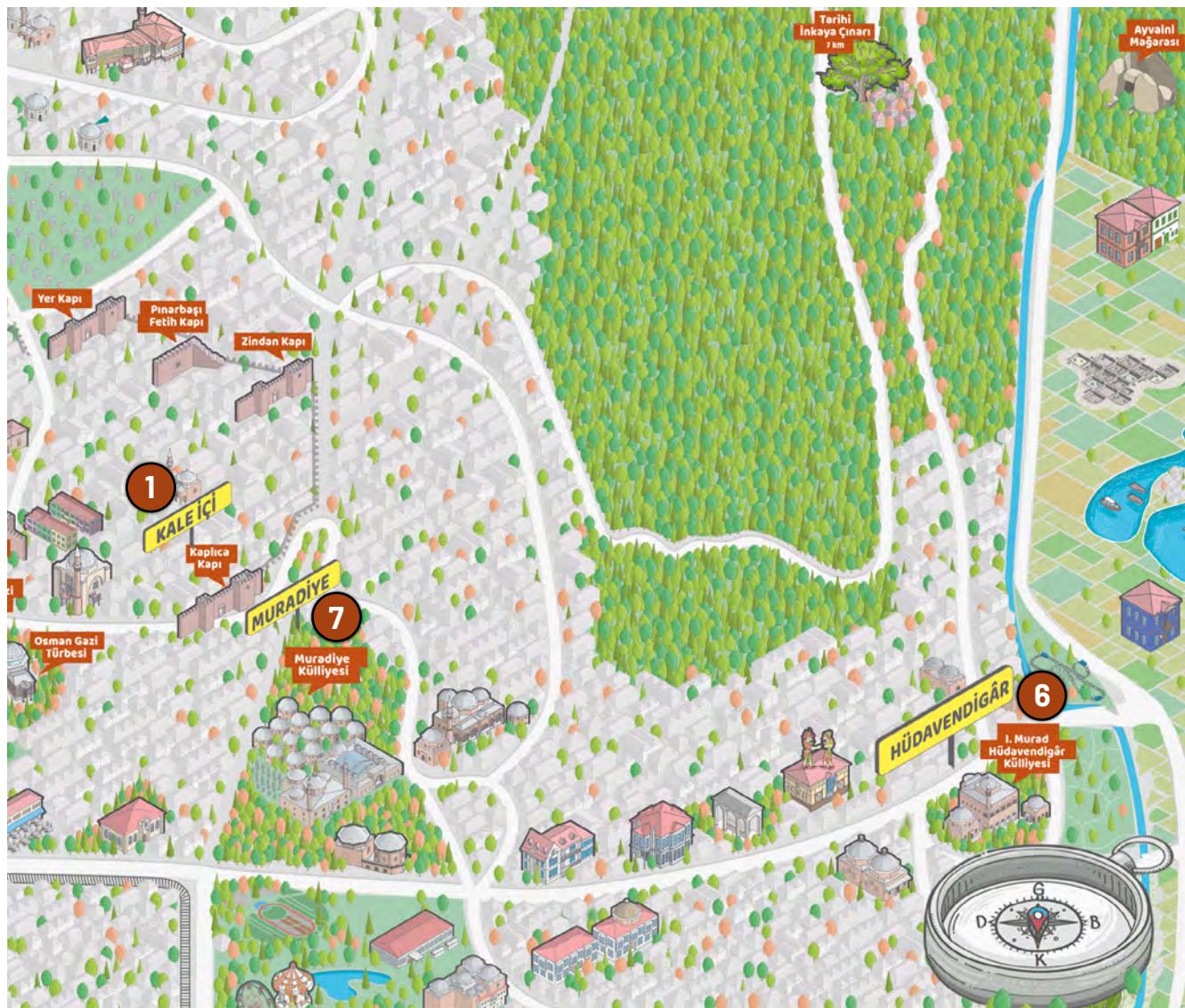
Haritayı inceleyerek soruları cevaplayınız.

Görsel 2.25: 1326-1451 yıllarında Osmanlı Devleti'nin Bursa'da inşa ettiği tarihi eserleri içeren kroki

Pusula, Bursa'nın kuzey ve güney doğrultusunu gösterir şekilde konumlandırılmıştır.

1. Kale İçi	5. Orhan Bey Külliyesi	8. Yıldırım Külliyesi
2. Tahtakale	6. Hüdavendigâr Külliyesi	9. Yeşil Külliyesi
3. Hanlar Bölgesi	7. Muradiye Külliyesi	10. Emir Sultan Külliyesi
4. Bursa Ulu Cami		

1. Osmanlı Dönemi'ne ait Bursa şehir krokisi üzerinden Osmanlı şehirlerinin özelliklerine dair hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

2. Krokideki hangi tarihî yapılar o dönemin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında etkili olmuş olabilir? Neden böyle düşündüğünüzü açıklayınız.

Keşfedelim

Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

1. Tabloda verilen kavramların anlamlarına dair yürüttüğünüz tahminleri ilgili alanlara yazınız.
2. Tanımladığınız kavramlarla ilgili bilmeceler üreterek ilgili alanlara yazınız ve bu bilmeceleri birbirinize sorarak tanımlarınızın doğruluğunu kontrol ediniz.

Kavram	Anlamı	Bilmece
Medrese		
İlim		
Vakıf		
Âlim		
İrfan		
Müderris		
Bedesten		
Külliye		

Öğrenelim

Verilen yönergeler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan gruplara ayrıliniz.
- Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetlerin etkileri ile ilgili verilen metin ve kaynaklardan yararlanarak soruları cevaplayınız.

Osmanlı belgelerinde şehir kavramı "cuma kılınır ve pazar kurulur yer" şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımına göre Osmanlı şehirlerinin merkezinde bir cuma camisi (ulu cami) ve haftanın belirli günlerinde kurulan pazarlar bulunur. Oğuzların Kayı boyuna mensup konargöçer bir Türkmen topluluğu olan Osmanlılar, Kuruluş Dönemi'nden itibaren yerleşik hayatı geçmeye yönelik bir yapı oluşturmuş, şehre ve şehirleşmeye büyük önem vermiştir. Osmanlı taşra teşkilatının ana birimleri olan sancak, kaza ve nahiyyeler, o dönem için şehir ve kasaba olarak kabul edilir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşlığında Doğu Roma'dan fetih yoluyla alınan şehir ve kasabalar iskân politikaları ve imar çalışmaları ile Türk-İslam kimliğini kazanmıştır. Daha önce Türkiye Selçuklularının ve Anadolu beyliklerinin hâkimiyetinde olan bazı şehirler ise Türk-İslam kimliğini kazanmış olarak Osmanlı şehrine dönüşmüştür. Bu bakımdan Osmanlı şehir geleneği, Türkistan ve Doğu Roma'nın yanı sıra özellikle Selçuklu şehir geleneğinin taşıyıcısı olmuştur. Örneğin Bursa ve Edirne, Doğu Roma'dan alındıktan sonra birer Osmanlı şehrine dönüşmüş; Kütahya, Amasya ve Konya ise Türkiye Selçuklularından ve Anadolu beyliklerinden getirdikleri mirasla birlikte Osmanlı kimliğini kazanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde şehirleşme anlayışı sürekliliği koruma üzerine şekillendirilmiştir. Osmanlılar fethettikleri şehirlerde demografiyi değiştirmemiş, kurumsal yapıyı bozmamış, mimari eserleri tahrip etmemiştir. Yeni bir şehir inşa etmek yerine var olanı onarmayı ve şehirlere Türk-İslam kimliği kazandırmayı hedeflemiştir. Gerek Selçuklular gerekse Türk beylikleri, hâkim oldukları şehirlerde cami, medrese, imaret, kütüphane, dâruşşifa gibi vakıf müesseseleri kurarak dînî, ilmî ve sosyal hayatı desteklemiştir. Selçuklu Dönemi'ndeki ilim hayatı, bir vakıf müessesesi olan medreseler çevresinde gelişmiştir. Osmanlılar da bu geleneği sürdürerek yeni fethettikleri şehirlerde medreseler inşa etmiş ve kurumsal kültürün devamlılığını sağlamıştır.

Kaynak A

"Her medeniyet, fethedilen bir diyarda, oraya kendi ruhunu yansıtmak için kendi 'alâmet-i fârikası' olan yapılar inşa eder. Böylece her şehrin yapısında, onu inşa eden insanların 'ruhu' vardır. Bu yapılar, İslâm medeniyeti için düşündüğümüzde camî, medrese ve çarşıdır. Bu üç merkezî yapıya çeşmeleri, hanları, hamamları, tekke ve dergâhları ve o medeniyetin hayat algısına ve estetik duyarlılığına göre yapılmış sokakları ve evleri ekleyebiliriz. Bir şehir, işte bütün bunlarla bir 'kimlik' kazanır ve 'bizim şehrîmiz' olur."

Özçelik, 2013, s. 13.*

1. Osmanlı şehirlerinde süreklilik sağlanmasının kazanımları neler olabilir? Açıklayınız.

2. Osmanlı Devleti'nde camî, medrese ve çarşının ön plana çıkması şehirlere nasıl bir kimlik kazandırmış olabilir? Açıklayınız.

Osmanlı şehirlerinin temel yerleşim birimi, genellikle yüksekte konumlanan ve surlarla çevrilen kale içi adlı alanlardır. Osmanlılar, fethettikleri şehirleri kale içinin dışında kalan ve tahtakale (tahte'l-kal'a) adı verilen yerlere yeni iskân alanları kurarak genişletmiştir. Kale içinde bir caminin yanı sıra Osmanlı sarayı ve saray teşkilatının evleri bulunur. Bununla birlikte yeni iskân edilenlerin ve -şehir barışla fethedildiyse- gayrimüslim ahalinin evleri ve iş yerleri de kale içinde yer alır. Ancak burası sınırlı bir alan olduğu yeni gelenlerin bir kısmı kale dışına ve etrafına yerleştirilir. Kale kapılarının yakınına bir -şehir büyükse birden fazla- bedesten, bederalerin yakınına hanlar, hanların yakınına ise çarşilar yapılır. Şehir merkezleri zamanla kale içinden dışına, bu ticari alanlara kayar. Bu alanların yakınına bir ulu cami (cumâ camisi) ile külliye ve imaretler inşa edilir (Görsel 2.26, 2.27). Küllielerin çevresine ise Osmanlı ahalisinin yerleştiği mahalleler kurularak yarı açık veya tam açık planlı Osmanlı şehirleri oluşturulur

Görsel 2.26: 1399-1400 yılları arasında Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Bursa Ulu Cami

Görsel 2.27: Yıldırım Bayezid Dönemi'nde (1389-1402) inşasına başlanan, 1410'de Musa Çelebi'nin himayesinde tamamlanan Kütyahya Ulu Cami

Kaynak B

"Bursa ve Edirne (...), fetih anında var olan bu şehirlerin Kaleici bölgeleri, fetihten sonra vergi vermeyi kabul eden gayrimüslim nüfusa bırakılmıştır. Bu bölgede sadece boş kalan mülkler Osmanlı ahalisine tahsis edilmiştir. Yeni gelen nüfus ise kale dışına örneğin Bursa'da Tahtakale olarak adlandırılacak mahalle yani şehrin kuzeyine doğru yerleşmeye başlamıştır. Bursa şehri bir taraftan bu genişlemeyi yapıp Orhan Gazi Külliyesi ve daha sonra Ulucami ve çarşılarda şehir merkezini oluştururken diğer taraftan Hüdavendigar ve Muradiye küllieleri ile Batı tarafına, Yıldırım Bayezid ve Çelebi Mehmet küllieleri ile Doğu yönüne doğru genişlemiştir."

Uğur, 2015, s. 294-295.*

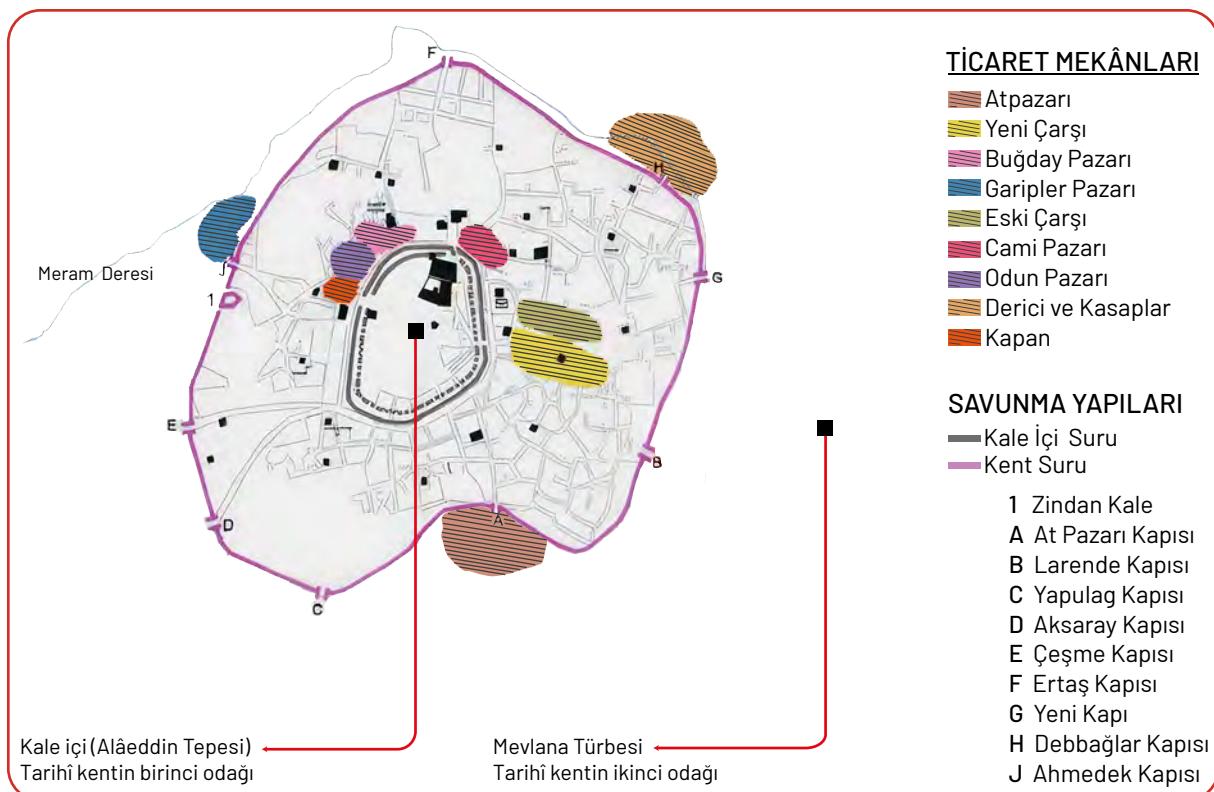
Fetihlerin ardından Osmanlı kimliği kazanan şehirler neden küllielerin etrafında şekillenmiştir? Gerekçeliye açıklayınız.

Osmanlı Devleti'nde şehirleri büyütüp yerleşimi artırmanın ve ilim merkezleri kurmanın temel mekanizmasını küllieler oluşturmuştur. Yeni yerleşim yerleri bu yapıların etrafında şekillenmiş ve genişlemiştir. Külliye bünyesinde bulunan cami, medrese, kütüphane, imaret, darüşşifa, han, hamam, mezarlık, çarşı, çeşme gibi yapılar ve bunları birbirine bağlayan yollar, çevredeki yeni yerleşim yerlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde organize edilmiştir. Bu geniş yapılar topluluğunun etrafına külliyede istihdam edilen insanların ve yeni iskân edilen ailelerin yaşadığı mahalleler kurulduğunca şehirler de büyümüş ve gelişmiştir. Ticari açıdan canlanan şehirlerde külliye bünyesindeki medreseler aracılığıyla zamanla dinî ve ilmî bir ağa olmuş ve şehirler aktif birer ilim merkezi hâline gelmiştir. Medreselerde eğitim gören kişiler başta müderrislik ve kadılık olmak üzere ilmiye ve kalemiye sınıfının çeşitli kademelerinde görev yapmıştır. İlmiye sınıfına mensup kimseler şehirlerdeki okuryazar nüfusun ileri gelenlerini oluşturmuştur.

Kaynak C

Karamanoğulları Dönemi'nde (XIV. yüzyıl) Konya şehir planı

Kaynak C'ye göre Konya, Türkiye Selçukluları ve sonrasında Karamanoğulları Dönemi'nde surlarla çevrili olan kale içindeki çarşı ve pazarların çevresinde genişlemiştir. Şehirde surlardan dışarıya açılan dokuz adet kapı vardır. Bu kapılardan üçünün yakınında derici ve kasaplar, At Pazarı ve Garıpler Pazarı bulunmaktadır.

Buna göre Osmanlı Beyliği Konya'yı aldıktan sonra bu mekânsal dağılımda ne gibi değişiklikler yapılmış olabilir? Gerekçeleriyle açıklayınız.

Kaynak Ç

"Orhan Gazi, başta İznik ve Osmanlı Beyliği'nin merkezi Bursa olmak üzere birçok yerde vakıf eserler tesis etti; 1339-1340'ta Bursa'da kalenin doğu tarafında cami (Orhan Camii), imaret, medrese, hamam ve kervansaraydan oluşan bir külliye yaptırdı. Bursa'nın cehresini değiştiren bu bina grupları şehrin merkezini teşkil etti. Alâeddin Bey, Çoban Bey, Hoca Nâib gibi adlar taşıyan yeni semtler bu devirde kuruldu. Bundan sonraki dönemlerde gelişmesi daha da hızlanan şehrin başka kesimlerinde padişahlar, hânedan mensupları ve diğer ileri gelenler sayesinde zengin vakıfların tahsis edildiği birçok ticari ve dinî merkez oluşmaya başladı. Bunlar Yıldırım, Emîr Sultan, Sultan Mehmed (Yeşil) gibi yeni bölgelerin ve mahallelerin kurulmasını sağladı."

Şahin, 2010, s. 447.*

1. Osmanlı şehirlerinin külliye, medrese, darüşşifa, imaret, tekke gibi kurumların etrafında şekillenerek gelişmesi şehrin ilmî ve kültürel hayatını nasıl etkilemiş olabilir? Açıklayınız.

2. İlim merkezi niteliği taşıyan bir şehir planı tasarlaymentiz ve bu planı aşağıda bırakılan boş alana çiziniz.

► Osmanlı şehirlerinde mekân planlaması yapılmırken külliye ve mahallelerin yanı sıra çarşılara da büyük önem verilmiştir. Bu alanlar bedestenlerden, hanlardan ve esnaf ile zanaatkârların dükkanlarının bulunduğu açık, kapalı ya da uzun çarşılardan oluşmaktadır. Bedesten, han ve çarşılardaki dükkanlardan bazıları kışilerin mülkiyetinde olsa da büyük bölümü çeşitli alanlarda hizmet veren vakıflara aittir. Vakıflara ait bu dükkanlar, bir cami ya da külliye inşa edilirken hayır kurumlarına gelir getirmek amacıyla onlarla birlikte inşa edilmiştir. Dolayısıyla bazı dükkanların mülkiyeti ve geliri, genellikle yakınındaki bir külliye, camiye, mahalle mescidine ya da imarete vakfedilmiştir. Bursa'daki Emir Hanı'nın Orhan Gazi Camisi ve Külliyesi'ne, İpek Hanı'nın da Yeşil Cami ve Külliyesi'ne vakfedilmiş olması bu uygulamaya örnektir (Görsel 2.28). Şehirdeki ticari faaliyetlerin yürütüldüğü çarşı ve pazarlar, hem halkın ihtiyaçlarının karşılanması hem de ekonomik hayatın canlanmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu mekânlardan elde edilen vakıf gelirleri şehrin imarında ve altyapı hizmetlerinde kullanılmıştır. Bir başka deyişle şehrler, kendi kurumlarını kendi mali kaynaklarıyla beslemiş ve ayakta tutmuştur. Bu nedenle vakıflar, şehrin en önemli kurumsal mekanizmalarından biridir. Osmanlı şehirlerindeki bedesten, han ve dükkanların yanı sıra bunların gelirleriyle hizmet veren külliye, medrese, cami, mescit, imaret gibi kurumların tamamı vakıf mülküdür.

Görsel 2.28: Emir Hanı, Bursa

Osmanlı şehirlerinde ticari faaliyetlerin yürütüldüğü hanlar ve bedestenler ile vakıf kurumları arasındaki ilişkisi üç cümleyle açıklayınız.

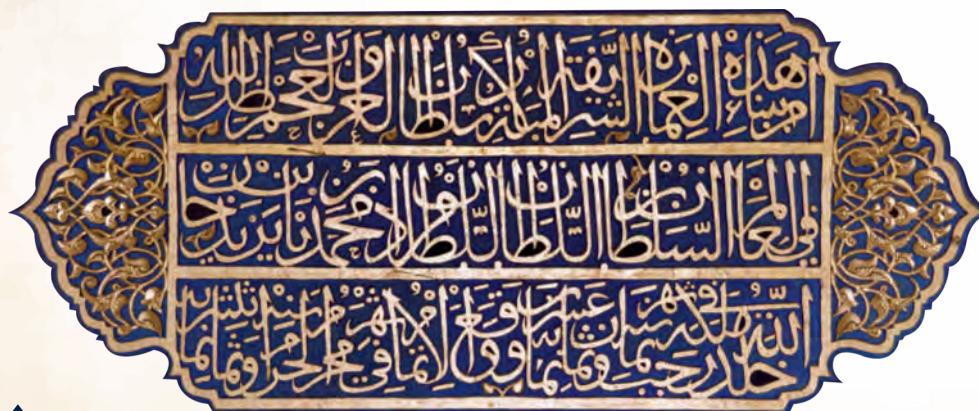

Vakıf gelirlerinin yeterli ve sürekli oluşu, bu kurumların verdiği hizmetlerin uzun yıllar boyunca devam etmesini sağlamıştır. Vakıf gelirleri aracılığıyla işletilen çarşı ve hanlara Bursa'daki Hanlar Bölgesi örnek gösterilebilir.

Hanlar Bölgesi krokisi, Bursa

Bir vakıf eseri yaptııp halkın hizmetine sunan kişiler, bu eserin kim tarafından, ne zaman ve hangi amaçla yapıldığını vakıf eserinin kitabesine yazmış; buradan elde edilecek gelirleri düzenlemek için de vakfiye senedi hazırlamıştır.

Muradiye Camisi'nin kitabesi, Bursa

XV. yüzyılda Sultan II. Murad'ın inşa ettirdiği Muradiye Külliyesi'nde yer alan Muradiye Camisi'nin kitabesinde günümüz Türkçesiyle "Bu şerefli ve mübarek imaretin yapılmasını Arap ve Acem'in Sultanı ve Allah'ın yeryüzündeki gölglesi olan Sultan oğlu Sultan Bayezid Han oğlu Mehmet oğlu Sultan Murad -Allah mülkünu daim etsin- Mayıs ayında sene 1425'te emretti. Tamamlanması Aralık 1426'da gerçekleşti." yazmaktadır.

Bilgi Görreseli 2.3: Osmanlı Devleti'ndeki bazı vakıf kurumları ve özellikleri

Osmanlı şehirlerindeki dinî, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar vakıflar aracılığıyla karşılanmıştır. Bursa'daki Muradiye Külliyesi; cami, medrese, hamam, imaret, çeşme ve Sultan I. Murad Hüdavendigâr'ın türbesinden oluşmaktadır. Haziresine birçok şehzade ve saray mensubu defnedildiğinden külliyenin alanı zamanla genişlemiştir. Külliye bünyesindeki bu yapılarla dinî, ilmî ve sosyal alanlarda hizmetler vermiştir.

Muradiye Camisi'nin dışarıdan görünümü, Bursa

Muradiye Camisi'nin içерiden görünümü, Bursa

Osmanlı Devleti'nde her şehirde irili ufaklı yüzlerce vakıf kurularak ihtiyaç sahiplerine, yolculara, hastalara, yaşlılara vb. yardım edilmiş, ilim ve irfan ehlinin faaliyetlerini devam ettirmesi sağlanmıştır. Örneğin Yıldırım Külliyesi bünyesindeki Yıldırım Darüşşifası'nda hem hastalar tedavi edilmiş hem de usta-çırak ilişkisi ile tıp eğitimi verilmiştir. Bu darüşşifa ilk Osmanlı darüşşifası olarak kabul edilir. Bulunduğu bölgeye de adını veren Yıldırım Külliyesi, 1391-1395 yılları arasında Yıldırım Bayezid'in himayesinde inşa edilmiştir.

Yıldırım Külliyesi'ndeki cami, medrese ve türbe, Bursa

Yıldırım Külliyesi'ndeki darüşşifa, Bursa

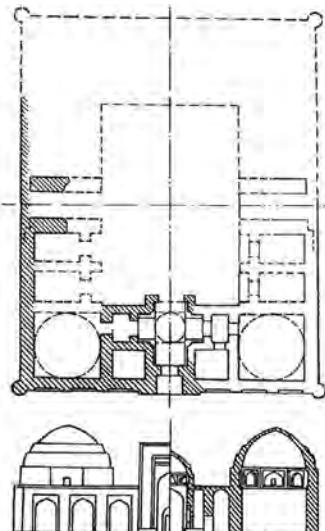

Bir vakıf kuracağınız bu vakıfta hangi hizmetleri verirdiniz ve vakfiyesine ne yazdırırdınız? Gerekçeleriyle açıklayınız.

► Medreseler, ilmî çalışmalarında uzmanlaşmak isteyen öğrencilere eğitim veren kurumlardır. Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklular döneminde birçok medrese kurulmuştur. Türkiye Selçukluları Dönemi'nde ise Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yeni medreseler açılmış ve eğitim faaliyetlerine hız verilmiştir. Ayrıca bu dönemde inşa edilen camiler, imaretler, tekkeler ve darüşşifalar yoluyla şehirlerdeki dini, sosyal ve kültürel hayatın gelişmesi sağlanmıştır. Mekânsal olarak ayrı ayrı fakat birbirine yakın yıllarda inşa edilen medreseler yoluyla eğitim hayatında süreklilik sağlanmış ve belli bir kültür ortamı oluşturulmuştur. İlk Türk-İslam devletlerinin başlattığı bu faaliyetler Osmanlı Dönemi'nde de devam ettirilmiştir. Osmanlılar, ilmî, sosyal ve kültürel kurumları bünyesinde toplayan külliyyeleri daha sistemli bir yapı olarak organize etmiştir.

Kaynak D

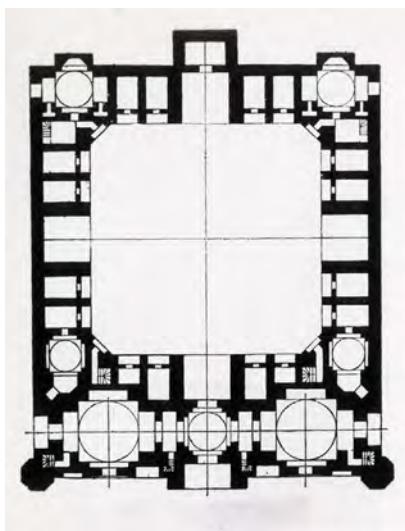
Karahanlı Hükümdarı Tamgaç Buğra Han İbrahim, 1066'da Semerkand'da kendi adıyla anılan bir medrese yaptırmıştır. Medresenin vakfiyesine göre vakıf gelirleriyle dinî ilimler öğretilmiştir. Bir külliye içinde bulunan dikdörtgen planlı bu medresenin dört köşesinde kubbeli büyük odalar bulunmaktadır. Yapının iki tarafı boyunca öğrencilerin kaldığı odalar vardır.

Kaynak F

Konya'daki Sırçalı Medrese, Türkiye Selçuklu Emiri Bedreddin Muslih tarafından 1243'te yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı, iki eyvanlı ve iki katlı bu medresenin üç yönünden revaklı açık bir avlusuna vardır. Giriş kapısının karşısındaki ana eyvanın iki yanında derslik olarak kullanılan kubbeli iki büyük oda bulunmaktadır. Öğrencilerin kaldığı odalar ise avlunun iki yanında sıralanmıştır.

Kaynak E

İran'ın Horasan şehrinde bulunan ve günümüze yalnızca kalıntıları ulaşan Hargird Medresesi, Büyük Selçuklu Dönemi'nde, 1087'de inşa edilmiştir. Avlulu ve eyvanlı medreselerin bilinen en eski örneklerinden biridir. Dikdörtgen planlı bu medresedeki eyvanlı girişin iki yanında kubbeli büyük odalar bulunmaktadır. Avlunun kuzey ve güney doğrultusunda öğrencilerin kaldığı odalar vardır.

Kaynak G

Bursa'da 1414-1424 yılları arasında I. Mehmet'in yaptırdığı Yeşil Külliyesi'nin bir parçası olan Yeşil Medrese, dikdörtgen planla inşa edilmiştir. Medresenin eyvanlı giriş kapısının karşısında büyük kubbeli bir ana eyvan vardır. Derslik olarak kullanılan bu alan, esas binanın dışına taşmaktadır. Avlunun iki tarafında öünü revaklı öğrenci odaları bulunmaktadır.

Kaynaklarda verilen Karahanlı, Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu ve Osmanlı medreselerinin benzer ve farklı özelliklerini yazınız.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'daki ilmî çalışmalar iki koldan beslenmiştir. Bu kollardan ilki Maveraünnehir, İran ve Irak üzerinden gelen doğu kolu; diğeri ise Endülüs, Kuzey Afrika, Mısır ve Şam üzerinden gelen güney koludur. Bu iki güzergâh üzerinden hem Anadolu'ya çok sayıda âlim gelmiş hem de eğitimlerini tamamlamak isteyen öğrenciler bu yerlere gitmiştir. Farklı ilimler öğrenmek veya başka hocalardan da ders almak isteyen öğrencilerin büyük bölümü eğitimlerini tamamladıktan sonra Anadolu'ya dönmüş, bazları ise gittikleri ülkelerde kalmıştır. Ayrıca özellikle Alâeddin Keykubad Dönemi'nde Moğol istilasından kaçan ve İslam coğrafyasının farklı bölgelerinden gelen öğrenciler için Anadolu şehirleri birer ilim merkezi olmuştur. Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da başlayan İlhanlı hâkimiyeti döneminde Anadolu ile Türkistan ve İran coğrafyaları arasındaki ilmî etkileşim daha da artmıştır.

Aşağıdaki dilsiz harita üzerinde Osmanlı ilim ve irfan geleneğinin şekillenmesine kaynaklık eden önemli devlet, bölge ve şehirlerin yerlerini işaretleyerek isimlerini yazınız ve her birini farklı renklerde boyayınız.

Harita 2.8: Dilsiz harita

İlk Osmanlı şehirlerinin kurulmasından itibaren Osmanlı Devleti'nde ilim ve irfan geleneğinin korunmasına büyük önem verilmiş ve ilmî çalışmaların sürdürülmesi için yeni kurumlar açılmıştır. Orhan Gazi Dönemi'nde ilk Osmanlı medresesi olarak kurulan İznik Orhaniye Medresesinin ardından başta Bursa ve Edirne olmak üzere yeni fethedilen şehirlerdeki külliyelerin içinde medreseler yapılmıştır. Sadece Orhan Gazi Dönemi'nde Osmanlı topraklarında on medrese inşa edilmiştir (Görsel 2.29).

Görsel 2.29: Süleyman Paşa Medresesi, İznik

**Grigorios Palamas (Grigorios Palamas)
(1296-1359)**

Dönemin Selânik başpiskoposudur. Esaret yıllarında yazdığı mektuplarda Orhan Bey Dönemi'ndeki Bursa ve Bursa'daki ilmî ortam hakkında bilgiler vermiştir.

Kaynak Ğ

→ "Palamas 1354'de İstanbul'a giderken Osmanlı birliklerine esir düştü ve Bursa'da bulunan Orhan Gazi'nin yanına götürüldü. Takdimden önce, kendi anlatısıyla Şehzade İsmail ile teolojik konularda tartışıtı. Palamas'ın ifadesiyle Şehzade İsmail, (...) tartışmadan son derece dostça davrandı. Tartışmadada tercümanlığı ise aynı zamanda Orhan Gazi'nin özel hekimliğini yürüten Taronites yaptı. Orhan Gazi, Palamas kendine takdim edilince Osmanlı Beyliği uleması ile Palamas arasında bir münazara tertip edilmesini istedi. Münazarada Palamas, ulema, bazı beyler ve münazaraya başkanlık eden Balaban (Palapanis) adlı bir kişi hazır bulundu. (...) Özellikle dikkat çekilmesi gereken bir nokta şu ki, buradaki münazara talebi, üslubu ve içeriği sadece savaşçı değil, kendine güvenen bir kültürün ifadesidir."

Fazlioğlu, 2017, s. 13-14.*

Kaynak H

"Osmanlı Beyliği'nde ilk medrese olarak Orhan Gazi'nin 1331'de kurduğu, İznik Orhaniyesi adını da taşıyan İznik Medresesi gösterilir. (...) Bu medreseye önce (...) eserleriyle tanınmış âlim Dâvûd-i Kayserî, ardından Tâceddin-i Kürdî, Alâeddin Ali Esved müderris olarak tayin edildi. 1326'da Bursa'nın fethinden kısa bir süre sonra Orhan Gazi, manastırdan çevrildiği için Manastır Medresesi olarak da bilinen Orhan Gazi Medresesi'ni kurarak vakıflar tahsis etti. I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, II. Murad ve bunların devlet ricâlinin yaptırdığı yirmi bir medrese ile Bursa cazip bir ilim merkezi oldu. Bursa'daki ilim ve medrese hayatı önemini kaybetmemekle birlikte 1361'de Edirne'nin fethiyle medrese tarihinde yeni bir safha açıldı. Burada Çelebi Mehmed devrinde iki, II. Murad döneminde dokuz yeni medrese tesis edildi."

İpşirli, 2003, s. 327.*

Kaynak I

"(...) Osmanlılardan önce Selçuklular devrinde, daha eski devirlerde gerek İran'da ve gerek Anadolu'da ilim kurumları ve bu kurumları besleyen bilginler vardı ve Osmanlı devleti kurulduğu zaman Anadolu'daki bu kurumlar, hocaları, öğrencileriyle birlikte, yavaş yavaş bu yeni devlete geçmiştir. (...)"

Orhan Bey'in bu ilk medresesi, daha önce Selçuklular devrinde açılmış olan medreselerin, gerek bina ve gerek öğretim bakımından, bir devamından başka bir şey değildir. (...)"

İznik (Nikaia) medresesinin, eski devirlerde Hıristiyanlık akaidinin tartışma ve dini meclislerin toplanma merkezi olan, bu şehre verdiği ilmi mevki ve önem, hiç şüphesiz, uzun müddet sürdürmüştür; hatta sufi ulemadan Antakyalı Abdürrahman-ül-Bistamî (ölm. 858=1454) (...) İznik şehri için bilginler yuvası demiştir. (...)"

Mehmet I. zamanında ansiklopedik eserlere rağbet başladığını ve mesela Zekeriya el-Kazvinî'nin tanınmış eseri olan Acaib-ül-mahlükât'ın Rükneddin Ahmet adında bir zat tarafından ilk çevirisi yapılmış ve Çelebi Sultan Mehmet'e takdim edilmiş olduğunu biliyoruz. (...) Bu çeviride belki ilk defa olarak arzin yuvarlak olduğu Osmanlı-Türk eserlerine geçmiştir."

Adıvar, 1982, s. 15-29.*

**1. Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı şehirlerindeki ilmî faaliyetlerin gelişmiş olmasının nedenleri neler olabilir?
Açıklayınız.**

2. Kuruluş Dönemi'nde Osmanlı şehirlerindeki ilmî faaliyetleri açıklayan üç cümle yazınız.

Kaynak İ

Haliliye Medresesinin dışarıdan görünümü, Amasya

Haliliye Medresesinin avludan görünümü, Amasya

I. Mehmet'in Amasya beylerbeyi olarak tayin ettiği Halil Paşa'nın 1415'te yaptırdığı Haliliye Medresesi, Kuruluş Dönemi'nde inşa edilen Osmanlı medreselerinden biridir.

İlk Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Dönemi'nde de medreselerin yanı sıra cami ve mescitlerde eğitim verilmeye devam edildi. Bu dönemde müderrisler bir kürsü veya rahle üzerine yerleştirdikleri kitaplardan ya da bu kitaplarla ilgili şerhlerden yararlanarak derslerini işlerdi. Derslerde bu kitaplardaki metinler kelime kelime okunur ve Türkçe'ye tercüme edilirdi. Öğrenciler müderrisin önünde yarınlık halde oturur, önlerindeki metinlerden müderrisin anlattıklarını takip ederdi. Gerekli gördükleri yerlerde not alırlar ve öğretmenlerine sorular sorarlardı. Önemli konularda kritik görülen bazı metinler öğrenciler tarafından ezberlenirdi. Karmaşık konuların anlaşılması ve çözümlenmesi için metinlerle ilgili şerh ve derkenarlardan da yararlanılırdı.

Kaynak J

"Medreselerde eğitim dili Arapça'ydı. Arap olmayan talebelere önceleri Arapça öğretildikten dersler kendi dillerinde anlatılırdı. Talebeler ilerledikten sonra genellikle Arapça ders verilirdi. En önce Arapça'nın grameri ve kelime bilgisi (lügati) öğretildi. Arapça diğer ilimleri anlamaların anahtarı olduğu için, Arapça ile ilgili ilimlere âlet ilimleri denirdi. Talebeler Arapça'nın gramerini öğrendikten sonra dinî ilimler ve dinî ilimlere yardımcı olan "cüzîyyat" adı verilen mantık, felsefe, edebiyat, hesab, hendese, tib, astronomi gibi ilimler okurlardı. Daha ileri derecede metinlere ise az sayıda kişi başvururdu. (...)"

Şunu da ilâve etmek gerekdir ki, Yıldırım Bayezid-II. Murad devirlerinde Osmanlılar'daki ilmî seviye, Fatih devrinden hiç de aşağı değildi. Bu devrin âlimlerinden Kadi-zâde Şemseddin el-Fenarî, Hoca Paşa, Ahmedî, Bedreddin el-Simavî, Ahmed-i Dâî, Fatih devri alimlerinden daha orijinal ilmî kimliğe sahiptiler. Eserleri de buna şehâdet eder. Yine Osmanlı ülkesine gelen Mecdîeddin el-Firuzâbâdî, Şemseddin el-Cezerî, Abdurrahman el-Bistamî, Ibn Arabşâh sahalarının en yetkili âlimleriyydi."

Şeşen, 2002, s. 262-270.*

Kaynak K

"Yıldırım Bayezid ve sonrası dönemde Osmanlı medreselerinde verilen yüksek ve kaliteli eğitim, bilhassa Bursa ve Edirne'nin birer cazibe merkezi haline gelmesi ve dışarıdan pek çok talebenin ilim öğrenme gayesiyle bu şehirlere gelmesiyle neticelemeştir. Medrese sisteminin iyice yerleşmesiyle birlikte derece ve sınıf itibarıyla bir hiyerarşi de oluşmuştur. Yeni Platonculuk akımının kurucusu meşhur filozof Georgios Gemistos Plethon (1360-1452) muhtemelen 1380'lerde Bizans'tan 'kaçarak', felsefe bilgilerini derinleştirmek amacıyla Yıldırım Bayezid devrinin sonlarına doğru Osmanlı başkentine gelmiştir. (...)"

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde kurulan medreselerin çok yönlü ve iyi eğitim veren kurumlar olarak güçlü bir cazibe merkezi haline gelmelerinde bu kurumlarda görev yapan müderrislerin devrinin en önemli medreselerinde eğitim gördükten sonra gelip burada çalışmalarının büyük payı vardı. (...)"

İznik Medresesi'nin açılışından sonra Arapça ve Farsçadan Türkçe bir tercüme hareketi başlamıştır. I. Murad devrinin sonrasında, Osmanlı medreselerin sayısının artmasıyla başlayan bu tercüme hareketi II. Murad döneminde zirveye ulaşacaktır."

Şahin, 2023, s. 297-298.*

- 1. Medreselerde eğitim alan ve eğitim veren kişiler Osmanlı şehir hayatının şekillenmesinde nasıl bir rol oynamış olabilir? Açıklayınız.**

- 2. Kaynaklarda "Osmanlı Devleti'nde Kuruluş Dönemi'nden itibaren ilim ve irfan hayatı büyük önem verilmiştir." yargısını destekleyen hangi kanıtlara yer verilmiştir? Açıklayınız.**

Osmanlı şehirlerinde ilmî ve kültürel faaliyetler, medreselerin yanı sıra tekke, zaviye ve dergâhlarda yürütülmüştür. Sufiler ve dervişler, bu kurumlarda ilim, irfan ve sanatla uğraşmıştır. Osmanlı fetihlerinin başladığı ilk yillardan itibaren tekke, zaviye ve dergâhlar, yeni fethedilen yerlerdeki iskân faaliyetlerinde de öncülük etmiştir. Bu anlamda Selçuklu Dönemi'ndeki ribat ve hankâhların bazı yapısal ve işlevsel değişikliklerle bu kurumlara dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Tekke ve zaviyeler, dervişlerin bir tasavvuf büyüğünden ders aldığı, sohbet dinlediği ve ibadetlerini yerine getirdiği yaşam alanlarıdır. Bu kurumlarda kalan sufi ve dervişler, ihtiyaç sahiplerine ve yolculara da kapılarını açarak onları misafir etmiştir. Bu bakımından tekke ve zaviyeler, fethedilen şehirlerin çevresinde yeni iskân alanlarının kurulmasına ve Türk-İslam kültürünün Anadolu ve Balkanlarda yayılmasına önemli katkılar sağlamıştır.

Çoğu zaman bir vakıf bünyesinde kurulan tekke, zaviye ve dergâhlar; şeyhin ailesinin ve dervişlerin kaldığı odaların yanı sıra cilehane, kütüphane, aşhane, semahane, türbe, hazîre gibi bölümlerden oluşmuştur. Buralar dinî faaliyetlerle birlikte tezhip, hat, müsiki gibi sanatların da icra edildiği birer sanat merkezi işlevi görmüştür.

Kaynak L

◀ Gazi Mihal Camisi, Edirne

Yanında iki tâbhane (konukevi) bulunduğu için "zaviyeli cami" özelliği taşıyan bu yapı, Selçuklu ve Anadolu Beyilikleri dönemlerinden Osmanlı Dönemi'ne geçiş sürecindeki değişimini gösteren en güzel örneklerden biridir.

▶ Öğrendiklerinizden yararlanarak ilk Türk-İslam devletlerinden Osmanlı Devleti'ne uzanan süreçteki eğitim faaliyetlerinde değişime uğrayan ve süreklilik gösteren unsurları değerlendirerek tablonun ilgili alanlarını doldurunuz.

Eğitim Faaliyetleri	İlk Türk-İslam Devletleri (Karahanlılar, Gazneliler ve Selçuklular)	Türkiye Selçuklu Devleti	Osmanlı Devleti (1302-1453)	Değişim mi? Süreklilik mi?
Medreselerin Özellikleri				
Medrese Eğitiminin İçeriği				
Diğer Eğitim Faaliyetleri				
İlmî Çalışma Yapılan Önemli Merkezler				
İlmî Çalışma Yapılan Başlıca Alanlar				

Kaynak M

◀ Mevlana Müzesi, Konya

1274'te Mevlana Celaleddin Rumi için inşa edilen türbeye bu külliyenin temelleri atılmış, Osmanlı Dönemi'nde eklenen yeni binalarla da günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur.

Selçuklu Dönemi'nde Konya merkezli olarak yayılmaya başlayan Mevlevilik Osmanlı Dönemi'nde de geniş bir coğrafya üzerinde etkisini sürdürmüştür. Osmanlılar, Selçuklu Dönemi'ndeki ilim ve tasavvuf geleneği ile Mevlevilik üzerinden bağ kurmuştur. Yıldırım Bayezid'in henüz şehzadeyken Mevlana Celaleddin Rumi'nin soyundan gelen Devlet Hatun'la evlenmesi de bu bağ üzerinde etkili olmuştur. Yıldırım Bayezid'in oğullarının Mevlevi şeyhlerinin kullandığı çelebi ünvanını kullanması, Osmanlı idaresinin o dönemde Mevlevilik düşüncesiyle olan bağıni göstermektedir.

Kaynak N

"Kitaplara ilgisi olan kentlilerin yazılı kültüre ulaşmasında dergâhlar büyük rol oynardı ve bunların sayısı çoktu; büyükçe bir kentte rahatlıkla yirminin üstünde dergâha rastlanırıdı. (...)"

Büyükçe dergâhların bir de kütüphaneleri bulunurdu; kitapları dervişler ve başka tarikat mensupları bağışladı. Bunun hiç kuşkusuz en ünlü örneği Mevlevi tarikatının Konya'daki merkez dergâhının günümüzde kadar ulaşmış olan kütüphanesidir. Bu kütüphanenin yayılmış olan ve üç kalın cilt tutan kataloğu Kur'an tefsirlerinden Buhari ve Müslim bin Haccac gibi bilginlerin hadis kitaplarına kadar pek çok eser yer almaktadır. Ortaçağın büyük din bilgini ve mutasavvıflarından Gazali, Attar ve özellikle Muhyiddin Arabî'nin de birçok kitabı vardır. Kütüphanede pek çok şiir mecmuasının yer aldığı da bilinmektedir."

Faroqhi, 1997, s. 203- 204.*

Kaynak O

"Büyük tekkelere âsitâne, dergâh veya hânkah adı verilirdi. Bu türden yapılar şehir merkezlerinde inşa edilmişlerdir. Zaviye, tekkenin küçüğüdür. Bunlar, şehir, kasaba ve köylerle ticari yönden önemsiz yollar üzerinde hayırseverler tarafından kurulur; tâhsis edilen vakıfların gelirleriyle gelip geçen yolcuların yeme ve barınma ihtiyaçları ücretsiz karşılanırıdı. Tekkelerden farklı olarak bir kaç hücreden meydana geldiği için buralarda dervişler sürekli kalmazlardı. Eski Türk eğitiminde önemli yerleri olan tekke ve zâviyeler, dini ve tasavvufi bilgilerin verildiği ve uygulanmasının yapıldığı bir çeşit halk eğitim merkezleri durumunda idi. Buralarda, medreseye devam etme imkânı bulamamış insanlara mistik bilgiler veriliyordu. Bunlar daha çok köy ve kasabalarda kurulmuş zâviyeler idi. Şehir merkezlerinde bazı tarikatlara bağlı tekke ve zâviyeler ise, medrese gibi, bir takım derslerin verildiği yerler idi. Özellikle Osmanlı döneminde ilmi tarikatçılığın ön plana çıkarılması ile tekke ve zâviyelerde eğitim-öğretimeye dair önemli gelişmeler olmuş, buralarda görevli âlim şeyhler, akademik seviyede verdikleri derslerden başka birçok telif eser yazmışlardır. (...)"

Konya'daki tekkeler de birer okul durumunda olup, buralarda görevli âlim şeyhler, kendi iktisâs alanlarına giren konularda dersler veriyorlardı."

Küçükdağ, 2003, s. 171-172.*

1. Osmanlı Dönemi'nde tekkelerin sosyal ve kültürel hayatındaki işlevleri nelerdir? Açıklayınız.

2. Osmanlı Devleti'nde şehirlerden köylere kadar çok sayıda tekke ve zaviye bulunmasının nedenleri neler olabilir? Açıklayınız.

Medrese ve tekkelerde yetişen ya da bu kurumlarda ilmî ve tasavvufî çalışmalar yapan âlimler ve ârifler Osmanlı şehirlerindeki kültürel hayatın gelişiminde önemli rol oynamıştır. Selçuklular ve Anadolu Beylikleri dönemlerinde olduğu gibi Osmanlı şehirlerindeki âlimler ve mutasavvıflar da ilmî faaliyetlerine ve düşünce üretimlerine devam etmiştir. Gerek yetiştirdikleri talebeler ve yazdıkları eserler gerekse yaptıkları sohbetler ve verdikleri hizmetler yoluyla Osmanlı şehir hayatında kültürel zenginliği ve etkileşimi sağlamışlardır. Bu dönemin önemli âlim ve âriflerinden Şeyh Edebali, Davud-i Kayseri, Dursun Fakih, Emir Sultan ve Hacı Bayram Veli, Osmanlı ilim ve irfan geleneğinin oluşumuna ve gelişimine büyük katkıda bulunmuştur.

ŞEYH EDEBALİ (?-1326)

XIII. yüzyıl başlarında Karaman'da doğmuş ve ilk eğitimini burada tamamlamıştır. Daha sonra medrese eğitimi için Şam'a gitmiş ve özellikle fıkih alanında uzmanlaşmıştır. İslam düşüncesi konusunda İbnülarabî'nın görüşlerinden etkilenmiştir. Şam'daki eğitimini tamamladıktan sonra Anadolu'ya dönerek Bilecik civarına yerleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki en etkili kişilerden biridir. Rivayete göre Osman Gazi'nin gördüğü bir rüyayı yorumlamıştır. Bu rüya anlatıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna manevi bir yorum katılmıştır.

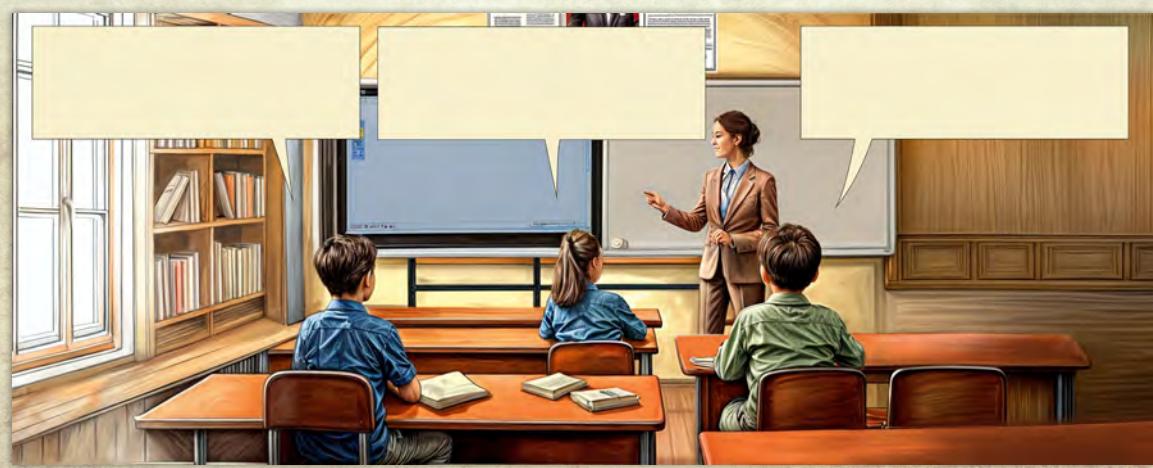
Âşıkpaşazade, rüyayı bazı rivayetlere dayanarak aktarmıştır. Bu anlatıyla göre Osman Gazi bir gece Şeyh Edebali'nin zaviyesinde kalır. Rüyasında şeyhin koynundan doğan bir ayın kendi koynuna girdiğini, aynı anda göbeğinden bir ağaç bittiğini ve bu ağaçın gölgesinin dünyaya yayıldığını, ağaçın altından dağlar yükseldiğini, her dağın altından da sular çıktıtığını görür. Ertesi gün Osman Gazi bu rüyayı Şeyh Edebali'ye anlatır. Edebali de "Hak Teâlâ sana ve nesline padişahlık vermiş, mübarek olsun. Kızım Malhun Hatun da artık senin helalindir." der. Şeyh Edebali'nin bu yorumundan sonra Osman Gazi Malhun Hatun'la evlenir.

Osman Bey, o dönemde bölgedeki Ahilerin lideri olan Şeyh Edebali'nin kızıyla evlenerek kuracağı beylik için Ahilerin de desteğini almıştır. Âşıkpaşazade Tarihi'nde Şeyh Edebali'nin bölgede iyi tanınan, saygı duyulan, ilim ve irfan sahibi, tekkesinden misafir eksik olmayan bir şahsiyet olduğu ifade edilir. Tasavvuf geleneğinden gelen Şeyh Edebali, yerlesiği Söğüt ve Bilecik çevresinde ve diğer Osmanlı şehirlerinde hem Ahilik kültürünün hem de tasavvuf düşüncesinin yerleşmesine katkıda bulunmuş, çok sayıda insan yetiştirmiştir.

Şeyh Edebali ve Osman Gazi'yi Bilecik'teki zaviyenin bahçesinde, arkada debbağhanede çalışan Ahilerle birlikte tasvir eden bir tablo, Panorama 1326 Fetih Müzesi, Bursa

Şeyh Edebali'nin Osmanlı ilim ve irfan geleneğiyle ilişkisi hakkında soru soran bir tarih öğretmeninin sorusunu ve öğrencilerin bu soruya verebilecekleri cevapları zihninizde tasarlaymentınız ve bunları aşağıdaki konuşma balonlarına yazarak görseli tamamlayınız.

DAVUD-İ KAYSERİ (1260-1350)

▲
Davud-i Kayseri'yi dönemin astronomi aletleriyle ders verirken tasvir eden bir tablo, Panorama 1326 Fetih Müzesi, Bursa

Osmanlı Devleti'nin ilk müderrislerindendir. Memleketi Kayseri'de temel eğitimini aldıktan sonra Mısır'a giderek usul, tefsir ve hadis tahsili yapmıştır. Anadolu'ya döndükten sonra bir süre Konya veya Kayseri'de müderrislik yaptığı düşünülmektedir. 1314'te Tokat-Niksar Nizamiye Medresesinde İbni Sartak'tan matematik ve astronomi dersleri almış, ardından İran'ın Save şehrinde tasavvuf ve irfan alanlarında eğitim görmüştür. Bir süre Tebrizde yaşıdıktan sonra Orhan Gazi'nin davetiyle Osmanlı topraklarına gelen Davud-i Kayseri, yeni kurulan İznik Medresesinde başmüderris olarak görev yapmıştır.

Davud-i Kayseri, Şam ve Tebriz'deki ilim geleneğini, İbnülarabi etkisini, Selçuklu medreselerinde ortaya konan tasavvuf ve irfan anlayışını ve Merağa Okulundaki ilmî birikimi Osmanlı medreselerine taşımıştır. Ayrıca Aristoteles, Akaton gibi Yunan matematikçi filozofların çalışmalarını incelemiştir; Kindi, Harezmi, Sabit bin Kurra, İbni Heysem gibi klasik İslam matematiğinin önemli isimleriyle tanışmıştır ve bu birikimi İznik Medresesine aktarmıştır. Böylece klasik İslam geleneği ile henüz başlangıç aşamasında bulunan Osmanlı ilim hayatı arasında sürekliliğe dayalı bir bağ kurmuştur. Medrese eğitimi ile tasavvuf düşüncesini birlikte yorumlayarak irfanı farklı ilim çevrelerine açmış, tasavvufu izah ederken de akli ve dinî ilimlerden yararlanmıştır.

Aşağıdaki alana Davud-i Kayseri'nin ilk Osmanlı medresesi olan İznik Medresesine aktardığı ilmî tecrübeleri gösteren bir şema çiziniz.

DURSUN FAKİH (XIII-XIV. yüzyıl)

Şeyh Edebalî'den tefsir, hadis, usul ve fıkıh eğitimi almış; bu nedenle o dönemin Osmanlı toplumunda Şeyh Ebebalî'den sonraki en büyük fıkıh âlimi kabul edilmiştir. Osman Gazi ile gazalara katılmış, Karacahisar'ın Fethi'nden sonra buranın fakihlik ve imametine (müftülüğüne) tayin edilerek ilk cuma hutbesini okumuştur. Âşıkpaşazade, bu hutbeyi Osmanlıların bağımsızlık ilanının bir göstergesi olarak anlatmıştır.

Âşıkpaşazade'ye göre bu olay şöyle gelişmiştir: Osman Gazi Karacahisar'ı aldığında Germiyan ülkesinden ve başka yerlerden gelen kişiler şehirdeki boş evlere yerleşmek ister. Osman Gazi de bu boş evleri yeni gelenlere tahsis ederek şehrin hayat bulmasını ve güzelleşmesini sağlar. Ayrıca şehirdeki kiliseleri mescit ve camilere dönüştür ve bir pazar yeri kurar. Bir süre sonra yeni şehir halkı, o toplumda sevilen, sayılan, cemaat namazlarında imamlık yapan Dursun Fakih'e giderek cuma namazı kılmayı ve başlarında bir hâkim olmasını istediklerini anlatır. Dursun Fakih Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebalî'ye bu talebi bildirirken Osman Gazi çıkış gelir. Halkın isteklerini duyan Osman Gazi "Size ne lazımlı geliyorsa öyle yapın." der. Dursun Fakih ise bu iş için Selçuklu sultanından izin almak gerektiğini söyler. Bunun üzerine Osman Gazi, "Ben bu şehri bizzat kendi kılıcımıla aldım. Sultanın bu işte bir katkısı olmadı ki şimdî ondan izin alayım. Ona sultanlık veren Allah bana da gaza yoluyla hanlık verdi. Kastedilen şu sancak ise ben o sancağı götürüp kâfirlerle uğraşmadım. Eğer Selçuklu sultanı 'Ben Selçuk soyundanım.' derse 'Ben de Gök Alp oğluyum.' derim. Yok eğer 'Ben bu ülkeye onlardan önce geldim.' derse 'Benim dedem Süleyman Şah da ondan önce gelmiştir.' derim." der. Osman Gazi'nin bu sözlerini işten halk onun egemenliğini kabul eder ve Dursun Fakih'ten kendilerine imamlık ve hâkimlik yapmasını ister. İlk cuma namazı onun imamlığında Karacahisar'da kılınır ve ilk hutbe okunur. İlk bayram hutbesi ise Eskişehir'de okunur ve bayram namazı kılınır.

Dursun Fakih, Şeyh Edebalî'nın vefatından sonra onun yerine geçerek fetva işlerini yürütmüştür. Ölüm tarihi tespit edilememiştir.

Âşıkpaşazade'nin aktardıklarından yararlanarak Osmanlı Devleti'nde ilim ve irfan geleneğinin oluşumu ile ilk dönem fakihlerinin ilişkisi hakkında hangi çıkarımlarda bulunulabilir? Açıklayınız.

Dursun Fakih (Temsilî)

EMİR SULTAN (?-1430)

Emir Sultan ve I. Mehmet'i kılıç kuşanma töreninde tasvir eden bir tablo,
Panorama 1326 Fetih Müzesi, Bursa

halklarıyla hem halkın hem de ilim talebelerinin dinî ve kültürel gelişimini güçlendirmiştir. Bu kapsamda Molla Fenari, Hacı Bayram Veli, Somuncu Baba gibi dönemin önde gelen mutasavvif ve âlimleriyle, ayrıca Bursa'da yaşayan veya buraya misafir olarak gelen ilim insanlarıyla sohbetler etmiş ve fikir alışverişinde bulunmuştur. Bununla birlikte her yıl erguvanların rengârenk açtığı dönemde kendi dergâhında erguvan şenlikleri düzenlemiştir, Osmanlı Devleti'nin farklı şehirlerinden gelen dervişleri ve ilim talebelerini ağırlamıştır. Bu şenliklerde insanlar hem Emir Sultan'ı ziyaret etmiş hem de dergâhtaki sohbetlere ve toplu zikirlere katılarak şehir gezilerine iştirak etmiştir.

Emir Sultan'ın yoğun gayretleri, Bursa'daki ilmî faaliyetlerin gelişmesine ve sosyokültürel hayatın olumlu yönde değişmesine önemli katkılar sağlamıştır. 1430'da Bursa'da vefat eden Emir Sultan'ın cenaze namazı, vasiyeti gereğince yakın dostu olan Hacı Bayram Veli tarafından kıldırmıştır.

Emir Sultan'ın Osmanlı ilim ve irfan hayatındaki rolünü konu alan kısa bir şiir yazınız.

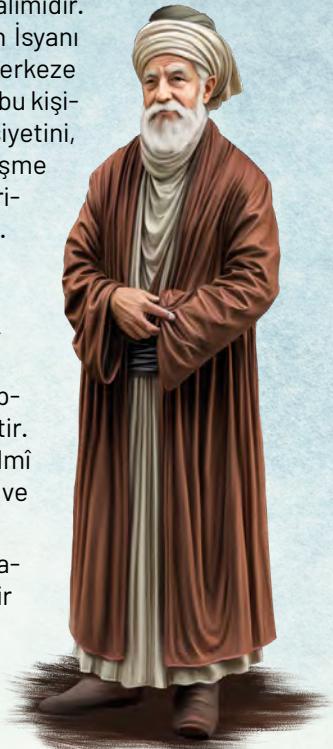
HACI BAYRAM VELİ (?-1430)

Hacı Bayram Veli, yaşadığı çevrede sevilen ve sohbeti dinlenen bir din âlimidir. Dönemin padişahı Sultan II. Murad ise o yıllarda çıkan Şeyh Bedreddin İsyani (1420) nedeniyle tasavvuf zümrelerine karşı mesafeli durmaktadır. Merkeze uzak bir yer olan Ankara'da Hacı Bayram Veli adlı bir şahsin yaşadığını ve bu kişinin etrafında çok sayıda dervişin toplandığını haber alan II. Murad; şahsiyetini, mesleğini, amacını ve fikirlerini öğrenmek için onu saraya çağırır. Görüşme öncesinde Amasya sancak beyi tarafından sultana şöyle bir rapor verilir: "Devletlim! Ankara ve çevresi Hacı Bayram'ın adamlarıyla dolmuştur. Bunlar binlerle sayılmayacak kadar çoktur. Bunlar Türkmen'dir, Hacı Bayram'a ait tarlalarda çalışır ve ürününden elde edilen gelirleri aralarında bölüşür. İmarete benzeyen tekkelerde kalırlar. Ancak herkes merak içinde 'Bunca balık niçindir?' demektedir."

Hacı Bayram Veli'yle görüşüp sohbet eden Sultan II. Murad'ın bütün şüpheleri ortadan kalkmış ve ondan Eski Cami'de vaaz vermesini istemiştir. Vaazın ardından yeniden Ankara'ya dönen Hacı Bayram Veli, buradaki ilmî faaliyetlerine devam etmiştir. Sonraki yıllarda adına vakıflar, zaviyeler ve mahalleler kurulmuştur.

Hacı Bayram Veli'nin dervişlerinin oluşturduğu tasavvuf koluna Bayramiye adı verilir. Kaynaklarda onun Arapça ve Farsça bildiği, yüksek bir ilim ve irfana sahip olduğu belirtilir. En önemli dervişlerinden biri Fatih Sultan Mehmet'e hocalık da yapan Akşemseddin'dir. Hacı Bayram Veli, Yıldırım Bayezid Han'dan Sultan II. Murad Han dönemine kadar Osmanlı topraklarındaki ilim ve irfan geleneğinin oluşumunda etkili olmuş bir şahsiyettir.

Hacı Bayram Veli (Temsili)

Hacı Bayram Veli'yle ilgili bilgilerden hareketle Osmanlı ilim ve irfan geleneğindeki ariflerin hangi özelliklere sahip olduğunu yazınız.

► “Şeyh Edebali, Davud-i Kayseri, Dursun Fakih, Emir Sultan ve Hacı Bayram Veli’nin faaliyetleri, görev ve sorumlulukları yerine getirirken kararlı davranışmanın ve çalışırken sebat etmenin gerekliliğini göstermektedir.” görüşünü destekleyen üç kanıt cümlesi yazınız.

Osmanlı Devleti’ndeki ilim ve irfan geleneğinin oluşum sürecinde şehirlerin, kurumların ve şahsiyetlerin etkisi ile Karahanlı, Gazneli ve Selçukluların benzer deneyimleri karşılaştırarak aşağıdaki tablonun ilgili alanlarına yazınız.

	Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu Dönemlerinde İlim ve İrfan Geleneğinin Oluşumu	Osmanlı Dönemi’nde İlim ve İrfan Geleneğinin Oluşumu
Şehirlerin Etkisi		
Kurumların Etkisi		
Şahsiyetlerin Etkisi		

Uygulayalım

Verilen öneriler doğrultusunda aşağıdaki etkinlikleri yapınız.

Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Numaralandırılmış paragraflarda bırakılan boşluklara aşağıdaki kavramlardan uygun olanları yerleştiriniz (Bir kavramı birden fazla boşluğa yerlestirebilirsiniz ve kavramlara ekler getirebilirsiniz.).
- Numaralandırılmış ve karışık sırayla verilmiş paragrafları anlamlı ve tam bir metin oluşturacak şekilde yeniden düzenleyiniz (Metni oluştururken paragrafları birleştirebilirsiniz.).

imaret	medrese	ilim	tekke	vakıf	kadı
âlim	irfan	derviş	bedesten	ulema	ribat

Uygulama Metni

1. Hem dinî ilimlerin hem de matematik, astronomi gibi akli ilimlerin öğretildiği bu kurumlar şehirlerin ilim merkezleri idi. Medreselerden eğitim alarak ilmî faaliyetlerine devam eden birçok toplumun ilmî seviyesini yükseltir, İslam hukuku anlamına gelen fıkıh kurallarının uygulanmasında ve adaletin yerine getirilmesinde etkin rol oynayan sınıfını oluştururdu.
2. Medreselerin yanı sıra irfan ehlinin yetiştiği mekân olan Osmanlı şehirlerindeki manevi hayatın merkezindeydi. Tekkeler, dervişlerin bir araya gelerek ibadet ettiği, zikir yaptığı ve tasavvuf ilmini öğrendiği mekânlardır. Bu mekânlarda dünyevi zevklerden uzaklaşarak Allah'a yakın olmaya çalışır, topluma örnek olur ve maneviyatı yayardı.
3. Osmanlı şehirlerde ilim ve irfanın, sosyal yardımlaşma ve dayanışma bilincinin gelişmesinde önemli rol oynadı. Vakıf kurumları aracılığıyla halkın manevi ve kültürel ihtiyaçları karşılanarak Osmanlı toplumunun çok yönlü bir gelişim göstermesi sağlandı. Cami, medrese, imaret, külliye gibi kurumlar, Osmanlı'nın ilim ve irfan geleneğini sürdürün, güçlendiren ve halka ulaştıran mekanizmalar oldu.
4. Diğer bir vakıf kurumu olan şehirlerin gelişiminde önem bir role sahipti. Yeni iskân alanlarının kurulmasına öncülük eden cami, medrese, imaret, kütüphane gibi kurumların bir arada bulunduğu büyük kompleks yapılar olarak hem dinî hem de sosyal hizmetlerin kesintisiz olarak sunulduğu merkezlerdi.
5. Böylece hem şehrin ticari hayatı canlı tutulmuş hem de vakıf gelirleriyle şehrin imar ve altyapı giderleri karşılanmıştır. Şehirlerde büyük ve kapalı bir çarşı olan çevresine hanlar ve dükkanlar yapılarak çarşı alanı oluşturulmuştur. Çarşı yakınındaki ulu cami ve külliyeler şehrin ticari, dinî ve ilmî merkezleri idi.
6. Osmanlı şehirlerindeki cami, külliye, medrese, darüşşifa, imaret gibi kurumlar ilim ve irfanın topluma yayılmasında önemli roller üstlenmiştir. Bu kurumlar birer külliye bünyesinde inşa edilmiştir. Türk-İslam geleneğinde, hayır amaçlı bağışlanan mülklerden elde edilen gelirlerle halka hizmet veren yapılar kurumlarını oluşturur. Genellikle vakıflarla aynı zamanda inşa edilen çarşılardaki dükkanların gelirleri bu vakıflara aktarılmıştır.
7. İlmi çalışmaların ve eğitim faaliyetlerinin merkezi niteliğinde olan genelde külliye bir parçası olarak ya da külliyyeden bağımsız inşa edilirdi.
8. Vakıf gelirleriyle ayakta duran yapı ve kurumlar, halkın eğitim, sağlık, dinî ve sosyal ihtiyaçları gibi birçok hizmeti karşılayarak şehirlerdeki fiziksel ve kültürel gelişimi desteklemiştir. Yoksullara ve yolculara yiyecek ve barınma hizmeti veren Osmanlı toplumunda yardımlaşma ve dayanışma duygusunu güçlendirmiştir.
9. İlmin kalpte derinleşmiş ve hikmetle harmanlanmış hâline adı verilir. Tasavvuf düşüncesi, insanın içsel aydınlanmasıının ve irfan yolculüğünün toplumda yaygınlaşmasını amaçlamıştır. Bu nedenle Osmanlı toplumunda bilgi, sadece akilla değil kalple de anlaşılması gereken bir olgu olarak kabul edilmiştir.
10. Sözlükte "belli bir konuya ait bilgilerin bütünü" olarak tanımlanan kelimesi genellikle bilim anlamında kullanılmıştır. Medreselerde öğretilen ya da bir âlim tarafından çalışılarak üretilen dinî ve akli bilgiler olarak kabul edilmiştir.

Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

- Sayfa 172-173'teki "Düşünelim" bölümünde verilen Osmanlı Dönemi Bursa şehir haritasından yararlanarak bir Osmanlı şehir modeli oluşturunuz.
- Şehir modelinizi oluştururken sadece atık ya da geri dönüştürülebilir materyaller kullanınız.
- Oluşturduğunuz şehir modelinde cami, çarşı, külliye gibi dinî ve sosyal mekânları göstermeyi unutmayın.

Yandaki karekod üzerinden Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşumunda şehir ve kurumların etkisiyle ilgili etkileşimli içeriğe ulaşabilirsiniz.

Değerlendirelim

Uygulama adımlarını takip ederek etkinliği yapınız.

Performans Görevi

İki hafta içinde Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetlerin etkisine dair çözümlemeli veya dijital bir öykü hazırlayınız ve süre sonunda ürününüüz öğretmeninizle ve arkadaşlarınızla paylaşınız.

Çalışmanız esnasında aşağıda belirtilen ilkelere uyunuz.

- Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan gruplara ayrıliniz.
- Grup arkadaşlarınızla iş bölümü yapınız.
- Genel ağ kaynakları üzerinden çözümlemeli veya dijital bir öykü hazırlama yöntemleri hakkında bilgi toplayınız.
- Çalışmanızı hazırlarken senaryo oluşturmaya öncelik veriniz.
- Yapacağınız çalışmaya ilgili resim, metin, tablo, ses dosyası, video vb. içerikler hazırlayınız.
- Konuya ilgili araştırma yaparken güvenilir genel ağ sitelerinden, kütüphane veri tabanlarından ve akademik platformlardan yararlanınız.
- Hazırlayacağınız çözümlemeli veya dijital öykünün özgün ve ilgi çekici olmasına dikkat ediniz.
- Çözümlemeli veya dijital bir öykü anlatımında yalın ve anlaşılır bir dil kullanınız.
- Hazırladığınız çalışmayı sınıf arkadaşlarınıza sununuz.
- Sunum sırasında etkili iletişim yöntemlerini kullanmaya özen gösteriniz.

Çözümlemeli veya dijital bir öykü hazırlama sürecindeki çalışmalarınız için yandaki karekodda verilen grup değerlendirme formunu doldurunuz.

Yaptığınız çalışmanın yandaki karekodda verilen analistik dereceli puanlama anahtarları ile değerlendirileceğini unutmayın.

Gelecek Derse Hazırlık

Osmanlı Devleti'nin 1453-1683 yılları arasındaki önemli siyasi ve askerî mücadeleleriyle ilgili araştırma yapınız. Bu mücadelelerden Osmanlı Devleti'nin cihan devleti hâline gelmesinde rolü olan olayları belirleyiniz.

Gelecek Derse Hazırlık

Uygulama adımları doğrultusunda etkinliği yapınız.

- Öğretmeninizin rehberliğinde eşit sayıda kişiden oluşan gruplara ayrıliniz.
- İstanbul'un fethedildiği dönemin koşullarını araştırınız ve o dönemde bu fetih kolaylaştıracak hangi savaş araçlarının kullanılmış olabileceğine dair fikir yürütünüz.
- Belirlediğiniz savaş araçlarının fen, teknoloji, mühendislik, sanat ve matematik alanlarıyla ilişkili olmasına dikkat ediniz.
- Belirlediğiniz savaş araçlarından birini seçerek bu aracın çizimini yapınız.
- Geri dönüşüm malzemeleri kullanarak çizdiğiniz savaş aracını üç boyutlu şekilde tasarlaymentiz.
- Hazırladığınız savaş aracı modelini sonraki derse gelirken yanınızda getiriniz.

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde öğrenme çıktılarının ölçülmesine yönelik 14 soru bulunmaktadır.

1-2. soruları aşağıdaki metin ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Anadolu'nun kuzeybatı bölgesinde bir uc beyliği olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Devleti, kısa zamanında Anadolu ve Balkanlarda hâkimiyet kurmuş, gücünü tüm çevre devletlere kabul ettirmiştir. Bu hızlı yükseliş, Osmanlı tarihi üzerine çalışma yapan bilim insanları için önemli bir inceleme konusu olmuştur. Yapıtılan incelemeler neticesinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair farklı tezler ileri sürülmüştür. H. Adams Gibbons'un yazdığı "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" adlı eserde ortaya konan iddialarla başlayan bu süreç; Paul Wittek, M. Fuat Köprülü ve Halil İnalçık'ın Gibbons'a konferanslar, kitaplar ve makaleler yoluyla cevap vermesi ile devam etmiştir.

Gibbons, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair ilk kaynakların devlet kurulduktan yüz yıl sonra (XV. yüzyıl) yazılan kronikler olduğunu belirtmiş ve bu kaynakların güvenilir olmadığını vurgulamıştır. Osman Bey'in aşiretin başına geçtiğinde Müslüman olmadığı yönündeki iddiasına ise kendisinin de güvenilir bulmadığı bu Osmanlı kroniklerindeki rüya menkibesini kanıt göstermiştir.

Kaynak A

"Gibbons, kendi iyzahını kuvvetlendirmek (...) için, Osman'ın mensub olduğu aşiretin -ve daha o gibi Moğol istilası önünden garbe kaçip Anadolu'ya gelen aşiretlerin- İslam oluşları hakkında hiçbir tarihi kayid bulunmadığını söylüyor. Onun fikrine göre, Malazgird meydanı muharebesinden sonra Anadolu'da yerleşen Selçuk Türkleri, halis Müslüman'dılar; fakat Moğol istilası önünden kaçip XIII'ncü asır başlarında Anadolu hudutlarında gözüken kabilyeler -birkaç nesillik bir müddet İran hudutlarında bulunmalarına rağmen- hiçbir zaman İslamiyetin kuvvetli te'siri altına düşmemişlerdir. (...) Anadolu'nun XII-XIV. Asırlardaki dini şartlar hakkında hiçbir bilgisi olmayan Gibbons'un bu mütalaaları da muhtelif bakımlardan, yukarıki rüya rivayetine dayanan iddiası kadar, esassızdır."

Köprülü, 1991, s. 9.*

Kaynak B

"Kalabalık Türk kafileleri hayret verici bir şiddetle Küçük-Asya'nın garbi eyaletlerine doğru yürüdüler ve tazyik ettiler. Bu eyaletler 1300 senesinde artık tamamen mağlup olmuştu. Arazi bir çok Türk Gazi hükümdarlıklarına bölündü. Bu hükümdarlıkların arasında bulunan Osman beyliğine istikbalde cihan şumul bir imparatorluk mevkiine erişmek nasip olacaktır. (...) 1337'de Bursa camiinin inşası münasebet ile yazılmış olan kitabede, Osmanlı reislerinin kendilerini ne derecede kadar Gazi sülaesine mensup olduklarını ve ona bağlılıklarını bize kafi derecede ispat etmektedir."

Wittek, 1971, s. 32, 42.*

1. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair tartışmaların nedenleri arasında değildir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

A	Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreciyle ilgili yeterli bilgi olmaması	
B	Osmanlı Devleti'nin bir uc beyliği olarak tarih sahnesine çıkması	
C	Beyliğin kurulmasından yüz yıl sonra kaynakların yazılması	
Ç	Osman Bey'in devleti kurarken Müslüman olmadığıının iddia edilmesi	
D	Çok sayıda tarihçinin konuya ilgili farklı türlerde eser yazmış olması	
E	Devletin kuruluşuna dair bazı menkibelerin kaynak olarak gösterilmesi	

2. Gibbons'ın iddialarına ve buna karşılık olarak ortaya konan Kaynak A ve Kaynak B'deki tezlere ilişkin görüşlerini gerekçeliyle açıklayınız.

Katıldığım görüşler: _____

Katılmadığım görüşler: _____

3-4. soruları aşağıdaki harita ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Koyunhisar Savaşı

"Bapheus Savaşı, Osman'a hanedan kurucusu bir bey prestiji kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan rakipsiz beylik tahtına geçmiştir. (...) Bapheus Zaferi'yle Osman, Bitinya'da Bizans egemenliğini tehdit eden önemli bir siyasi-askeri güç olarak ortaya çıkmıştır."

Oğuzoğlu, 2022, s. 18-19.*

Bursa'nın Fethi

"1326'da Bursa teslim olunca, bu olay Bizans payitahtında büyük bir etki meydana getirdi. Bitinya'nın iki büyük şehri olan İznik ve Bursa, Osman Gâzi zamanında fethe hazırlanmış bulunuyordu. Bursa'nın düşmesi İstanbul'da büyük bir tepkiyle karşılandı. İmparator Andronikos III, Marmara sahillerinde Kara Biga denilen ve surlarla korunan yarımadaya geldi."

İnalcık, 2017, s. 108.*

İznik'in Fethi

1329'da Pelekanon Muharebesi'nde Bizans ordusunun mağlup edilmesi İznik'in sonunun başlangıcıydı. Orhan Gazi, İznik'i 2 Mart 1331'de fethetti. İznik'in fethi Osmanlılar'a büyük bir prestij kazandırdı. Burası Türkiye Selçuklularının ilk başkentiydi ve Birinci Haçlı Seferi sırasında kaybedilmişti.

Afyoncu, 2012, s. 26.*

Rumeli'ye Geçiş

"Türklerin Gelibolu yarımadasına geçtikten sonra ilk sahip oldukları mevki Çimbi kalesidir (1352). Çimbi'den sonra Bolayır'ı da alan Türkler, 1354 yılında bir zelzele neticesinde surları yıkılan Gelibolu'ya da sahip oldular. Kısa zamanda yarımadanın fethi gerçekleşti. Türklerin Rumeli'ye geçisi, İstanbul'da büyük bir heyecan ve endişe uyandırmış ve bundan mesut tutulan İmparator Kantakuzen tahttan çekilmek zorunda kalmıştı. Gelibolu'ya yerleşen Türkler, üç istikamette fetihlere devam ettiler."

İlgürel, 1992, s. 16-17.*

Edirne'nin Fethi

"Meriç ve Tunca nehirlerinin birleştiği noktada bulunan Edirne'yi fetheden ve bu şehri devletin yeni başkenti yapan I. Murad, böyleslikle Trakya ve Bulgaristan'a giden yolu Osmanlı fetihlerine açmış oldu. Bu durum Osmanlıların Avrupa'da kalıcı oldukları ve kendilerini Avrupa ve Asya'da stratejik ilgileri olan bir güç olarak gördüklerinin işaretiydi."

Ágoston, 2013, s. 25.*

I. Kosova Savaşı

"15 Haziran 1389'da Kosova'da Sırp ve Bosna kuvvetleri ağır yenilgiye uğratılarak Sırp Devleti'ne son verildi. Gerek Türk, gerekse Balkan devletlerinin tarihinde son derece önemli yeri olan bu savaştan sonra Osmanlı egemenliği kesin olarak Balkanlar'da yerleşmiştir."

Delilbaşı, 2002, s. 232.*

Ankara Savaşı

"Bayezid'in yenilgisi ile sona eren bu savaşla, Bizans İmparatorluğu 50 yıl kadar daha varlığını sürdürmüştür, Rumeli'nde fetihler durmuş, şehzadeler arasındaki hâkimiyet mücadelesi ve Timur tarafından Anadolu beyliklerinin yeniden canlandırılması yüzünden Anadolu'nun birliği bozulmuştur."

Aka, 1999, s. 233.*

II. Kosova Savaşı

"Kosova zaferi, Türk tarihinin en parlak sayfalarından birini teşkil etmiştir. Bu zafer Türklerin Anadolu ve Balkanlarda kalıcı oldukları ve sağlam bir altyapıya sahip bulunduklarını bir defa daha Avrupa'ya ve dünyaya göstermiştir. Kazanılan zafer, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki sınırlarının genişleyerek Avrupa içlerine doğru uzanacağıının da habercisi olmuştur."

Kapanşahin, 2016, s. 26-27.*

3. Koyunhisar Savaşı, Bursa'nın Fethi, İznik'in Fethi, Rumeliye geçiş, Edirne'nin Fethi, I. Kosova Savaşı, Ankara Savaşı ve II. Kosova Savaşı olaylarının Osmanlı Devleti'nin genişlemesindeki benzer ve farklı etkilerini aşağıdaki alana çizeceğiniz T cetveli üzerinde karşılaştırınız.

--	--

4. Harita ve kaynaklardan hareketle aşağıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabilir? (Birden fazla cümleyi işaretleyebilirsiniz.)

A.	Osmanlılar Koyunhisar Savaşı, İznik'in Fethi ve Bursa'nın Fethi sonrasında Doğu Roma'nın Anadolu'daki topraklarının tamamına hâkim olmuştur.
B.	Osmanlı Devleti, kuruluşundan II. Kosova Savaşı'na kadar geçen süreçte Yunanistan'ın tamamını fethetmiştir.
C.	Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Balkanlarda yeni topraklar fethedilmiştir.
Ç.	Osmanlıların Rumeli'ye geçişinden sonra Avrupa devletleri sürekli savunma hâlinde olmuştur.
D.	Rumeli'deki fetihler sonrasında Doğu Roma İmparatorluğu'nun Avrupa devletleriyle olan kara bağlantısı tamamen kesilmiştir.
E.	Anakara Savaşı, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethetmesini geciktirmiştir.
F.	Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın ortalarında Anadolu'ya tamamen hâkim olmuştur.

5-7. soruları metin ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Osmanlı'nın geniş bir coğrafyada düzen kurup hâkimiyet sağlamasında ordu, hukuk ve toprak sistemlerinin sağlamlığı, tutarlılığı ve uyumluluğu büyük ölçüde etkili oldu. Merkezi yönetim örgütlenirken devşirme sistemi, taşradaki düzen sağlanırken de tımar sistemi uygulandı. Bu iki sistem, şeri ve örfi hukuk kurallarıyla uyum içinde işletilerek güçlü bir merkeziyetçi yapı oluşturuldu ve böylece Osmanlı'nın uzun süreli başarılarına zemin hazırlandı.

Devşirme sistemi içinde yetiştirilen yöneticielere idari ve askerî görevler verilerek padişahın otoritesi merkezden uc bölgelere kadar taşındı. Selçukluların iktâ sistemi ile fethedilen bölgelerdeki uygulamaların sentezlenmesi sonucunda ortaya çıkan tımar sistemi aracılığıyla da hem tarımsal üretimin devamlılığı sağlandı hem de askerî gücün sürekli garanti altına alındı.

Osmanlı ordusu, ağırlıklı olarak merkezde bulunan ve çoğunluğu yeniçerilerden oluşan kapıkulu ordusundan, eyaletlerden gelen tımarlı sipahilerden ve onların emrindeki cebelülerden oluşuyordu. I. Murad Dönemi'nde kurulan kapıkulu ordusunun asker ihtiyacını karşılamak için öncelikle İslam devletlerindeki gulam sisteminden hareketle oluşturulan pençik sistemi uygulandı, bir süre sonra da devşirme sistemine geçildi. Devşirilen erkek çocukların en zeki ve nitelikli olanları devlet adamı olarak yetiştirilmek üzere enderuna kaydedildi, geri kalanlar ise Türk ailelerin yanında Türk âdet ve geleneklerini öğrendikten sonra Acemi Ocağına alındı. Acemi Ocağındaki eğitimlerini tamamlayan devşirmeler, bedergâh (kapıya çıkma) töreninden sonra kapıkulu ocaklarında göreve başladı. Kapıkulu ordusu, daimî ve maaşlı bir ordu olarak doğrudan padişaha bağlıydı. Bu ordunun önemli bir parçası olan yeniçeriler, yaya birliklerden oluşurdu ve ulufe adı verilen bir maaş alındı. Savaşlarda başlarındaki yeniçi ağasının komutasında en ön saflarda savaşır, barış zamanlarında ise öncelikle başkent (Edirne ve İstanbul) olmak üzere ülke içindeki ve sınırlardaki kalelerde güvenliği sağlamakla görevli olurlardı. Osmanlı ordusunun en büyük gücünü oluşturan tımarlı sipahiler ise toprak gelirleri karşılığında orduya asker yetiştiren atlı birliklerdi. Tımarlı sipahiler, taşra teşkilatlarında merkezi otoritenin uzantılarından biri olarak görev yapar; savaş zamanlarında savaşa katılır, barış zamanlarında ise ülke yararına tarımsal üretimi organize eder ve toplumsal dönemin korunmasını sağlardır. Bu anlamda tımarlı sipahiler ile yeniçeriler, birbirlerine karşı Osmanlı Devleti'nin bir denge unsuruydu. Eyaletlerde bir iç karışıklık ya da isyan çıktıığında yeniçeriler gönderilir, yeniçerilerin itaatsizliklerine ise eyalet askerleri aracılığıyla müdahale edilirdi.

Kaynak A

"Yeniçi Ocağı'nın temel taşı: Devşirme Kanunu

- Devşirilecek oğlanlar en küçüğü 8, en büyüğü 18 yaş arasındaki çocuklardır.
- Aranılan evsafı haiz olursa [özellikleri taşıyorsa] azami yaş 20'ye kadar çıkabilir.
- Bu yaşlar arasındaki çocukların (...) tam sıhhate sahip olmaları devşirmelik için şarttır.
- Devşirme zamanla mukayyet [sınırlı] olmayıp Yeniçi Ocağı'ni besleyen Acemi Oğlanlar Ocağı'nın ihtiyacına göre ve Yeniçi Asker Ocağı'nın en büyük kumandanı olan yeniçi ağasının bu ihtiyacı bildirmesiyle yapılır.
- Devşirme, ihtiyaca göre ve memleketin her tarafında yahut tespit edilecek mahdut [sınırları belirli] bir bölgesinde yapılır.
- Bir devşirme devresinde köylerden veya kasabalarda mahallelerden kırk evde bir evden bir erkek çocuk alınır.
- (...) devşirilecek oğlan en az iki erkek kardeşten biri olacaktır.
- (...) ailesinin tek erkek evladı olan oğlan devşirme olarak alınamaz.
- (...) 18 yaşından küçük olduğu halde oğlan evliyse devşirme olarak alınamaz."

Koçu, 1964, s. 32.*

Kaynak B

"En sade tanımıyla tımar, devlet görevlilerine hizmetleri karşılığında, belli bir bölgenin vergi toplama yetkisinin devredilmesi anlamına gelmektedir. Geçimlik anlamına gelen dırlık terimi, tımar ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Tımar yoluyla katipler, dini görevliler, kadılar vs. gibi sivil görevlilere maaşları karşılığında gelir tahsisleri yapılmasına rağmen, genel uygulamada, tımar sisteminin asıl amacının seferler için asker beslemek olduğu söylenebilir. (...) Para ekonomisinin henüz gelişmediği Orta Çağ şartlarında, büyük bir ordunun beslenmesi ihtiyacı tımar sisteminin doğuşuna neden olurken, sistem, yalnızca askeri ihtiyaçları düzenlemekle kalmamış, klasik dönemde (1300-1600) eyalet idaresinin yanı sıra, devletin ekonomik, sosyal ve zirai politikalarını da büyük ölçüde şekillendirmiştir."

Acun, 2002, s. 1665.*

5. Verilen kaynaklarda Osmanlı Devleti'nde ordu, hukuk ve toprak sistemlerinin birbirile ilişkilerini ortaya koyan hangi kanıtlar sunulmuştur? Gerekçeleriyle açıklayınız.

6. Osmanlı Devleti'nin merkezi yapısının güçlendirilmesinde

- I. tımar,
- II. devşirme,
- III. veraset

sistemlerinden hangileri etkili olmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) II ve III E) I, II ve III

7. Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemleriyle ilgili üçer özellik yazınız.

Ordu sistemi

Hukuk sistemi

Toprak sistemi

8-10. soruları metin ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Kaynak A

"Osmanlı fetihleri devam ettiği sürece kırsal yörede yaşayan Hıristiyan halk, Balkanlar'ın daha iç bölgelerine dağlık kesimlerine doğru hareket etmişlerdir. (...) Köy ve kasabalarını terk ederek başka bölgelere kaçanların yerlerine, Anadolu'dan büyük ölçüde Türkmen nüfusu nakledilmiştir. (...) Osmanlıların Avrupa'ya çok erken gelip yerleşmeleri, devletin güçlenmesinde etkili oldu. Boş ve zengin topraklar bulup yerleşmek amacıyla birçok göçbe unsurlar, fakir köylüler, Rumeli'nin zengin topraklarını elde etmek isteyen sipahiler, Orta Anadolu ve Karesi, Saruhan Aydin ve Menteşe gibi sahil beyliklerden Trakya'ya geldiler. Böylece Osmanlı Devleti Rumeli'den aldığı ölçüle sürekli kuvvetini arttırdı."

İnbaşı, 2002, s.158-159.*

Kaynak B

"Balkanlar'daki Türk fetihleri sonucunda Arnavutlar'ın Bizans ve Sırp baskısından kurtulduğuna, assimilasyon engellendiğine, Sırp kilisesinin üstünlüğünün kırıldığı görülmektedir. Bu konudaki çarpıcı örneklerden birine, Selânik'in 833 (1430)larındaki fethine şahit olan rahip Johannis Anagnostis'in eserinde rastlanmaktadır. Burada, Venedik işgalii altındaki Selânik halkın Latin baskısından dolayı çektiği istirap anlatıldıktan sonra halkın Türkler'i bir kurtarıcı gibi karşıladığı belirtilmektedir. Anagnostis ayrıca, Selânik'in fethinin ardından II. Murad'ın şehrin ileri gelenlerinden esir düşenlerin fidyelerini bizzat ödediğini, insanı düşüncelerle şehrin imarı için teşebbüse geçtiğini, halka din konusunda tam bir serbestiyet tanıdığını, evlerin sahiplerine iadesi için emir verdiği, daha önce Latin zulmünden kaçanları Selânik'e çağırıldığını da ilâve etmektedir."

¹⁰ İlqürel, 2001, s. 362.*

Kaynak C

"Fetihler sırasında iskân edilmiş bölgelerde orduların ve göçebelerin hızlı hareketleri o bölge haklarının özgün nüfusunu azaltmıştı. Bu, yalnızca savaş kayıplarından değil, açılıktan, bulaşıcı hastalıklardan ve kütle halinde göçlerden ileri gelmekteydi. Ancak büyük bir çoğunlukla fethedilen toprakların insanları yerlerinde kalmışlardı. Türkmenlerin en büyük direnmeyi gösteren Balkan bölgeleriyle Edirne, Filibe, Sofya, Selanik, Terhala, Larissa ve Üsküp gibi büyük askeri merkezlerde yerleşmeleriyle buralarda Türk etkisi görülmüyordu, ancak bunlar büyük çoğunluğu Hristiyan olarak kalan halk kütlesi arasında küçük koloniler olmaktan ileri gitmiyorlardı."

Shaw, 2008, 49-50.*

Kaynak Ç

"Bütüne bakıldığında, Avrupa'da Türk göçünün sınırları gibi İslamlasmanın sınırları da, sonuç olarak şuraya varmıştır: Müslümanlar, XVI. yüzyılda, Rumeli beylerbeyliğindeki nüfusun yüzde 18'i dolayında idi ancak. Ne var ki, Balkanlar'ın Müslüman olmayan toplulukları, dinlerini ve dinsel kurumlarını koruma sayesinde, olduğu gibi kalmış bir bütünlle kaynaşmadan yakasını sıyrarak, kendi kimliklerinin bir parçasını ellerinde tutsalardır, bu zimmiler, imparatorlukta, ikinci kategoriden uyrukların aşağı durumunda idiler yine de. Reayanın hepsini ilgilendiren vergilere, durumları gereği özel vergiler -ilke olarak cizye ve ispençe- eklenmekle kalmıyor; konumlarının düşüklüğünü gösteren cesitli ayırıcı önlemlere de konu oluyorlardı."

Veinstein 1995, s. 370 *

8. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân ve istimalet politikalarıyla ilgili kaynaklardaki farklı bakış açılarının nedenlerine dair aşağıdaki sorulardan hangilerini secerdiniz? Neden?

- Ön yargı içermekte midir?
 - Belgelere davandırılmış mıdır?
 - Eser ne zaman yazılmıştır?
 - Yorumlara ver verilmis midir?

9. Bu kaynaklarda iskân ve istimalet politikalarıyla ilgili hangi benzer ve farklı bilgilere yer verilmiştir? Açıklayınız.

10. Osmanlı Devleti iskân ve istimalet politikası uygulamakla neyi amaçlamış olabilir? Açıklayınız.

11. Aşağıda Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğindeki şahsiyet, kurum ve kişilerle ilgili bazı özellikler ve bu özellikleri karşılayan isimler verilmiştir. II. tablodaki isimlerin başına I. tablodaki özelliğin harfini yazarak isimleri ve özellikleri eşleştiriniz.

I. Tablo		II. Tablo	
Özellikler		İsimler ve Kavramlar	
A.	Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemde etkili olan Ahi lideri	Külliye	
B.	İlmî, dînî ve sosyal hizmetler veren yapıları bünyesinde toplayan kurum	İznik Medresesi	
C.	İlk Osmanlı müderrisi	Bursa	
Ç.	Osmanlı Devleti'nin ilk yükseköğretim kurumu	Davud-i Kayseri	
D.	Doğu Roma'dan alınarak Osmanlı idaresine giren ve fetih sonrasında Türk-İslam karakteri kazanan şehir	Konya	
		Tekke	
		Şeyh Edebali	

12. Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneği, hem ilk Türk-İslam devletlerinden hem de Anadolu'daki tasavvuf geleneğinden etkilenmiştir.

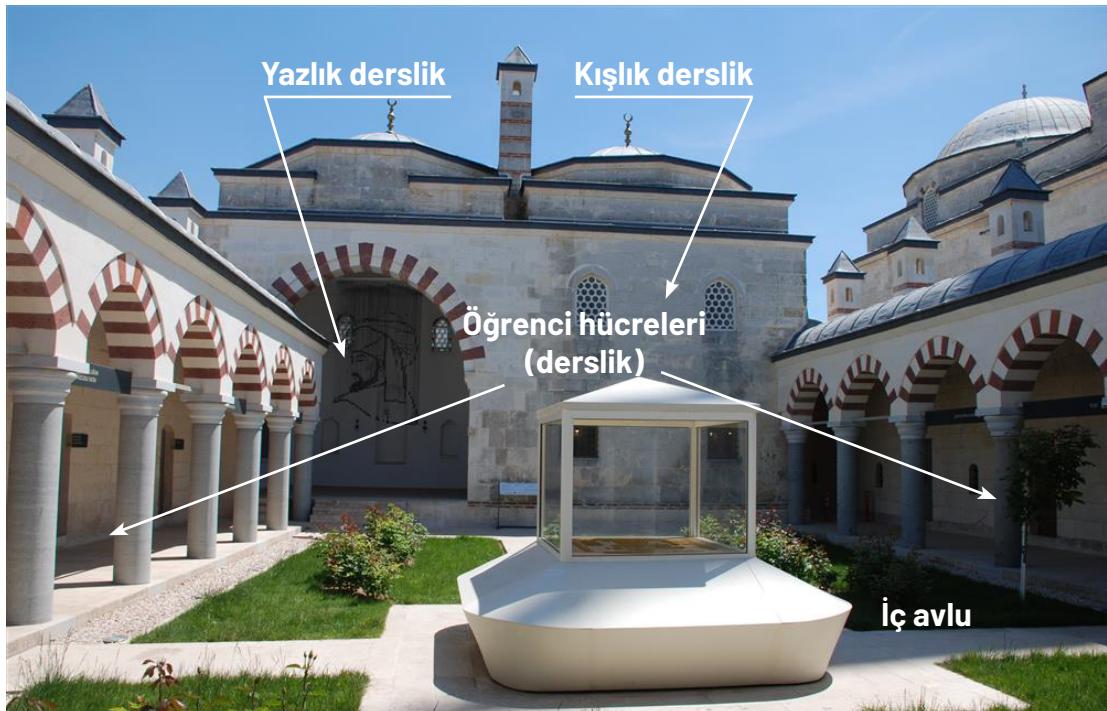
Aşağıdaki durumlardan hangisi bu etkinin göstergelerinden biridir?

- A) Osmanlı medreselerinin Selçuklu medreselerinden esinlenerek kurulması
 - B) Osmanlı medreselerinde öncellikle dinî ilimlerin öğretilmesi
 - C) Osmanlı Devleti'nde tasavvufun sosyal hayatı etkisinin olması
 - D) Osmanlı medreselerinin Doğu Roma eğitim sisteminden etkilenmesi
 - E) Osmanlı ilmi teşkilatında Bursa'dan sonra Edirne medreselerinin öncelikli olması
13. "Kuruluş Dönemi Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşumunda şehir, kurum ve şahsiyetler etkin rol oynamıştır." ifadesinin dayanaklarının neler olabileceği ile ilgili ürettiğiniz fikirleri yazınız.

14. Metin ve görselden yararlanarak soruları cevaplayınız.

II. Murad tarafından 1437-1447 yılları arasında Edirne'de inşa ettirilen Üç Şerefeli Cami ve Külliyesi cami, Saatli Medrese; mektep, sebil, çeşme ve hazırlıken meydana gelen küçük bir külliyesidir. Saatli Medrese, caminin doğu tarafındadır. Dikdörtgen planlı bu medresedeki revaklı avlunun etrafında on yedi kubbe bulunmaktadır, bu kubbelerin altında ise öğrenci odaları ile yazlık ve kişilik derslikler yer almaktadır. Üzerleri kubbeye örtülü birimlerde bir ocak, bazlarında dört olmak üzere dolap nişi ve biri revaklı avluya, üçü dışarıya açılan pencereler mevcuttur.

Saatli Medrese, Edirne

- a) Saatli Medrese'deki eğitim hayatı dair hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

- b) Üç Şerefeli Cami ve Külliyesi'nin küçük bir yapı olarak tanımlanmasının nedenleri neler olabilir? Açıklayınız.

Bu üniteyle ilgili ek sorulara yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

